T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN DİLİMLERİ

ANABİLİM DALI

DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

14-18 YAŞ ARASI GENÇLERDE BÜYÜ, SİHİR, NAZAR vb. TUTUMLAR

Yüksek Lisans Tezi

CEYDA BURÇİN AYDIN

İstanbul, 2012

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ

ANABİLİM DALI

DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

14-18 YAŞ ARASI GENÇLERDE BÜYÜ, SİHİR, NAZAR vb. TUTUMLAR

Yüksek Lisans Tezi

CEYDA BURÇİN AYDIN

Danışman: DOÇ. DR. ALİ AYTEN

İstanbul, 2012

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı DİN PSİKOLOJİSİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi CEYDA BURÇİN AYDIN nın 14-18 YAŞ ARASI GENÇLERDE BÜYÜ,SİHİR,NAZAR VB. TUTUMLAR adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/~~oyçokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	**İmzası**
Tez Savunma Tarihi	: 23.07.2012	
1) Tez Danışmanı :	**DOÇ. DR. ALİ AYTEN**	
2) Jüri Üyesi	: **DOÇ. DR. ALİ ULVİ MEHMEDOĞLU**	
3) Jüri Üyesi	: **YRD. DOÇ.DR. AHMET KARATAŞ**	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Ceyda Burçin Aydın

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Bilim Dalı : Din Psikolojisi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ali Ayten

Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans- Temmuz 2012

Anahtar Kelimeler : Büyü, Sihir, Nazar, Fal, Sihir İçerikli Film, Hurafe

ÖZET

14-18 YAŞ ARASI GENÇLERDE BÜYÜ, SİHİR, NAZAR vb. TUTUMLAR

Araştırmada insan kişiliğinin oluşması açısından önemli bir dönemde olan 14-18 yaş arasındaki gençlerin büyü, sihir, nazar vb. ile ilgili tutumları din psikolojisi açısından incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma toplam dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, problemleri, hipotezleri, önemi, ön kabul ve sınırlılıklarından bahsedilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde, tezin temelini oluşturan kavramsal ve kurumsal çerçeve üzerinde durularak büyü, nazar, fal gibi olgular ile bunların psiko-sosyal yönü tartışılmıştır. Üçüncü bölüm, araştırmanın modeli, evren ve örneklemi, katılımcıların nitelikleri, veri toplama araçlarının anlatıldığı yöntem bölümünden oluşmaktadır. Dördüncü bölümde ise, İstanbul'un çeşitli ilçelerinde öğrenim gören 279 lise öğrencisine uygulanan anket çalışmasının bulguları ve yorumları yer almaktadır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Ceyda Burçin AYDIN

Field : Philosophy and Religion Sciences

Programme : Psychology of Religion

Supervisor : Associate Professor Ali Ayten

Degree Awarded and Date : Master – July, 2012

Keywords : Magic, Witchcraft, Evil Eye, Divination, Magic-Content Movie, Superstition

ABSTRACT

THE ATTİTUDES OF 14-18 YEAR OLD YOUTH ON MAGİC, EVİL-EYE ETC.

In this research, we studied the attitudes of teenagers; in terms of psychology of religion for magic, sorcery, evil eye etc. between ages 14-18, which is an important period for formation of human personality. This research is composed of 4 parts. In the introduction chapter, we talked about the subject, purpose, problems, hypothesis, importance, assumptions and restrictions of the research. In the second section of the research, the conceptual and institutional framework which formed the foundation of this thesis was considered and concepts such as magic, evil eye and fortune telling and their psycho-social aspects were discussed. In the third section, the model of the research, the universe and the samplings, the qualifications of the participants and the data collection methods were explained. Finally the fourth section contains the study findings and comments of the surveys applied to the students of 279 high schools at İstanbul's variety of towns.

ÖNSÖZ

Gençlik insan hayatının sonraki dönemlerini etkileyen önemli bir dönüm noktasıdır. Çocukluk döneminden sonra kişilik gelişiminin yoğun olarak yaşandığı bu dönem, tutum ve davranışlar açısından da önemlidir. Genç birey için artık çocukluk geride kalmıştır; ancak yetişkin toplumda belli bir noktaya ulaşmak için birtakım kişilik özelliklerini kazanmak da gereklidir. Kişilik gelişiminin tamamlamasında başta aile ile arkadaşlar olmak üzere yaşanan toplum, okunan okul ve kitle iletişim araçları gibi faktörler gençleri çeşitli şekillerde etkiler. Soyut düşünme yeteneğinin doruk noktasına ulaşmasıyla yaşadığı toplumun değer yargıları, inançları, gelenek ve göreneklerini sorgulamaya başlayan gençler, zamanla bunların bazılarını kabullenirken bazılarını reddeder ve bunlarla ilgili tutum geliştirir.

Toplumun inanç ve geleneklerinde çok eski devirlerden beri var olan büyü, sihir, nazar vb. olguları fark eden gençler bunlara ilişkin tutum ve davranış oluşturur.

Giriş dahil dört bölümden oluşan bu araştırmada 14-18 yaş arası gençlerin büyü, sihir, nazar vb. olgulara ilişkin tutumları yapılan alan araştırması çerçevesinde incelenmiştir. Ayrıca deneklerin demografik özellikleriyle bu olgular arasındaki ilişkiler tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde maddi ve manevi hiçbir desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ali Ayten'e, eşim İlhami Özdemir'e ve teşvikleri ile beni yüreklendiren anne ve babama teşekkürü bir borç bilirim.

Ceyda Burçin Aydın

Temmuz, 2012

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET I
ABSTRACT II
ÖNSÖZ III
İÇİNDEKİLER IV
TABLOLAR LİSTESİ VIII
ŞEKİL LİSTESİ X
KISALTMALAR XI

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU 2
2. ARAŞTIRMANIN AMACI ve PROBLEMLER 4
3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ 5
4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ 5
5. ARAŞTIRMANIN ÖNKABULLERİ VE SINIRLILIKLARI 7
5. 1. Ön kabuller 7
5. 2. Sınırlılıklar 7

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. BÜYÜ 9
1.1. Büyünün Anlamı 9
1.2. Büyünün Tarihi 11
1.3. İlahi Dinlerde Büyü 14
1.4. Büyü Çeşitleri 17
1.4.1. Ak ve Kara Büyü 18

1.4.2. Aktif ve Pasif Büyü 19
1.4.3. Temas ve Taklit Büyüsü 20
2. NAZAR 21
2.1. Nazarın Anlamı 21
2.2. Çeşitli Kültürlerde Nazar 22
2.3. Nazardan Korunma Yolları 25
2.3.1. Nazarlık 27
2.3.2. Kurşun Dökme 29
2.3.3. Tütsülemek 31
2.3.4. Okunmak ve Dua Okumak 32
2.3.5. Muska Taşımak 32
2.3.6. Diğer Yöntemler 33
3. FAL 33
3.1. Falın Anlamı 33
3.2. Falın Tarihi 35
3.3. Fal Çeşitleri 41
4. KONU İLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR 44
4.1. Batıl İnanç ve Davranış 44
4.2.Hurafe 45
4.3. Sihir 46
4.4. Tılsım 47
4.5. Efsun 48
4.6. Kehanet ve Kâhin 48
4.7. Hipnoz ve Hipnotizma 49
4.8. Muska 50
4.9. Gayb 51
4.10. Astroloji ve Burçlar 52
4.11. Medyum 53
5. BÜYÜ, NAZAR ve FALIN PSİKO-SOSYAL YÖNÜ 53
5.1.Korku, Kaygı ve Stres 55
5.2. Neden Bulma İhtiyacı 56
5.3. Güvenlik İhtiyacı 57
5.4. Geleceği Bilme Arzusu 58
5.5. Güçsüzlük ve Çaresizlik 59
5.6. Güç İstemi 59

5.7. Eşyanın Mahiyetini ve Doğa Kanunlarını Bilmemek 59
5.8. Bireysel Merakların Tatmini 60
5.9. Kutsallaştırmanın Yön Değiştirmesi 60
5.10. Anlamlı Bir Dünya Oluşturma İsteği 61
5.11. Sorumluluğu Başka Güçlere Yöneltme 61
5.12. Belirsizlik Duygusu 62
5.13. Güdülenmenin Fizyolojik Yapıya Etkisi 62
5.14. Pratik ve Pragmatik Anlayış 63
5.15. Kültürel Faktörlerin İnançlara Etkisi 64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ 67
2. EVREN VE ÖRNEKLEM 69
3. ARAŞTIRMAYA KATILANLAR VE NİTELİKLERİ 69
4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI 75
5. VERİLERİN TOPLANMASI VE İSTATİSTİKSEL ANALİZİ 76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

1. BÜYÜ İLE İLGİLİ TUTUMLAR 79
1.1. Büyünün Gerçekliğine ve Etkisine İnanç 79
1.2. Deneklerin Büyü ile İlgili Deneyimi 81
1.3. Büyü Yapma ve Yaptırma Amacına İlişkin Görüşler 82
1.4. Büyünün Etki Gücünün Kaynağına İlişkin Görüşler 83
1.5. Büyünün İslam'a Uygun Olup Olmadığına Dair Görüşler 83
1.6. Büyü Çözmek için Büyü Kullanılmasına İlişkin Tutumlar 85
1.7. Büyüden Korunmak için Kur'an Ayetlerine Sığınmaya İlişkin Görüşler 85

1.8. Büyü ile Uğraşmanın Dini İnanca Zarar Verip Vermediğine Dair Görüşler 86
1.9. Doktorların Çaresiz Kaldığı Durumlarda Büyüye Başvurma ile İlgili Tutumlar 87
2. BÜYÜ ve SİHİR İÇERİKLİ FİLMLER İLE İLGİLİ TUTUMLAR 88
3. NAZARLA İLGİLİ TUTUMLAR 94
3.1. Nazar İnancı ile İlgili Tutumlar 94
3.2. Nazardan Korunmada Başvurulacak Yöntemler ile İlgili Görüşler 95
3.3. İslam'ın Nazara Bakışı ile İlgili Görüşler 96
4. MUSKA ile İLGİLİ GÖRÜŞLER 97
5. FAL ile İLGİLİ TUTUMLAR 98
5.1. Fal ile İlgili Düşünceler 98
5.2. Baktırılan Fal Çeşitleri 99
5.3. Falın Gelecekle İlgili Beklentilere Cevap Verip Vermediğine Dair Görüşler .. 100
6. CİNSİYETE GÖRE BÜYÜ, NAZAR ve FALA İLİŞKİN TUTUMLAR 101
6.1. Büyü ile İlgili Tutumlarda Cinsiyete Bağlı Farklar 101
6.2. Nazar ile İlgili Tutumlarda Cinsiyete Bağlı Farklar 103
6.3. Fal ile İlgili Tutumlarda Cinsiyete Bağlı Farklar 104
7. DİNDARLIK DÜZEYİNE GÖRE BÜYÜ, NAZAR ve FALA KARŞI TUTUMLAR 105
8. BABA ÖĞRENİM DÜZEYİNE GÖRE BÜYÜ, NAZAR ve FALA İLİŞKİN TUTUMLAR 107
SONUÇ ve ÖNERİLER 110
KAYNAKÇA 116
EKLER 129

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo-1: Deneklerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı…… 70

Tablo-2: Deneklerin Yaşlarına Göre Dağılımı……... 70

Tablo-3: Deneklerin Anne Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı……..... 71

Tablo-4: Deneklerin Baba Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı……..... 71

Tablo-5: Deneklerin Baba Mesleklerine Göre Dağılımı …… 72

Tablo-6: Deneklerin Anne Mesleklerine Göre Dağılımı……..... 72

Tablo 7: Deneklerin Aile Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı……... 73

Tablo-8: Deneklerin Aile Dindarlık Düzeyine Göre Dağılımı……... 73

Tablo-9: Deneklerin Kendi Dindarlık Düzeyine Göre Dağılımı……..... 73

Tablo-10: Deneklerin Dini Bilgilerini Öğrendiği Kaynağa Göre Dağılımı….... 74

Tablo-11: Deneklerin Büyünün Gerçekliğine ve Etkisine İnançları……..… 80

Tablo-12: Deneklerin Büyü ile İlgili Deneyimleri……..... 81

Tablo-13: Deneklerin Büyü Yapma Amacına İlişkin Görüşleri……. 82

Tablo-14: Deneklerin Büyünün Etki Gücünün Kaynağına Dair Görüşleri…… 83

Tablo-15: Büyünün İslam'a Uygun Olup Olmadığına Dair Görüşler…… 84

Tablo-16: Büyünün Büyü ile Çözülmesine Dair Tutumlar…… 85

Tablo-17: Büyüden Korunmak için Kur'an Ayetlerine Sığınma Tutumları….. 86

Tablo-18: Büyü Yapmanın veya Yaptırmanın Dini İnanca Zarar Verip Vermediğine Dair Görüşler……..... 87

Tablo-19: Doktorların Çaresiz Kaldığı Durumlarda Büyücülere Başvurmanın Faydalı Olup Olmadığına Dair Görüşler …… 88

Tablo-20: Deneklerin İçeriğinde Sihir ve Büyü Olan Filmleri Seyretme Sıklıkları ……..……..…. 89

Tablo-21: İçeriğinde Sihir ve Büyü Olan Filmlerin Davranışları Etkileme Durumuna göre Dağılım……..… 90

Tablo-22: Filmlerde Yapılan Sihir ve Büyüyü Deneklerin İmkânı Olsa Yapmayı İsteme Durumuna Göre Dağılım……. 91

Tablo-23: Deneklerin Sihir ve Büyüyü Yapma İmkânı Olsa Bunu Neden Yapmak İstediğine Göre Dağılım…….……. 92

Tablo-24: Deneklerin Nazar İnancı ile İlgili Tutumlarının Dağılım……... 94

Tablo-25: Deneklerin Nazardan Korunmak için Kullanılacak Yöntemlerle ile İlgili Düşüncelerinin Dağılımı……..….. 95

Tablo-26: Deneklerin İslam'ın Nazar Görüşü ile İlgili Düşüncelerinin Dağılımı ……. 96

Tablo-27: Deneklerin Muska ile İlgili Görüşlerinin Dağılımı …….. 97

Tablo-28: Deneklerin Fal ile İlgili Düşüncelerine göre Dağılımı…….. 98

Tablo-29: Baktırılan Fal Türlerine göre Dağılım……... 99

Tablo-30: Deneklerin Falın Gelecekle İlgili Beklentilerine Cevap Vermesine Göre Dağılımı …….…….. 100

Tablo-31: Deneklerin Cinsiyetlerinin Büyü ile İlgili Tutumlarına Etkisi…… 102

Tablo-32: Deneklerin Cinsiyetlerinin Nazar ile İlgili Tutumlarına Etkisi ….. 104

Tablo-33: Deneklerin Cinsiyetlerinin Falın Gelecekle İlgili Beklentilerine Cevabı Konusuna Etkisi ……. 105

Tablo-34: Dindarlık Düzeyleri ile Büyüden Korunmada Kur'an ayetlerine Sığınma Arasındaki İlişki …….…….…. 106

Tablo-35: Deneklerin Baba Eğitim Düzeyine göre Büyünün Gerçek Olduğuna ve Etkisi Bulunduğuna Dair İnançları …… 108

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Araştırma Modeli……. 68

KISALTMALAR

ANOVA	: Analyses of Variance
A.Ü.D.T.C.F	: Ankara Üniversitesi Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DEM	: Değerler Eğitimi Merkezi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİBY	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Hz.	: Hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİFV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayınları, Yayınevi
yy.	: Yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

GİRİŞ

İnsan, doğumundan başlayarak ölümüne kadar farklı gelişim dönemlerimden geçer. Bu dönemlerde birbirine benzemeyen fizyolojik ve psikolojik bazı özellikler gösterir. İnsan yaşamının bu evrelerini; çocukluk, gençlik- ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık şeklinde ayırmak mümkündür. Bu evrenlerin içinde gençlik dönemi hem psikoloji hem din psikolojisi açısından önemlidir. Hayata birçok yönden hazırlanma, fırtına ve bunalım devresi olarak tanımlanan ergenlik dönemi; biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan olgunlaşmanın yaşandığı, bireyi gelecek yaşantısına hazırlayan çocukluktan gençliğe geçiş devresidir.[1]

Ergenlik döneminin ilk yıllarında soyut düşünme kabiliyeti kazanan genç[2] içinde yaşadığı çevrenin sorunlarını, dini ve metafizik konuları düşünmeye başlar.[3] Ayrıca gençler bu dönemde birçok faktörün etkisiyle, bir durum, olay ya da olgu karşısında ortaya konulması beklenen olası davranış biçimi olarak tanımlanan tutumlar geliştirir.[4]

Gençlerin tutum geliştirdiği konuların en önemlilerinden biri, dini veya geleneksel inançlarla ilgili tutumlardır. Geleneksel inançlar çerçevesinde değerlendirilen batıl inanış biçimleri ile ilgili tutumlar da bu dönemde şekillenir. Bu araştırmada yaşamının birçok açıdan en önemli döneminde olan 14-18 yaş arasındaki gençlerin büyü, sihir, nazar gibi olgulara ilişkin tutumları araştırılmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bilimsel bir araştırma yapılırken, araştırmacının cevap araması gereken öncelikli problem "neyi araştıracağım?" sorusudur. Bu soruya verilen cevap sayesinde

[1] Aysel Ekşi, **Çocuk, Genç, Ana-Babalar**, Ankara Bilgi Yayınları, 1990, s. 101; Tuncel Altınköprü, **Genç Kız Psikolojisi ve Cinselliği**, İstanbul: Hayat Yayınları, 2000, s. 51
[2] Haluk Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi,** 10. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994, s. 282
[3] Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi,** Ankara: DİBY, 1993, s. 268
[4] Metin İnceoğlu, **Tutum Algı ve İletişim,** İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınevi, 2010, s. 7

araştırmanın konusu ve çerçevesi belirlenir.[5] "İnsanın ruhî yasayış ve davranışları içerisinde dinî nitelik taşıyan her belirtiyi inceleme konusu yapan" [6] din psikolojisinin araştırma alanına giren bu çalışmanın temel konusu, 14-18 yaş arası gençlerin büyü, sihir, nazar vb. konularla ilgili tutumlarıdır.

Araştırmanın konusunu oluşturan büyü, sihir, nazar, fal vb. olguların tarihi insanlık tarihinin en eski dönemlerine kadar uzanır ve geçmişte olduğu gibi günümüzde de çeşitli toplumlarda birer inanç öğesi olarak varlıklarını sürdürürler. Büyü, nazar ve fala olan inançlar, kişilerde birtakım tutumların oluşmasına sebep olur. Bu olgular kişilerin inancını ilgilendirmesi ve dinlerin duyarsız kalmadığı konular olması ayrıca kişilerde birtakım tutumları ortaya çıkararak psikolojik yönlerinin bulunmasıyla din psikolojisinin araştırma konuları arasına girer. 14-18 yaş arası gençlerin söz konusu olgulara ilişkin tutumlarının ölçüldüğü bu araştırmada uygulanan anket çalışması ile aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

Katılımcıların,

1. Büyünün gerçekliğine ve insanlar üzerindeki etkilerine yönelik tutumları nasıldır?
2. Büyü ile ilgili deneyimleri var mıdır?
3. Büyüye başvurma nedenleri nelerdir?
4. Büyünün dini inançla ilişkisine dair görüşleri nelerdir?
5. Büyü ve sihir içerikli dizilere bakışı ve bunlardan etkilenme durumu nasıldır?
6. Nazar olgusuna yönelik tutumu nedir?
7. Nazardan korunmaya yönelik aldığı tedbirler nelerdir?
8. Büyü, sihir ve nazardan korunmaya yönelik aldığı tedbirler nelerdir?
9. Fal ile ilgili düşünceleri, beklentileri ve kullandığı fal çeşitleri nelerdir?
10. Genel olarak hurafelere yaklaşımı nasıldır?

[5] Zeki Aslantürk, **Araştırma Metot ve Teknikleri**, İstanbul: MÜİFV Yayınları, 1999, s. 39
[6] Hökelekli, ss. 6-7

2. ARAŞTIRMANIN AMACI ve PROBLEMLER

Bu araştırmanın temel amacı, 14-18 yaş arası gençlerin büyü, nazar, fal vb. olgulara ilişkin tutumlarının tespitidir. Ayrıca gençlerin cinsiyet, yaş, sosyal çevre vb. demografik özellikleriyle, büyü, nazar ve fal gibi olgulara yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi de amaçlanmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için İstanbul'un çeşitli ilçelerindeki farklı nitelikte lise ve dengi okullar seçilerek öğrencilere anket uygulanacaktır. Böylece bu gençlerin büyü, nazar, fal vb. ile ilgili tutumlarının nitelikleri ve davranışsal etkileri, bu tutumları oluşturan etkenler, bu tutumların cinsiyet, ekonomik seviye, aile yapısı, dindarlık durumu gibi sosyo-kültürel konularla ilişkisi incelenmeye çalışılacaktır.

Araştırmanın temel problemi, "14-18 yaş arası gençlerin büyü, nazar ve fal hakkındaki tutum ve davranışları nasıldır?" ve "gençlerin demografik özellikleriyle büyü, sihir, nazar, fal ile ilgili tutumların ilişkisi var mıdır?" sorularıdır. Bu probleme cevap aramak için yapılan alan araştırmasının ışığında bu gençlerin genel olarak büyü, nazar ve fala ilişkin tutumları tasvir edilecek ve dindarlık, sosyo-ekonomik durum, cinsiyet, ailenin eğitim durumu gibi değişkenlere göre söz konusu tutumlarındaki değişimler açıklanacaktır.

Araştırmanın amacı ve temel problemi doğrultusunda aşağıdaki hususlar araştırılacaktır:

1. Cinsiyete göre büyü, nazar ve fal vb. olgulara ilişkin tutumun belirlenmesi.
2. Ailenin eğitim durumuna göre söz konusu olgulara ilişkin tutum belirlenmesi.
3. Dindarlık eğilimine göre söz konusu olgulara ilişkin tutumun belirlenmesi.
4. Büyüye inanma ve kullanma arasındaki ilişkinin belirlenmesi.
5. Fal ile ilgili tutumun belirlenmesi.
6. Başvurulan fal çeşitlerinin belirlenmesi.
7. Büyüye başvurma nedenlerinin belirlenmesi.
8. Büyü, sihir ve nazardan korunmak için başvurulan yöntemlerin belirlenmesi.

9. Büyü içerikli yayınların gençlerin tutum ve davranışlarına etkilerinin araştırılması.
10. Sorunlar karşısında büyüye başvurma durumunun belirlenmesi.
11. Nazardan korunma yöntemleri ile büyü arasındaki ilişkinin kurulması.

3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

14-18 Yaş arası gençlerdeki büyü, nazar ve fal ile ilgili tutumların ölçüleceği araştırmada çeşitli değişkenlerle tutumlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi çerçevesinde aşağıdaki hipotezler ortaya konmuştur:

A. Büyü ile İlgili Hipotezler

1. Deneklerin büyünün var olduğuna ve etkisi bulunduğuna dair inancı yüksektir.
2. Deneklerin büyünün İslam'a aykırı olduğunu düşünmeye dair eğilimleri yüksektir.
3. Deneklerin büyüden korunmada Kur'an ayetlerinin etkisinin olduğuna dair inançları yüksektir.
4. Deneklere göre çaresizlik psikolojisi, büyücülere başvurmada önemli bir etkendir.
5. Sihir içerikli yayınlar gençlerin davranışlarını etkilememektedir.
6. Cinsiyet değişkeni büyü ile ilgili tutum ve davranışları etkiler.

B. Nazarla İlgili Hipotezler

1. Denekler arasında nazara inanç yüksektir.
2. Nazardan korunma ile ilgili batıl inançlar mevcuttur.

C. Fal ile İlgili Hipotezler

1. Fal ile ilgilenme bayanlarda erkeklere göre fazladır.
2. Fal baktırmak genelde eğlence maksatlıdır.

4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

İnsanlığın en eski devirlerinden beri ilgi ve merak konusu olan büyü, nazar ve fal olguları günümüzde de birer inanç konusu olmaları sebebiyle araştırmalara konu olmaya değerdir. Farklı inançlar farklı tutumları doğurur ve tutumlar da davranışların

oluşmasında önemli bir faktördür. Araştırmanın konusu olan büyü, nazar, fal gibi olgular da kişilerde farklı tutumların doğmasına sebep olur ve bu olgular nitelikleri bakımından istismara açıktır. Bu sebeple de konu ile ilgili yeterince bilimsel araştırma yapmak istismarların önüne geçecektir.

Araştırmaya konu olan olgularla ilgili hem din ilimleri alanında hem de diğer bilimsel disiplinlerde araştırmalar yapılmış olmasına rağmen bu araştırmalar nicelik bakımında sınırlı kalmıştır. Bu konudaki nitelikli araştırmaların sayısının artması insanları bilinçlendirmek açısından önem arz etmektedir.

Konu ile ilgili yapılan araştırmaların bazıları bu olguların sadece birini problem edinirken bazıları da bu olguları hurafe ve batıl inançlar başlığı altında araştırmalarına dâhil etmişlerdir. Ayrıca bazı araştırmalar konunun sadece literatür kısmı ile ilgilenmiştir. Bu araştırma ise, büyü, nazar, fal vb. olguları özel olarak konu alması ile alanında bir ilktir ve konuya ilişkin literatür taramasının yanında alan araştırmasına da yer vermesi sebebiyle diğer araştırmalardan ayrılır.

Araştırmanın İstanbul'da yapılması İstanbul'un kozmopolit yapısı sayesinde örneklem grubunun niteliğinin çeşitlenip artmasına katkı sağlar. Bu sayede araştırma diğer araştırmalara göre, farklı nitelik kazanır.

Araştırmanın benzerlerinden ayrılması ve ilk olmasının bir diğer sebebi de örneklemin yaş aralığıdır. Alan araştırmasına yer veren diğer çalışmalarda örneklem grubu genellikle belli bir bölgede tüm yaş gruplarını içine alacak tesadüfi örneklemlerdir. Bizim araştırmamız 14-18 yaş arası gençlerle sınırlı tutulması yönü ile de diğer çalışmalardan ayrılır. Unutulmamalıdır ki gençler bir toplumu oluşturan en dinamik kesimdir ve o toplumun geleceğidir. 14-18 yaş bir bireyin kişiliğinin oluşmasında önemli bir dönemdir. Bu dönem kişiliğin oluşmasının yanında, tutumların oluşmasında ayrıca bir değere sahiptir. Birey gerek hayata gerekse dine, hatta hurafe içeren her unsura karşı tutumlarının temelini bu dönemde atar. Bu durum araştırmanın önemini bir kat daha arttırmaktadır.

5. ARAŞTIRMANIN ÖNKABULLERİ VE SINIRLILIKLARI

5. 1. Ön kabuller

Araştırmanın ön kabullerini şöyle sıralamak mümkündür:

a. Araştırmanın örneklemini oluşturan 279 katılımcının kendilerinden istenilen bilgileri içtenlikle ve doğru olarak cevapladığı varsayılmaktadır.
b. Örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
c. Araştırmada kullanılan soru formunun istenilen özellikleri ölçtüğü varsayılmaktadır.

5. 2. Sınırlılıklar

Bu araştırma 279 denek grubundan oluşan bir örneklem grubu ile sınırlıdır.

Araştırma Aralık 2011 ve Nisan 2012 tarihleri arasında yapılmış kesitsel bir araştırmadır. Zamanla katılımcıların inanç, düşünce ve tutumlarının değişebileceği dikkate alındığında bulgular zamanla sınırlıdır.

Araştırma sadece İstanbul'da yapıldığından bu il ile sınırlıdır.

Araştırmanın örneklem grubu 14-18 yaş arası gençler olduğu için sadece bu yaş grubu ile sınırlıdır.

Araştırma, kullanılan ölçme aracı, yöntem ve tekniklerle sınırlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. BÜYÜ

İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinden beri bilinen ve uygulanan bir faaliyet olan büyü, günümüzde de insanların ilgilendiği bir konudur. Bu bölümde "Büyünün Anlamı", "Büyünün Tarihi", "İlahi Dinlerde Büyü" ve "Büyü Çeşitleri" konuları yer alacaktır.

1.1. Büyünün Anlamı

Büyü, doğa kanunlarına muhalif sonuçlar elde etme gayesinde olanların başvurdukları gizli işlem ve fiillerin genel adıdır.[7] Türkçe'de oldukça eski olan büyü kelimesine, Uygur ve Göktürk anıtlarında rastlanmak mümkündür. Büyü, Uygur Türkçesi'nde, hâkim, tabiatüstü güç, bilgili, hikmetli gibi anlamlara gelir.[8] Eski Türk dilinde "buği, bugü" şeklinde kullanılan büyü kelimesi sihirbaz ve din adamı manasında kullanılmaktayken daha sonra akıllı anlamına gelen "bilge" kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.[9]

Büyü; İngilizce'de, "magi-magic", Fransızca'da,"magie", Almanca'da, "magie" kelimeleri ile ifade edilir.[10] Bu kelimelerin aslı, Yunanca'daki "magos" kelimesidir. Eski Farsça'da büyü kelimesi "magu" ile karşılanır ve Eski İran'da büyü işleriyle ilgilenen Med kabilesindeki rahipler sınıfına da "maguş" denilirdi. Maguş kelimesi İslam kaynaklarına "Mecus, Mecusi" şeklinde geçmiştir. Arapça'da ise, büyü kelimesi sihir ile karşılık bulmuştur. [11]

Kişiyi istenilen şeyleri yapmaya iten gizli kuvvetlerle, tabiata aykırı haller meydana getiren acayip işleri yapan kişilere "büyücü" denir.[12] Geçmişte büyücülere; "şaman", "kam", "sihirbaz", "hekim" gibi isimler verilmiştir.[13] İlkel dönemlerde insanlar, avcılıkla uğraşmanın yanı sıra kendileri için sır olan birçok olay karşısında kendilerini güvende hissedebilmek için büyücülükle uğraşmışlardır. Büyücüler,

---

[7] **Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük,** "Büyü", C.1, Ankara: TTK Yayınları, 1998, s. 369
[8] Cemal Anadol, **Tarihten Günümüze Kadar Doğu ve Batı Kültürlerinde Halk İnanışları**, Ankara: Bilge Karınca Yayıncılık, 2006, s. 11
[9] Kaşgarlı Mahmut, **Divan-ı Lügat-ıt- Türk**, Besim Atalay (çev.), Ankara: TTK Yayınları, 1998, s. 428
[10] Pars Tuğlacı, "Büyü", **Okyanus Ansiklopedik Sözlük**, C.1, 3. Baskı, Ankara: Cem Yayıncılık, 1979, s. 101
[11] Hikmet Tanyu, "Büyü", **DİA**, C.6, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, s. 501
[12] Anadol, s. 11
[13] Sevim Asımgil, **Büyü, Sihir, Fal, Yıldızname, Kehanet, Nazar**, İstanbul: İpek Yayın Dağıtım, 1999, s. 24

hâkimiyet gayesiyle tabiat olaylarına ve doğaüstü varlıklara yönelerek birtakım büyüler yapmışlardır. Daha sonraları insanları etkileyen ve etraflarına toplayan büyücüler, büyü ritüellerini toplu törenlere dönüştürmüşlerdir.[14]

İlkel insan için bir düşmandan farksız olan yıldırım, şimşek, fırtına gibi doğa olayları esrarlı ve anlaşılmaz şeyler olmuştur. Tabiat karşısında endişeye düşen insan, bir süre sonra tabiatı canlı bir varlık kabul etmiş ve tabiatla uzlaşma yollarını aramaya çalışmıştır. Bu çabanın neticesinde ortaya büyücülük faaliyetleri çıkmıştır.[15] Büyü başlangıçta insanları ve klanlarını korumaya yönelik bir yolken, giderek başkalarına zarar verme yöntemine dönüşmüştür.

Günümüzde de varlığını sürdüren *büyücülük*, herhangi bir çıkar uğruna başkalarına zarar vermeye yönelik meşru olmayan yollar ve gizli kuvvetler yardımıyla yapılan, gerçeğe uymayan; gözbağcılık, düzenbazlık, oyunculuk gibi işlere denir. Özellikle Hz. Musa'dan önce büyücülük, itibar gören bir meslek olmuştur.[16] Büyücülüğün en güçlü silahının büyüleme, etkileme veya telkin olduğu bilinir.[17]

Büyüde doğaüstü güçlerden yararlanma gayesi öne çıkar.[18] Doğaüstü güçlerin yardımı ile gerçekleştirilen büyünün, yapılmasının muhtelif nedenleri vardır. Bu nedenlere örnek olarak; bir insanı öldürmek veya hasta etmek, iki kişiyi birbirinden nefret ettirmek ve ayırmak, kadın veya erkeği kendine bağlamak, kadınların hamileliğini önlemek veya cenini düşürmek, bir kimsenin hayvanlarını öldürmek, bir yeri harap etmek, çocuk sahibi olmak, evlenmek, bol ürün elde etmek, mal çoğaltmak vs. gibi durumlar verilebilir. Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, genel olarak büyü yapma nedenlerini şöyle sıralamak mümkündür:

a. İnsanların arasında ayrılık çıkarmak
b. İnsanın bazı güç ve kabiliyetlerini kullanmasını engellemek
c. Sevmediği, nefret ettiği kişilerin zarar görmesini sağlamak

---

[14] Anadol, s. 15
[15] Anadol, s. 16
[16] "Büyü", **Şamil İslam Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul: Şamil Yayıncılık, 1990, s. 260
[17] Gıovannı Scognamillo ve Arif Arslan, **Doğu ve Batı Kaynaklarına göre Büyü**, İstanbul: Karizma Yayınları, 1999, s. 19
[18] Asımgil, ss. 32- 33

d. Kötü amaçla yapılan büyüyü bozmak veya etkisiz hale getirmek[19]

Ruhlar, cinler, şeytanlar, canlı veya ölmüş bazı hayvanlar, cisimler, şekiller ve bazı isimler büyü yapmak veya büyü bozmak amacıyla araç olarak kullanılır.[20] Kilitlenen bir kilidi açmak, kazığı çıkartmak, tılsımı gömülü olduğu yerden bulmak, yumurta haşlayarak evlenen çiftlere yedirmek; pancar, kâğıt parçaları, zeytin çekirdeği, leylek pisliği, vücuttan koparılmış kıllar, iğde çekirdeği vb. şeyleri yakmak gibi yöntemlerle ise, büyünün etkisinin giderileceğine inanılır.[21]

1.2. Büyünün Tarihi

Büyü ilkel dönemlerden modern çağlara kadar insanoğlunun gündemini sürekli meşgul etmiştir. Büyü, ilk olarak, canlı veya cansız bazı eşyalara tabiatüstü güç yüklemek ve bu gücü çıkarlar doğrultusunda kullanmak şeklindeki bir inançtan doğmuştur.[22] İlkel dönemlerden kalma bazı işaretler, ilkellerin büyü ile iç içe bir hayat yaşadığını göstermiştir. Özellikle mağara insanlarından kalma duvar resimleri büyünün Paleolitik dönemde bile örneklerinin bulunduğunun açık kanıtıdır. Her tarafı tehlikelerle dolu ilkel insan, kendini koruyabilmek için silahlardan ve kabile büyücülerinden medet ummuştur. Büyücülerden yardım umma, ilkel dönemlerden günümüze kadar varlığını korumuştur.[23]

19. asrın sonlarına doğru araştırmalar yapan birçok antropolog ve dinler tarihi araştırmacısına göre dinin kaynağı, animizm, natüralizm veya totemizmdir. Bu iddiaya göre din, evrim yoluyla muhtelif safhalardan geçerek son halini yani monoteist biçimini almıştır. Evrimci düşünceye göre büyü ve din arasında doğrudan bir ilişki vardır ve ikisinde de tabiatüstü bir güce inanmak söz konusudur. Bu yaklaşımda büyüyü ilk çağların ve ilkel insanların sahip oldukları dinin bir parçası olarak görme söz konusudur. Bunun daha da ötesinde ilkel dinlerin kaynağını büyücülüğün teşkil ettiği kabul edilir. Evrimci anlayışa göre monoteist din, büyücülüğün ibadet boyutunu

[19] Abidin Zeynel Tambağ, **Cin- Sihir- Büyü**, İstanbul: Alioğlu Yayıncılık, 2004, s. 36
[20] Tanyu, s. 501
[21] Tambağ, s. 67
[22] Cevdet Kılıç, "Sistematik Felsefi Düşünce Öncesi Mitoloji, Büyü ve Dinler' de Varlık Düşüncesi", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Cilt. 13, Sayı. 1, s. 42
[23] Scognamillo ve Arslan, s. 34

oluşturduğu ilkel dinlerin gelişmiş şeklidir. Monoteist dinler ise, bu düşüncenin aksine büyü faaliyetlerinin aslında başlangıçta var olan monoteist din ritüellerinin dejenerasyona uğramış şekilleri olduğunu kabul eder.[24]

Büyücülüğün başlangıç zamanını saptamak zor olsa da başlangıç yerinin Orta Doğu olduğu kabul edilir. Özellikle de Mısır ve Sümer uygarlıkları büyüye ve yıldızbilime inanç sistemlerinde yer vermiştir. Sümerlerde büyücü-sihirbaz aynı zamanda bütün işlerini tanrısal yardımla yapan başrahip kabul edilmiştir. Öte yandan Mısır'da büyücülük, resmi ve aynı zamanda dini bir uğraş olmuştur. Öyle ki, Firavun en yüce sihirbaz kabul edilmiştir.[25] Eski Mısır'dan günümüze ulaşan kalıntılardaki sözlerin çoğu, kötü büyücüleri ve cadıları kovma amacı taşır. Ayrıca bu kalıntılarda tanrılara, ateşe, tuza ve suya söylenen, ölü ruhlarla ilişki kurmaya yönelik bazı tılsımlı sözlere de rastlanır.[26]

Asur büyücülüğü Orta Doğu'daki büyü faaliyetlerinin başlangıcı kabul edilmiştir. Büyüsel işlemlerde cinleri ve ruhları ilk olarak Asurlular kullanmıştır. Asurlular, insanların etrafını çevreleyen kötü ruhlara çeşitli isimler verilmiştir; kem gözlü "Sedu", insanlığın düşmanı "Uttukku", tecavüzcü "Ahhazu", vampir "Ekkimmu" bunlardan bazılarıdır. Asurlu büyücüler en az bu kötü ruhlar kadar güçlü kabul edilmiş ve isterlerse insanları hasta etme, sakat bırakma hatta öldürme gücüne sahip oldukları düşünülmüştür. Asur'da tılsımlar ve düğümler büyüden korunmak için kullanılan en önemli araçlar olmuştur. Düğüm ile insanları bağlamak ya da çözmek mümkün kabul edilmiştir. Düğüm aynı zamanda rahatsızlıkları gidermek için de kullanılmıştır. Asur'da büyü çözmek için kullanılan bir diğer yöntemde su ile yıkayıp dua okumak şeklinde uygulanan arındırma yöntemiydi.[27]

Orta Doğu'da dinsel geleneklerden biri olan kurbanlar; sihir, büyü ve astroloji malzemesi olmuştur. Kurban olarak sunulan canlı varlıkların sunum öncesinde, sunum

[24] Cağfer Karadaş, "Büyü ve Din -İslamî Nokta-i Nazardan Bir Değerlendirme", **Usûl: İslâm Araştırmaları**, Cilt. 1, Sayı. 1, 2004, s. 113
[25] Scognamillo ve Arslan, s. 35
[26] "Büyü", **Ana Britannica: Genel Kültür Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul: Ana Yayıncılık, 1987, s. 216
[27] Scognamillo ve Arslan, ss. 42-45

esnasında ve sonrasındaki halleri veya organ ile kemikleri incelenip yorumlanarak bunlardan geleceğe yönelik çeşitli anlamlar çıkarılmıştır.[28]

Babil'de yaşayan Gıldaniler, yıldızların hareketlerini tespit edip burçları belirlemeyi ilk olarak gerçekleştirmiş kavimdir. Gıldaniler, büyücülerin suretleri ve tabiatı değiştirebilecek güce sahip olduğunu kabul etmiştir. Büyücülerin istedikleri takdirde bir insanı bir hayvana dönüştürebileceğine, havada uçarak uzun mesafeler alabileceğine inanılmıştır.[29]

Putperest ve çok tanrılı inanca sahip Antik Yunan ve Roma'da Orta Doğu etkisiyle büyücülük geniş bir yayılma alanı bulmuştur. Gizli büyücü örgütleri ve büyüsel törenlerle Yunanistan'ın "Tesalya" bölgesi büyücülerin merkezi olmuştur. Yunanlar'ın büyüden daha çabuk etkilenmesine rağmen katı kuralcı yapıda olan Roma, M.Ö. 451 yılında bir yasa ile büyücülük faaliyetlerini kesinlikle yasaklamıştır. Bu katı yasağa rağmen bir süre sonra büyücülük özellikle soylular ve alt sınıflar arasında yayılmıştır. Yunan büyücülüğünde cinleri ve kötü ruhları çağırarak büyü yapmak yaygınlaşmıştır. Roma büyücülüğünün başlıca uğraş alanı ise, kehanete yönelik faaliyetler olmuştur.[30] Başlarda büyüye şiddetle karşı çıkan Roma imparatorları zamanla sık sık büyücülere başvurur hale gelmiştir.[31]

Eski Çin'de, Konfüçyüsçülük hareketi büyüye karşı çıkmış ancak Taoist ve Budist rahipler bu işi sürdürmüştür. Çin'de büyü insanı güçlendirmeyi ve ruhları etki altına almayı hedeflemiştir. Eski Japonlar' da ise, çeşitli büyü uygulamaları olsa da Şinto ayinlerinde büyüsel uygulamalara rastlanmamıştır. Ancak bazı Japon zahitler, büyücülük, gizli ilimler ve cincilikle uğraşmıştır. Japonlar arasında Budizm yayılmaya başladıktan sonra büyüsel uygulamalar geliştirilmiştir.[32]

Hindistan'da eski tıp uygulamaları büyü yöntemlerinden pek de farklı olmamıştır. Hinduizm'in ana kaynağı Vedalar'da büyü ile büyü olmayanı ayırt etmek zordur. Büyü ile dinin içiçeliği Eski İran'da diğer bütün bölgelerden daha fazla

[28] Şinasi Gündüz, "Eski Harran'da Sihir ve Büyü Ritüeli Olarak Kurban", **Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt. 2, Sayı. 1, 2004, s. 6
[29] İsmail Hakkı Zeyrek, **Fizik Ötesi ve İnsan**, İstanbul: Türdav Yayınları, 1999, s. 77
[30] Scognamillo ve Arslan, ss. 47-49
[31] Yusuf Çakar, **Gizli İlimler**, İstanbul: Yedirenk Yayınları, 2005, s. 68
[32] Tanyu, s. 503

olmuştur. Zerdüşt, dinini yaymanın yanında başta büyü olmak üzere batıl inançlarla yoğun mücadelede bulunmuştur. Bütün bunlara rağmen bir süre sonra Zerdüşt öğretilerle, halkın sürdürdüğü büyüsel işlemler bir araya gelerek Mecusilik olarak bilinen dinî sentezi oluşturmuştur. Zerdüşt dininin melekleri kabul edilen ateş, sığır ve yer cinlerine kurban ayini, daha sonraki devirlerde bir çeşit büyü ayinine dönüşmüştür. Hastalıklardan korunmak için de büyü yapmak Eski İran'da yaygın bir faaliyet olmuştur.[33]

Eski Türklerde büyü, kehanet ve falcılık faaliyetleri fazlasıyla yaygınlaşmıştır. Kam (Şaman) adı verilen din adamları aynı zamanda tabiplik ve üfürükçülük yapmıştır. Kam, yaratılıştan hayali geniş, mistik özelliklere sahip ve tabiattaki özel sırlara vakıf kabul edilmiştir.[34] Kam, kehanetlerde bulunan, efsunlu sözler söyleyen, gerektiğinde büyü yapan, kötü ruhları uzak tutan, gaipten haber veren, hastalıkları tedavi eden, nazarlıklar hazırlayan kişi olarak itibar görmüştür .Orta Asya'daki Türk kavimlerinde dudaklardaki uçuk, kötü ruhlardan bilinmiş ve gidermek için çeşitli efsunlar yapılmıştır. Bunun dışında havayı etkilemek için bazı efsunlar uygulanmıştır. Atları korumak için bazı nazarlık ve muskalar kullanılmıştır. Kurşun dökme geleneği de Eski Türklere dayanır. X. Asırdan itibaren İslam'ı kabul eden Türkler İslam'ın şiddetle yasaklamasına rağmen büyü faaliyetlerine devam etmiştir.[35]

1.3. İlahi Dinlerde Büyü

Yahudilik'te büyü konusu Kutsal metinlerde geniş yer tutar. Kural olarak Yahudilik büyücülüğe karşıdır. Tevrat büyücülüğe çok açık yasaklar getirir. Büyünün etkisine inanmak Tanrı iradesinin beşeri maksatlarla kullanılması anlamına geleceğinden Tek tanrı inancına ters kabul edilir.[36] Yahudilik'te büyü ile ilgili Tevrat'ta ilginç bilgiler yer alır:

"Bu, efendimin ondan içtiği ve hem de onunla fala baktığı kâse değil midir?[37]

[33] Tanyu, s. 503
[34] Abdülkadir İnan, **Eski Türk Dini Tarihi,** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976, ss. 54-55
[35] Tanyu, ss. 503-504
[36] Tanyu, s. 505
[37] Tevrat, Tekvin, 44- 5

" Ve Elişa ona dedi: bir yay ile ok al. Ve kendisine bir yay ile oklar aldı. Ve İsrael kralına dedi: Elini yayın üzerine koy ve elini koydu. Ve Elişa ellerini kralın üzerine koydu ve dedi: şark tarafından pencereyi aç ve açtı. Ve Elişa: Oku at dedi ve attı. Ve dedi Rabb'in kurtarış oku, Suriye'ye karşı kurtuluş oku, çünkü Suriyelileri bitirinceye kadar onları afekte vuracaksın… Ve dedi: okları al ve aldı. Ve İsrail kralına dedi: yere vur ve üç kere vurup durdu. Ve Allah'ın adamı ona karşı öfkelenip dedi: Beş veya altı kere vurmalıydın; o zaman Suriye'yi bitirinceye kadar onu vurmuş olurdun; fakat şimdi Suriye'yi üç kere vuracaksın."[38]

" Ve size fısıldayan ve mırıldayan cincilere ve bakıcılara danışın, derlerse, bir kavim kendi Allah'ına danışmaz mı? Yaşayanlar için ölülere mi danışılır, deyin."[39]

"Aldığın öğütlerin çokluğundan yoruldun: Müneccimler yıldızlara bakanlar, aybaşlarında ne olacağını bildirenler, şimdi kalksınlar da başına gelecek şeylerden seni kurtarsınlar." [40]

Yahudilik'te büyü ile ilgili kesin yasaklamalar olmasına rağmen Yahudiler, hastaları iyileştirmek, fal bakmak, sihirli değnekler kullanmak gibi eylemlerle büyüsel faaliyetlerde bulunur.[41]

Yahudilik'ten sonra Hıristiyanlık'ta da büyü ile ilgili yasaklama devam etmiştir. Ancak Yeni Ahit'te bu konuya ilişkin ayrılan yer, Eski Ahit'e göre çok daha azdır. Büyü faaliyetleri, Hıristiyan olmayanların yürüttüğü işler olduğu kabul edilmiştir. Hıristiyan dünyası büyücülerden çok cadılardan endişe duymuştur. Ancak Yeni Ahit'te belirgin bir şekilde cadılara temas edilmez. Kilise büyüye yasakçı yaklaşırken, büyü geleneği şehir dışı bölgelerde yaygınlaşmıştır. 1320'de papalık çıkardığı bir fermanla büyücülük ve cadılığı dinsizlik olarak nitelendirmiştir. Daha sonra 1484'te Papa 8. İnnocent tarafından cadılık zındıklık olarak ilan edilmiş ve 200 yıl boyunca Avrupa'nın çeşitli yerlerinde pek çok masum insanın da aralarında bulunduğu on binlerce kişi öldürülmüştür.[42]

İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de büyü kelimesinin Arapça karşılığı olan "sihir" kelimesi kullanılır. Kur'an'da, birçok peygamberin büyücülükle

[38] Tevrat, Krallar 2- 13, 15-19
[39] Tevrat, İşaya, 8- 19
[40] Tevrat, İşaya, 47- 13
[41] Scognamillo ve Arslan, s. 42
[42] Tanyu, ss. 505-506

itham edildiği ve bunu yapanların inkârcı olduğu bilgisi yer alır. Ayrıca cahiliye Araplarından kalma cincilik ve yıldızların etkisine dair inançlar reddedilir.[43]

Kur'an, büyünün 3 farklı çeşidi üzerinde durur. Bunlardan ilki, Hz. Musa döneminde daha çok illüzyon şeklinde uygulanan "Mısırlıların sihridir". Firavun, Hz. Musa'nın bir illüzyonist olduğu iddiasıyla çevresindeki güçlü sihirbazları toplayarak Hz. Musa'yı alt etmeye çalışmış; ancak O, sihirbazları etkisiz hale getirmiştir. Kur'an, birçok ayetinde Hz Musa'nın bir sihirbaz olmadığını belirtir.

Kur'an'daki bir diğer büyü çeşidi ise, "Babilliler'in sihridir". Bu çeşit sihirden bahseden ayet meali şöyledir:

> *"Ve onlar, Süleyman'ın mülkü (nübüvveti) hakkında şeytanların anlattıklarına uydular. Süleyman inkâr etmedi; ancak şeytanlar inkâr etti. Onlar, insanlara sihri ve Babil'deki iki meleğe Harut'a ve Marut'a indirileni öğretiyorlardı. Oysa o ikisi: 'Biz, yalnızca bir fitneyiz (sizin için bir sınavız veya ayartıcıyız), sakın inkâr etme' demedikçe hiç kimseye (bir şey) öğretmezlerdi. Fakat onlardan erkekle karısının arasını açan şeyi öğreniyorlardı. Oysa onunla Allah'ın izni olmadıkça hiç kimseye zarar veremezlerdi. Buna rağmen kendilerine zarar verecek ve yarar sağlamayacak şeyi öğreniyorlardı. Ant olsun, bunu satın alanın, ahiretten hiç bir payı olmadığını bildiler; kendi nefislerini karşılığında sattıkları şey ne kötü; bir bilselerdi"*[44]

Bu ayet Hz. Süleyman'ın hükümdarlığının sihre dayandığını söyleyen Yahudileri eleştirir ve Allah'ın izni olmadıkça bu güçleri kullanarak kimsenin kimseye zarar veremeyeceğini belirtir. Ayrıca başka ayetlerden anlaşıldığı kadarıyla bu teknikleri kullanmak küfre girmeye sebep sayılır. Üçüncü ve son sihir türü ise, efsunculuk olarak bilinen "düğümlere üflemek suretiyle icra edilen sihir" şeklidir. Felâk suresinde bu durumdan Allah'a sığınılması önerilir. Ayet ve hadislerden büyünün özellikle bazı şekillerinin olağanüstü bilgi ve güç iddiasına dayanması sebebiyle tevhide aykırı bir inanç olduğu anlaşılır. Bazı çeşit büyüler ise, hile ve aldatmaca gibi ahlaki olmayan

[43] Adil Bebek, "Ana Kaynaklara Göre Sihir", **Kur'an Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi,** Cilt. 1, Sayı. 9, 1998, s. 62
[44] Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 2/102

davranışlardan ibarettir. Ayrıca büyü hadislerde yedi büyük günahtan biri olarak zikredilir.[45]

Büyüsel faaliyetler din ve bilimin karşı çıkmalarına rağmen günümüzde de varlığını sürdürür. Özellikle 1980'li yıllarda Avrupa ve Amerika'da mezarlıkların açılması, ceset ve kemiklerin çalınması, ibadete kapalı mekânlarda siyah mumlar eşliğinde yapılan ayinler, kara kedi ve horozların kesilmesi, büyücü örgüt ve kuruluşların sayısının artması bunun açık kanıtıdır. Günümüzde falcı ve medyumlar televizyon programlarıyla kendilerini ve kitaplarını rahatlıkla tanıtarak büyücülük faaliyetlerini çağdaş bir şekilde gerçekleştirir.[46] Ayrıca sihir konusu, gerek yerli gerekse yabancı filmlerde işlenerek, geniş izleyici kitlerine ulaşmaktadır.

1.4. Büyü Çeşitleri

Büyü, elde edilmek istenen sonuç doğrultusunda, temelinde yatan düşüncelere, psikolojik durumlara ve büyüsel işlemlerin içeriğine göre çeşitlere ayrılır. Büyü uygulamasının niteliğine göre, aktif veya pasif; işleyiş prensibine göre, taklit ve temas; yönelinen amaca göre, ak veya kara şeklinde isimlendirilir. Ayrıca büyüyü uygulanış alanına göre; *uzaklaştırıcı* uygulamalar, *hücum* uygulamaları, *istek*le ilgili uygulamalar şeklinde sınıflandırmak da mümkündür. Uzaklaştırıcı uygulamalar; hastalıklardan korunma, mal-mülkün kötülükten korunması gibi amaçlarla yapılır. İnsan sağlığına, malına zarar verme gayesiyle yapılan büyüler ise, hücum uygulamalarıdır. Doğa olaylarını insanın lehine çevirme, maddi servete kavuşma, doğaüstü güçler elde etme amaçlarıyla yapılan büyüler ise, istekle ilgili büyüler sınıfına girer.[47]

Bazı İslam âlimleri büyüyü şu şeklide sınıflandırır;

a. Kur'an'da A'raf suresi 116. Ayette bahsi geçen ve aldatma yoluyla yapılan büyüler.
b. Rukyeler ve düğümlere üflemek yoluyla yapılanlar.
c. Arapça kelimelerin yazılışına aykırı olarak yazılıp tılsımlama ile yapılanlar.
d. Gezegen ve yıldızlar aracılığıyla yapılanlar.

[45] İlyas Çelebi, "Sihir", **DİA**, C. 28, Ankara: TDV Yayınları, 2003, s.171
[46] Scognamillo ve Arslan, s.75
[47] Sedat Veyis Örnek, **100 Soruda İlkellerde Büyü-Sanat-Efsane**, İstanbul: Gerçek Yayıncılık, 1971, s. 141

e. Şeytanların istihdamı ile yapılanlar.[48]

Bunlar dışında büyünün tasnifi konusunda birçok ayrım mevcuttur. Biz büyü çeşitlerini; aktif- pasif, ak-kara, temas- taklit biçiminde ele alacağız.

1.4.1. Ak ve Kara Büyü

Büyü uygulamalarının pozitifi olarak bilinen ve birey yahut toplumun iyiliğine yönelmeyi amaçlayan büyüye *ak büyü* denir. Ak büyü genellikle hastalık, yaralanma gibi insancıl felaketler ve sel, kuraklık, fırtına gibi doğal felaketlerle mücadele; malı, mülkü, hayvanları, çocukları ve loğusa kadınları kötü ruhlardan ve zararlı dış etkilerden korumak için yapılır. Ak büyüde genellikle kutsal metinlerden, dinin kutsal saydığı şeylerden yararlanılır. Bu büyü türünü uygulayanlar din adamlarıdır. Ak büyü ile yararlı güçlerden yararlanma söz konusudur.[49] Özellikle cin çarpması ve iyileştirilemeyen hastalıklarda bu güçlere başvurulur.[50]

Ayrıca birini kendine bağlamak, sevgiliyle bağı güçlendirmek, aylardır görmediği kimsenin hemen gelmesini sağlamak, gözü dışarıda erkekleri karısına bağlamak, boşanmayı engellemek gibi amaçlarla da ak büyüye başvurulur.[51] Bunların dışında el çabukluğu ve hilekârlık ile yapılan *hokkabazlık*, kalplere çeşitli yöntemlerle tesir etmek demek olan *telkin*, irade gücünü zayıflatarak kişiyi dış etkiye açık duruma getirme anlamındaki *hipnoz* da ak büyü sınıfında değerlendirilebilir.[52]

Ak büyünün aksine bir insana kötülük yapmak zarar vermek maksadındaki büyüye *kara büyü* denir. Ak büyü ile uğraşanların kutsal metinleri olumlu yönde kullanması gibi kara büyü ile uğraşanlar bu metinleri, yasak olmasına rağmen, amaçlarına ulaşabilmek için kötü yönde kullanır.[53] İnsanın sağlığına, malına- mülküne, evine, hayvanlarına zarar vermek kara büyüde esastır. Birbirini sevenleri veya evlileri birbirinden soğutup ayırmak; cinsel gücü, konuşma yeteneğini, uykuyu "bağlamak"

---

[48] Yusuf Özbek, **İslam Açısından Sihir**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1994, ss. 47-48
[49] Örnek, **100 soruda İlkeller**, s. 145
[50] Nurettin Bayram, **İslam'a Göre Cin, Sara, Sihir ve Büyü**, Ankara: Kariyer Matbaacılık, 1997, s. 244
[51] Büyünün Tarihi, 2009, www.bilinmeyenler.org, (29.Kasım.2011)
[52] Anadol, s. 35
[53] Tanyu, s. 502

yoluyla bozmak; düşmanı hasta etmek sakatlamak öldürmek gibi eylemler kara büyüden sayılır.[54]

Yıldızlara bakarak gelecekten haber vermek anlamındaki *müneccimlik*; tabiatüstü olduğuna inanılan bir güçle bilmek, gaipten haber vermek anlamındaki *falcılık*; Şia mezhebinin ilahi bir lütuf olarak kabul ettikleri *cifircilik* de kara büyünün bir türevidir.[55]

1.4.2. Aktif ve Pasif Büyü

Kuvvetli bir parapsikolojik özelliğe sahip olduğunu telkin eden ve tabiat olaylarını güçlü iradesi ile denetimi altına aldığını iddia eden kişinin çeşitli dua–beddua, özel bazı sözler ve tekerlemelerle yaptığı büyü *aktif büyü*dür. Örneğin Avustralya Watjabukları arasında kendisine yağmurcu denen büyücü, kendi saçından kestiği bir tutamı suya batırır ve bu suyu ağzıyla emerek batı yönünde püskürtür. Bu yolla yağmur yağdırmaya çalışır.[56] Fırtınayı uzaklaştırmak veya dindirmek için Afrika'daki Zulu kabilesi mensuplarının kızgın kömür üzerine su dökerek gerçekleştirdikleri uygulama da aktif büyü örneğidir.[57]

Pasif büyü ise, dış faktörlerin zararlarından kaçınmak, bunlara karşı savunma yapmak maksadıyla yapılan büyüdür. Bu çeşit büyüde esas yöntem büyüsel güçle yüklü olduğuna inanılan uğursuz nesne, yer veya insanlardan kaçınmaktır. Mesela hamile kadınların kimi yiyecekleri yememeleri; lohusaların zararlı etkilere karşı yanlarında kutsal yazı, bıçak, iğne, makas, nazarlık vb. bulundurmaları pasif büyüye örnektir. Pasif büyüde özellikle muskalar önemli rol oynar.[58] Bazı araştırmacılar kadın veya erkeklerin süs maksadıyla kullandığı her neviden eşyanın, ilk olarak pasif büyü aracı olan muska benzeri şeyler olduğunu, daha sonra bunların birer süs eşyası haline geldiğini iddia eder.[59]

---

[54] Örnek, **100 Soruda İlkeller**, s. 145
[55] Ahmet Baydar, **Kuran Açısından Korku ve Büyü**, İstanbul: Beyan Yayınları, 1999, ss. 71-74
[56] James George Frazer, **Altındal: Dinin ve Folklorun Kökleri**, Mehmet Doğan (çev.), İstanbul: Payel Yayınları,1991, s. 14
[57] Tanyu, s. 502
[58] Örnek, **100 Soruda İlkeller**, s. 146
[59] Fellicien Challage, **Dinler Tarihi**, Semih Tiryakioğlu (çev.), İstanbul: Varlık Yayınları, 1960, s. 28

1.4.3. Temas ve Taklit Büyüsü

Parçanın bütüne ait olduğu prensibiyle bir insan veya o insana ait herhangi bir şeyin sempatik ilişkisine dayanan büyü çeşidine *temas büyüsü* denir. Toplumda en yaygın olan büyü çeşididir. Bir vakit birbirine bağlı olan şeylerin birbirlerinden ayrılsalar bile aralarındaki bağın ve etkinin kopmaması beklenir. Ayrılan küçük parça ne olursa olsun büyük parçayı etkilemeye devam edecektir. Bu düşünceye göre örneğin herhangi bir insandan kopan saç, tırnak, diş veya o insana ait kıyafet ile insanı olumsuz büyüsel etki altına almak mümkündür. Örneğin Polinezyalılar, bu düşünceden hareketle, bir insanın ölümünü istediklerinde o şahsa ait bir kıyafet parçasını mezara gömerek onun ölümünü bekler.[60]

Kontajiyöz veya *analoji* de denilen taklit büyüsünde, benzer benzeri yaratır ilkesinden hareket edilir. Hemen hemen bütün toplumlarda rastlanan taklit büyüsü adından da anlaşılacağı gibi taklide dayanır. Bu büyünün amacı taklit yolu ile istenilen sonucu meydana getirmek, benzer işlemlerle istenilen şeyi ya da olayı öne almaktır. Böylece o olayın yakın gelecekte gerçekleşmesi amaçlanır. Benzerlik meydana getirmek için göze görünür dış benzerlikler, tutum ya da davranış benzerlikleri ya da düşüncenin çağrışım zincirlerinden çıkan büyüsel özellikler kullanılır.[61]

Taklit büyüsünde en çok görülen teknikler yakma, kesme ve parçalamadır. Malzeme olarak zarar verilmek istenen kişinin resmi veya ağaç, çamur, balmumun vb. maddelerden yapılan figürü kullanılır. Örneğin, Peru yerlileri hoşlanmadıkları kişinin, yağ ve tahıl karışımından yapılmış resmini o kişinin geçeceği yolda yakar; böylece ruhunu yaktıklarını düşünür. Taklit büyüsünün bir başka uygulama alanı da avcılıktır. Avlanacak hayvanın yaralanmış veya yakalanmış resmini yapan avcılar bu sayede hayvanı büyülemeyi amaçlar. Avcılıkla geçimini sağlayan toplulukların mağaralara çizdiği birtakım figürler, büyüsel amaçların güdüldüğünü gösterir.[62]

---

[60] Sedat Veyis Örnek, **Batıl İnançlar ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, 1966, s. 37
[61] Örnek, **100 Soruda İlkeller**, s. 142
[62] Örnek, **100 Soruda İlkeller**, ss. 142-143

2. NAZAR

2.1. Nazarın Anlamı

Arapça asıllı olan nazar kelimesi; göz, bakma, bakış, fikir, düşünme, mülahaza, niyet, dikkat, iltifat, teveccüh gibi anlamlara gelir.[63] Nazar kelimesi Türkçe'de "gelme, uğrama, değme, etme" yardımcı fiillerinden biri ile kullanılır. Nazara gelme, nazar etme, nazar değmesi, nazara uğrama deyimleri; bakmak, isteyerek ve imrenerek bakmak, göz atmak, negatif bakış anlamlarındadır. Nazar halk arasında "kötü göz, kem göz, kıskançlıkla bir şeye bakmak" anlamlarında kullanır. Yunanca'da "mastima", Arapça'da "isabet-i ayn", Fransızca'da "mauvaisoeil", Almanca'da "böser blick", İngilizce'de ise, "evileye" şeklinde ifade edilir.[64]

Türkçe'de nazar, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç nedeniyle, insanlara, hayvanlara veya nesnelere bakarak, canlının üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm; nesne üzerinde kırılma, bozulma gibi olumsuz şeyler meydana gelmesidir.[65]

Çekindiği veya utandığı bir kişi kendisine baktığında, insan kızarır veya çok korktuğu birini görünce sararır. Bu olaylar ruhların birbiri üzerindeki etkisinden kaynaklanır. Bunlara benzer şekilde, gözün ruhlar üzerindeki etkisi ile nazarın meydana geldiği düşünülür.[66]

Nazarla zarar verme gücüne sahip kişilerin, bir insana bakmasıyla mutlu bir ailenin düzeninin bozulacağı, iki dostun arasının açılacağı, bir çocuğun hastalanıp öleceği kabul edilir. Özellikle de mavi gözlerde nazar gücünün yüksek olduğu varsayılır. Hatta bu inanca dayanarak mavi gözlülerin kötü niyetli, kıskanç, başkalarına zarar vermekten hoşlanan kişiler olduğu kabul edilir. Zaten kıskançlık duygusunun nazara yol açtığı yaygın bir düşüncedir. Kıskançlık duygusunun tersi olan yakınlık ve sevgi gibi duyguların da nazara yol açabileceği kabul edilir. Sevgi ve yakınlık sebebiyle oluşan nazarın ise, en çok da çocukları etkileyeceğine ve buna da anne, babanın bile sebep olabileceğine inanılır. Nazardan etkilenmeye en açık kişilerin çocuklar ve

[63] "Nazar", **Şamil İslam Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1992, s. 59
[64] Ali Kuşat, **Nazar Olgusu ve Psikolojik Yaklaşım**, 2. Baskı, Kayseri: Lâçin Yayınları, 2004, s. 23
[65] Pertev Naili Brotav, **100 soruda Türk folkloru,** İstanbul: Gerçek Yayınları, 1973, s. 126
[66] M. Selim Arık, "Hurafe ve Batıl İnançlar Üzerine Bazı Düşünceler", **Diyanet İlmi Dergi**, Cilt. 52, Sayı. 2, 2006, s. 137

güzellik veya hünerleriyle ün kazanmış kişiler olduğu kanaati yaygındır. Buna göre, nazardan çocuklar güçsüzlükleri sebebiyle etkilenirken; güzeller, hünerliler ve mutlu insanlar da kıskanç bakışlara daha çok maruz kalır. İnsanlar dışında, durup dururken hastalanan veya ölen hayvanların "nazara geldiği" kabul edilir. Toprak ürünlerinin aniden bozulması nazara bağlanır; çünkü sadece insanlar değil, hayvan ve mal- mülk gibi nesnelerin de nazardan etkileneceği kabul edilir.[67]

Nazara sebep olan kötü bakış iki ana biçime ayrılır. Bunlardan biri, ifadesi şiddetli, tesirli, diğeri ise, belirsiz bakıştır. Biri kötü duygu ve istekleri nakleden bir araç, öteki ise, gözün sahibi olan insanda orijinal tehlikeli bir enerji kaynağından kendi isteği dışında çıkan uğursuz bir bakıştır. Kötü bir bakışa sözün eşlik etmesi ise, daha tehlikeli bulunur. İnsanların en fenasının dili tatlı, kalbi kararmış olanlar olduğuna inanılır. Şaka yollu, kinayeli veya methedici sözler birer "kem bakış" eşliğinde daha öldürücü sonuçlar doğurur.[68]

Nazar kavramının parapsikolojideki adı, *psikokinezi*dir. Psikokineziye ilişkin olarak Eski Sovyetlerde, hassas bir kişiyi yere devirmek dâhil olmak üzere, bakışların önemli etkilerine dair çeşitli deneyler yapılmıştır. Vladimir Durov isimli Rus araştırmacı insan ve hayvanların bakışlarından ışınlar çıktığı inancı ile en vahşi hayvanların dahi yoğunlaşma sayesinde ehlileştirildiğini müşahede etmiştir. Durov konsantre olmuş kişinin bakışıyla, bir kobayın dona kalmasını sağlamış, bu kişinin bakışını değiştirmesi ile de kobay kendine gelmiştir. Bu olaylar meydana gelirken yapılan ölçümlerde gözlerden yüksek bir enerji çıktığı tespit edilmiştir. Buna benzer psikokinezi araştırmaları günümüzde de sürdürülmektedir.[69]

2.2. Çeşitli Kültürlerde Nazar

Çeşitli arkeolojik, etnografik ve antropolojik araştırmalar, nazar olgusunun sadece Türklere ve Ortadoğu'daki Müslümanlara ait bir inanç olmadığını, dünyanın birçok yerinde bu olguya rastlanabileceğini ortaya koymuştur. Eski Mısır, Babil, Mezopotamya, Yunan ve Roma'dan günümüzdeki toplumlara kadar neredeyse bütün

[67] "Nazar", **Türk Ansiklopedisi**, C. 25, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1977, s. 155
[68] Edward Westermarck, **Nazar Değmesi İnancı**, Nazmi Çoşkunlar (çev.), Ankara: Yeni Matbaa, 1961, s. 9
[69] Celal Kırca, "Din ve Bilim Açısından Nazar", **Diyanet İlmi Dergi**, Cilt. 22, Sayı. 1, 1986, s. 44

kültürlerde nazar inancı vardır. Bu nedenle de nazarın olumsuz etkilerinden kurtulmak için çeşitli büyüsel işlemler yapıldığı bilinmektedir.[70] Nazardan korunmak için kullanıldığı bilinen en eski nazarlık ise, M.Ö. 4000'de yapıldığı tahmin edilen Mısırlılara ait muskadır.

Nazar inancı, Ortadoğu, Akdeniz ve Hint- Avrupa bölgelerindeki yaygınlığına rağmen, Uzak Doğu, Güney Afrika, Avustralya ve Amerika'nın yerli toplumlarınca geç dönemde öğrenilmiştir. Bu konuda en kapsamlı çalışmayı yapan Alan Dundes, durumu coğrafi olarak incelediğinde nazarın kökeninin Mezopotamya olduğu, ayrıca su, kuraklık ve ölüm ilişkisi çerçevesine giren bir telakkiye ait olduğunu iddia etmiştir. Buna göre nazarın en önemli etkisi hayat kaynağı olan suyu yok etmek suretiyle bedeni ve ruhu kurutmaktır. Mesela nazara maruz kalan annenin veya hayvanın sütünün kesilmesi bundan kaynaklanır.[71] Nazar inancı eski toplumlarda öylesine kökleşmiştir ki mesela Babillilere göre ölen her yüz kişiden sadece biri eceliyle ölürken diğerleri nazardan ölmüştür.[72]

Roma imparatorluğunda din adamlarının tüm karşı duruşlarına rağmen, nazar olgusu ve nazardan korunma yöntemleri halk arasında yaygınlık kazanmıştır. Din adamları ve yetkili kişiler bu durumun üstesinden gelemeyince bunlara cevaz vermek zorunda kalmıştır.[73] Romalılar en çok birtakım cansız varlıkları şekillendirerek onların koruyucu gücüne inanmıştır. Asurlular ise, nazarın etkisi altında olduğunu düşündükleri insanlara resimli paralar takmıştır. Cahiliye dönemi Arapları da bazı alet ve boncukları boyun ve kollarına takarak veya evlerine asarak, onların kendilerini felaketlerden koruyacağına inanmıştır.[74] Ayrıca Araplar yılan, köpek, tilki, gibi hayvanların nazarının etkili olduğunu ve devenin nazardan en çok etkilenen hayvan grubunda yer aldığını düşünmüştür.

Yahudi ve Hıristiyan din adamları, sıra dışı fiziksel özelliklere sahip kişileri nazarla daha çok ilişkili kabul etmiştir. Özellikle de çok güzel, aşırı derecede çirkin,

---

[70] Orhan Hançerlioğlu, **İnanç Sözlüğü: Dinler-Mezhepler-Tarikatlar,** İstanbul: Remzi Kitapevi, 1975, s. 359
[71] Salime Leyla Gürkan, "Nazar", **DİA**, İstanbul: TDV Yayınları, 2006, s. 444
[72] Westermarck, s. 44
[73] Abdülkadir İnan, **Eski Türk Tarihi**, İstanbul: MEB Yayınları, 1976, s. 208
[74] Bayram Altan, **Nazar ve Büyü,** İstanbul: Veli Yayınları, 1985, s. 14

güçlü, iri veya çok ufak olmak ile yeşil veya mavi göz rengi, tabiatüstü ve karanlık güçlerle ilişkiye işaret sayılmıştır.

Nazar inancı, Hint, İran, Arap, Yahudi ve Türk kültürlerinin yanı sıra modern Avrupa, Akdeniz ve Slav toplumları ve Latin Amerika'da günümüzde de varlığını sürdürür. Nazara yönelik tedbirler de kültürden kültüre farklılık gösterir.[75] Slav masallarında çocuklarına nazar değdirmemek için kendini kör eden bir babadan bahsedilir.[76] Faslılar ise, nazar değdireceğini düşündükleri kişiye karşı, sağ ellerini parmakları açık bir şekilde uzatarak "beş gözünün üstüne" deyip sol ellerini de aynı şekilde hareket ettirir.[77] Fas'ta nazara olan inanç o kadar köklüdür ki, herhangi bir toplantıda bir kaza olur ve orada kem gözlü olarak tanınmış biri bulunursa, kaza o adama isnat olur ve uğranan zarar o kişiden tazmin edilir. Yine böyle bir adam bir ata bakacak olsa ve o at bir süre sonra ölecek olsa, bu zarardan atın sahibine karşı sorumlu olur.[78]

Doğu Türkistan'da yapılan kazılarda elde edilen kalıntılara göre bu bölgede yaşayan Budist ve Maniheist Türkler; nazar, bela ve felaketlerden korunmak için çeşitli tılsım ve nazarlıklar kullanmıştır.[79] Türkmenlerde nazar inancı hala varlığını sürdürür. Türkmenler bazı kişilerin nazarının daha kuvvetli olduğunu ve bu kişilerin taşları bile parçalayabilecek güçte olduğunu düşünür. Çocukların hastalıkları genellikle nazara bağlanırken göz değmemesi için genellikle tüveleme (Maşallah) sözleri kullanılır veya "tütü" diye tükürülür.

Günümüzde Moğolistan, Kazakistan, Türkmenistan gibi Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde nazar inancının yaygınlığı sebebiyle özellikle çocukları ve atları korumak için birtakım tedbirler alınılır. Türkmenler özellikle alnı düz, gözleri yeşil, açgözlü, hasetçi ve başkalarını istemeyen kişilerin nazarının kuvvetli olduğunu düşünür.[80]

---

[75] Gürkan, s. 444
[76] "Nazar", Ana Britannica: **Genel Kültür Ansiklopedisi,** C.16, İstanbul: Ana Yayıncılık, 2004, s. 443
[77] Altan, **Nazar ve Büyü**, s. 19
[78] Anadol, s. 242
[79] Abdülkadir İnan, **Hurafeler ve Menşeleri**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1962, s. 45
[80] Kuşat, s. 40

Nazar olgusu İslam dininde kabul edilen bir inançtır. Kur'an-ı Kerim'de nazarın varlığından açıkça bahsedilmese de Kalem suresinin 51-52. ayetleri ve Yusuf suresinin 67. ayeti nazara işaret eder. Tefsircilerin büyük çoğunluğu da bu ayetleri nazarla ilişkilendirir. Kalem suresinin 51. ve 52. ayetleri şöyledir:

"Rabbi onu seçip iyilerden kıldı. Doğrusu inkâr edenler Kur'an'ı dinlediklerinde neredeyse gözleri ile yıkıp devireceklerdi."

Taberi bu ayeti yorumlarken Kureyşlilerin Hz. Muhammed'e nazarla zarar verebilmek için özel uğraş sergilediklerini kaydeder. İbn Kesir bu görüşü aynen naklettikten sonra göz değmesinin etkisinin gerçekliğinden bahseder. Bu konuda Hz. Muhammed'in şu hadisleri nazarın gerçekliğinin İslam'da kabul gördüğünü belirttir:

"Nazar gerçektir."[81]

"Herhangi bir şey kaderi değiştirecek olsa bu nazar olurdu."[82]

Bunların dışında Hz. Muhammed'in göz değmesine, zehirli hayvan sokmasına, yaralarda meydana gelen kurtlanmaya karşı, okumaya izin verdiği bilinir.[83] Ayrıca birisine nazar değdiği zaman namaz abdesti veya gusül abdesti alması tavsiye edilir.[84] Hz. Muhammed, nazarı kuvvetli sayılan kişilerin de "Allah onu sana mübarek kılsın! Maşallah la kuvvete illa billâh" şeklinde dua etmelerini önermiştir.[85]

2.3. Nazardan Korunma Yolları

Hem dinde hem de halk kültüründe geniş yayılma alını bulan nazar inancının yanında nazardan korunma yolları da önemli inanç ve uygulamalara konu olmuştur. Nazardan korunmanın en etkili yolu, nazar değme olasılığı bulunan kişiyi "kem gözlerden" uzak tutmaktır. Bu yüzden nazara uğrama ihtimalinin en yüksek olması sebebiyle yeni doğmuş bebekler kırk gün boyunca nazar değdirecek kişilere gösterilmez. Bu sebepledir ki Türk masallarında, güzellikleri sebebiyle nazara

[81] Buhari, Sahih, K. Tıp, 39 Aktaran: Kırca, s. 40
[82] Müslim Sahih, K. Selam, 42 Aktaran: Kırca, s. 41
[83] Kuşat, s. 35
[84] Altan, **Nazar ve Büyü,** s. 28
[85] Arık, s. 138

uğrayabilecekleri düşünülen şehzade ve sultanların uzun yıllar gözlerden uzak tutulduğundan bahsedilir.[86]

Sevilmeleri sebebiyle nazara uğrama ihtimali yüksek olan çocukları; yakınları, sürekli okşayıp hoş sözler söylemenin kötü sonuçlar doğuracağını düşünerek, çocuklara "çirkin, maskara" gibi kelimelerle hitap etmeyi tercih eder. Ayrıca bu çocuklara "maşallah" demek, "tü, tü, tü" sesleriyle tükürme taklidi yapmak tavsiye edilir. Bu sözlerle kötü gözlerin etkisini kaçırmak amaçlanır. "Elem tere fiş, kem gözlere şiş" gibi anlamı daha açık sözler de nazardan korunmaya yöneliktir.[87]

Nazar değdirenin negatif etkisinden kaçınmak her zaman mümkün olmayabilir. Böyle durumlarda nazara karşı zayıf olduğu düşünülen kişiler için nazardan koruduğuna inanılan birtakım nesneler kullanır. Bu nesneler çeşitli maden, bitki, hayvan parçaları veya dini metinlerden yapılır.[88]

Nazardan korunmak için kullanılan nesneleri kullanılış yerine göre üçe ayırmak mümkündür:

a. Dikkati kendisine çekip nazarın etkisini azaltmayı amaçlayan elbise dışına veya evin görünen yerlerine asılan abartılı nesneler.
b. Nazarı tersine çevirme gücü olduğu kabul edilen ve elbise altında kullanılan bazı koruyucu tılsımlar.
c. Kutsal metinlerden alınmış cümleler veya *kabalisttik* figür, rakam veya büyü formülleri içeren, kaplanarak boyunda taşınan veya evlere asılan yazılar.[89]

Nazardan korunamayıp nazar isabet ettiği düşünülen kişide yoğun bir şekilde esneme, şiddetli baş ağrısından başını yukarı kaldıramama gibi belirtilerin görüleceğine inanılır.[90] Bu durumdaki kişilere artık nazarlık takmak yerine kurşun veya mum dökme, tütsüleme, okutma gibi yöntemler uygulanır. Ülkemizde kullanılan başlıca nazarlık çeşitleri ve nazardan korunma yollarını şöyle sıralamak mümkündür:

---

[86] "Nazar", **Ana Britannica**, s. 443
[87] "Nazar", **Türk Ansiklopedisi**, s. 155
[88] Kuşat, s. 55
[89] Gürkan, s. 444
[90] Ahmet Gökbel, "Anadolu'da Yaşayan Halk İnanışlarından Çaput Bağlama ve Nazar", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1996, s. 146

a. Boncuktan işlenmiş kertenkele, çörekotu, hurma çekirdeği, göz boncuğu, yedi delikli boncuk, şap, darı tanesi, delikli para gibi şeyleri omuza takmak
b. Sarı kehribar, sarılık taşı, dardağan ağacı, küçük mavi boncuk gibi şeyleri boyna asmak
c. Kartal iskeleti, okunmuş yumurta, süpürge çöpü, üzerlik otu, geyik boynuzu, at veya eşek nalı, kendiliğinden delikli taş gibi nesneleri evin görünen bir bölgesine asmak
d. Salyangoz, balık, kertenkele, kendiliğinden delikli taş, kurt aşığı gibi nesneleri bebek beşiğine takmak[91]
e. Kötü gözlü birini gördükten sonra çocuğu yıkamak
f. Çocuğa kötü elbiseler giydirmek veya kirli gezdirmek
g. Çocuğun yüzüne veya kulağının arkasına kazan karası çalmak
h. Bebeklerin başucuna Kur'an, balta, tabanca koymak
i. Çocuğu ziyarete götürmek veya hocaya okutmak[92]
j. Çocuğun yüzüne mavi bez örtmek veya mavi takkeli elbise dikmek
k. Çocuk dışarı çıkarılırken koynuna ekmek dilimi koymak şeklinde tedbirler ve yöntemler uygulanır.[93]

Halk arasında nazardan doğan korkulardan kurtulmak ve ona karşı koyabilmek için en yaygın kullanılan yöntemleri şöyle sıralayabiliriz:

2.3.1. Nazarlık

Nazar değmesini önlediğine inanılan bir simge olarak kullanılan göz resmi, göz biçiminde boncuk ya da bu amaçla hazırlanan her türlü tılsımlı nesneye *nazarlık* denir. Göz biçiminde yapılmış nesnelerin en eskilerinden biri M.Ö. VI. asırda siyah figür tekniği ile yapılmış "göz kupaları" adı verilen Eski Yunan içki kâseleridir.[94]

Nazarlık denilince akla gelen ilk nesnelerden biri nazar boncuğudur. "Boncuk" kelimesi IX. Asır 'da Kaşgarlı Mahmut'un tespitine göre Doğu Türk ağzında "moncuk"

[91] "Nazar", **Ana Britannica**, ss. 443- 444
[92] Anadol, s. 243
[93] Altan Altanoğlu, **Düşüncenin Enerjiye Dönüşümü: Nazar-Göz değmesi İnancı Etkileri ve Korunma Yolları**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1999, s. 57
[94] "Nazar", **Ana Britannica**, s. 443

şeklinde kullanılmıştır. Bu nesne insanın veya atların boynuna takılan ve kötü ruhlardan ya da kem gözlerden korunmak için kullanılan tılsımdır. Boncuk kelimesi çeşitli Türk lehçelerinde "boncuk, monçuk, monçak, moyınsak, monşak" şekillerinde söylenen ve "boyun" ile ilgili olarak "boyna takılan, asılan nesne" demektir.[95]

Taşların doğası gereği, kutsallığı içinde barındıran kozmik değerde olduğu ve insanları nazardan koruyan birtakım güç ve kuvvetleri barındırdığı anlayışı eskiden beri mevcuttur.[96] Bu nedenle de birçok kültürde taşlara kutsallık atfedilir. Taşları taşıyan insanların bu kutsallık sayesinde, kuvvet, dayanıklılık ve varoluşsal güvenlik duygusu kazandıkları varsayılır.[97]

Koruyucu taşların en yaygın biçimi mavi boncuklardır. Mavi boncuğa ayrıca önem verilmesinin nedeni, mavi gözlülere seyrek rastlanması sebebiyle onların olağanüstü gücü bulunduğuna inanılmasıdır. Örneğin Türkistan Kazak kadınları mavi gözlülerden çocukları saklamak için yoğun çaba sarf eder. Eski Türkler sadece insanlara değil atların boyunlarına da mavi boncuk takmışlardır.[98]

Nazar boncuğunun etkili olabilmesi, kırılabilir camdan yapılmış olmasıyla mümkün görülür. Kırılmayan madenden yapılan boncukların ise, etkisiz olduğu görüşü hâkimdir. Türkiye'de yaygın olarak kullanılan nazar boncukları, genellikle mavi camdan üzerinde göz figürü bulunan tesbih tanesi büyüklüğünde nesnelerdir. Bunların beş parmak şeklinde veya bir ipliğe ya da tel parçasına dizilmiş olanları da kullanılmaktadır.[99]

Nazarın gözlerden çıkan enerjiden meydana geldiği düşüncesi ile gözden gelen tehlikeyi yok etmek için göz resimleri de nazarlık olarak kullanılır. İlkel toplumlarda göz ruhun merkezi kabul edilirken günümüzde göz beden dilinin yansıdığı bölge kabul edilir ve göz figürü nazardan korunmak için kullanılır.[100]

---

[95] Anadol, s. 247
[96] Özbek, s. 353
[97] Mircea Eliade, **Kutsal ve Dindışı**, Mehmet Ali Kılıçbay (çev.), Ankara: Gece Yayınları, 1991, ss. 133-134
[98] Anadol, s. 248
[99] Kuşat, ss. 68- 69
[100] Kuşat, s. 67

Yaygın nazarlık türlerinden biri de "Fatma ana eli" veya "Meryem ana eli" adı verilen, beş parmağı açık el biçimindeki metal nesne veya resimdir. Beş parmağı açık el figürü, Anadolu'da olduğu kadar dünyanın çeşitli yerlerinde de yaygın bir nazarlık çeşididir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde evlerin duvarlarına yapılan, aşı boyası ile hazırlanmış el figürü de nazardan korunmak içindir. Aynı türden resimlere tarih öncesi devirlerden kalma yapı kalıntılarında da rastlanmıştır.[101]

İnsanlar, eski dönemlerden beri bitkilere bazı sembolik anlamlar yükleyerek onların ruhu olduğuna ve içlerinde kendilerini koruyan bir güç olduğuna inanmıştır.[102] Bu sebeple insanlar nazarlık olarak üzerlik otu, çörek otu, karanfil, biber, soğan kabuğu, sarımsak gibi bitkileri bazen üzerlerinde taşıyarak veya evlerine asarak bazen de bunları yakarak kullanmıştır.[103]

Bitkiler dışında hayvanların da ruhsal güçleri olduğunu düşünen insanlar, hayvan resimleri, hayvan parça ve kalıntılarına sembolik anlamlar yüklemiştir. Dört ayaklı hayvanların, kuş ve balıkların organlarının majik bir güce sahip olduğu düşüncesi özellikle Arap kültüründe yaygındır. Geçmiş dönemlerden günümüze hayvan resim ve parçalarının nazarlık olarak kullanılması da bu sebepledir. Mesela, kurtların dişleri, büyükbaş hayvanların kafatasları, hayvan boynuzları, deniz kabukluları, lades kemikleri başlıca nazarlıklardır. At nalları, hayvan parçası olmasa da kullanımı yaygın bir nazarlıktır.[104]

Sonuç olarak maddesi ne olursa olsun nazarlıkların, nazarın zarar verici etkisini alan bir ara madde olarak kullanıldığı söylenebilir.[105] Ancak İslam dini bunların hepsine hurafe gözü ile bakar ve yasaklar.[106]

2.3.2. Kurşun Dökme

Eski dinlerde kutsal sayılan kurşun kutsallığı sebebiyle nazarın zararlı etkilerinden koruyucu özellikte kabul edilir.[107] Halk arasında eski zamanlardan beri

[101] "Nazarlık", **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, s. 8565
[102] Yümni Sezen, **Antropolojiden Psikanalize Kurban ve Din**, İstanbul: İz Yayıncılık, 2004, s. 149
[103] Anadol, s. 251
[104] Kuşat, s. 63
[105] Gökbel, s. 183
[106] Kırca, s. 43

loğusalar, hastalar ve nazara gelenler için kurşun dökmek, şifa verici ve hafifletici bir çözüm olarak kabul edilir. Loğusalara ve çocuklara hasta olmadıkları halde, ziyaretçilerin nazar değdirme ihtimali sebebiyle kurşun döktürmek uygulanan bir gelenektir. Bu kişiler dışında gerekli durumlarda her yaştaki insana kurşun dökülebilir.[108]

Kurşun dökme işlemi, yöntem olarak kolay görünse de herkesin yapabileceği bir iş değildir; çünkü bu yöntem dökülen kurşundan anlam çıkartmayı da gerektirir. Bu manaları çıkartmak, ailesinden el almak suretiyle ocak olma özelliği kazanmış kişilerce mümkündür.[109]

Nazara uğradığı kabul edilen bir şahıs varsa, bu kişi için en yakın kurşun dökücü eve çağrılır. Ocak ailelerden olan bu kişi yanında bir kepçe veya tava bulundurur. Kurşunu bu kepçe veya tavaya koyarak eritir. Nazara uğrayan kişinin başına bir örtü örtülür. Hastanın baş hizasına, bir eleğin içinde suyla dolmuş bir tas konur. Ayrıca eleğin boş kısımlarında ayna, kömür, tuz ve soğan gibi bazı nesneler bulundurulur. Erimiş kurşun su dolu tasa dökülür. Eğer tasa dökülen kurşunlar çok ses çıkarıp dışarı fırlarsa hastaya çok büyük nazar değdiği kabul edilir. Kurşun dökücü yoğunlaşan kurşun parçalarını inceler ve bazı manalar çıkarır. Daha sonra bu parçaları tekrar erimeye bırakırken hastaya bazı dualar okur ve üfler. İkinci defa bu işlem hasta yatırılarak gövdesi üzerinde devam ettirilir. Son safhada ise, kurşun tekrar eritilir ve hastanın ayakları üzerinde işlem bitirilir. Hastanın nazara uğradığı kurşunun suya dökülürken çıkardığı seslerin yorumlanması ile anlaşılır.[110]

Kurşun dökme yöntemi esasen bir tedavi yolu olmayıp hastalıkların sebebini anlamakta kullanılır ve okutmak, tütsülemek gibi tedavi yöntemleri ile hastalara şifa aranır.[111]

---

[107] Kuşat, s. 70
[108] Anadol, s. 254
[109] Anadol, s. 255
[110] Necdet Buluz, **Sivas'ta Kurşun Dökme**, Sivas Folkloru, Sivas, 1977, s. 9
[111] Anadol, s. 257

2.3.3. Tütsülemek

Nazara karşı eski dönemlerden beri uygulanan en eski tedbirlerden biri de tütsüdür. Tütsü hem nazardan korunma amaçlı hem de nazara uğrayanları tedavi amaçlı kullanılır. Tütsülemede esas, nazara karşı gücü olduğu kabul edilen bazı maddeleri yakıp dumanını koklamaktır. Tütsü için üzerlik otu, çörek otu, karanfil, kabe süpürgesi, günlük, tuz, biber, soğan, sarımsak, nazara uğramış kimseden gizlice alınan tüy veya saç gibi maddeler yakılır.[112] Üzerlik ve çörek otu çeşitli hastalıkları tedavi etmeleri sebebiyle totem inancının güçlü olduğu dönemlerde sihirli olduğu düşünülen bitkilerdendir.[113]

Anadolu'da günümüzde yaygın olan inanca göre, bir evde birtakım işler yolunda gitmiyorsa; karı- kocanın arası bozuksa veya aile bireyleri arasında anlaşmazlık, iletişim kopukluğu, geçimsizlik; ticaretle uğraşanların kazancında ani azalma gibi durumlar varsa akla hemen nazar gelir ve bunları düzeltmek için tütsüleme en kolay çare olarak görülür.

Nazardan kurtulmak amacıyla bu bitkilerden biri yanan bir ateşin üzerine atılır ve nazardan etkilenen kişi ateşten çıkan dumanı soluyarak koklar. Buradaki yakılmanın esas amacı yıkıcı etkiye sebep olan gücün yakılıp yok edilmesidir.[114] Tütsüleme işlemi yapılırken aşağıdaki tekerlemelerden birini söylemek adettir:

"Ak göz, kara göz, mavi göz, yeşil göz, hangisi nazar etmişse onların nazarın boz"

"Üzerlik sen havasın, kamu derde sen devasın, Allah seni yaratmış, cümle bela savasın" [115]

"Elem tere fiş, kem gözlere şiş, üzerlik çatlasın, kem göz patlasın"[116]

---

[112] Anadol, ss. 250- 251
[113] Orhan Acıpayamlı, "Anadolu' da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar", **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi**, Cilt. 20, Sayı. 1-2, 1962, s. 30
[114] Kuşat, s. 61
[115] Anadol, s. 251
[116] Ali Çelik, **İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları,** İstanbul: Beyan Yayınları, 1995, s. 195

2.3.4. Okunmak ve Dua Okumak

Nazardan korunmak ve kurtulmak için diğer yöntemlere göre çok daha fazla kullanılan yöntem okunmak veya dua okumaktır. Okuma olayını gerçekleştirecek kişilerde ocak ailenden olma özelliği aranır. Dua edecek kişi okumayı yaparken elini nazara uğramış kişiye sürer ve "*bu el benim değil, Fatma anamızın elidir*" der; böylece elindeki sihirli gücü hastaya aktardığı kabul edilir. Fatma anadan kasıt Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatıma'dır. Hz. Fatıma'nın adı anılarak edilen duanın daha etkili olması ve onun duası gibi kabul edilmesi amaçlanır. El sürerek yani dokunarak yapılan bu dua, okumanın ilk şeklidir. İkinci şekil ise, hastanın çeşitli sebeplerden okuyanın yanına gelememesi durumunda uygulanır. Bu durumda okuma gıyaben yapılır veya bir kap içindeki suya ya da yiyeceğe okuma yapılarak hastaya yedirilir, içirilir. [117]

Hz. Muhammed kötülüklerden ve kötü kimselerin şerrinden korunmak için sık sık bazı dualar okumuştur. Bir hadisinde *"Sizden biriniz gerek kendisinden gerek de mallarından, gerek kardeşinden yana hoşuna gitmeyeceği bir şey görürse onun bereketine dua etsin. Zira nazar haktır*"[118] demiştir. Bu hadis İslam dininin okuma konusuna negatif yaklaşmadığını aksine teşvik ettiğini gösterir. Nazara karşı Kalem suresinin 51- 52. ayeti, Muavizeteyn adı verilen Felak ve Nas sureleri, Fatiha suresi, Ayet-el Kursi gibi ayet ve sureleri okumak tavsiye edilmiştir.[119]

2.3.5. Muska Taşımak

Halk arasında nazardan korunmanın diğer bir yolu da muskadır. Hastalıkları sağaltma ya da görünür görünmez bütün düşman ve kötülüklerden korunmak için kullanılan bir araç olan muska nazardan korunmak veya nazarı tedavi etmek maksadıyla taşınır.[120] Muska için bir kâğıda kutsal kitaplardan alınan cümleler, peygamber sözleri, mistik güce sahip olduğu düşünülen kişilerin duaları veya ne olduğu tam olarak bilinmeyen şifreler yazılır. Bu kâğıtlar genellikle üçgen biçiminde katlanır ve gümüş,

[117] Kuşat, s. 74
[118] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/447 Aktaran: Altan, s. 92
[119] Altan, s. 92; Altanoğlu, ss. 146- 148
[120] Anadol, s. 256

deri veya bez gibi koruyuculara sarılır. Muska boyuna asılarak ya da giysilerin içine görünmeyecek şekilde saklanarak kullanılır.[121]

2.3.6. Diğer Yöntemler

Kendisine nazar değdiği düşünülen insan, hayvan veya eşyayı nazarın etkisinden kurtarmak için uygulanan başka yöntemlerde mevcuttur. Nazar değmesi sonucu sancılandığı düşünülen insan veya hayvan için uygulanan bir yöntem de düğüm çözmedir. Bu işlem için çok ince olmayan bir ipi, genellikle yaşlı bir kadın dua okuyarak ilmek şeklinde iç içe üç defa düğümler. Sonra da yaptığı bu düğümleri çözer. Bu işlem üç defa tekrarlanır.[122]

Nazara karşı sık kullanılan bir yöntem de tuz çevirmedir. Ocaklık özelliğine sahip olan bir kadın, nazardan etkilendiği düşünülen kişiyi önüne oturtur. Eline biraz tuz alıp hastanın başında çevirerek dualar okur. Elindeki tuzun bir kısmını hastanın alnına sürer; bir kısmını da ateşe atarak işlemi bitirir.[123]

Bu uygulamalar dışında, nazara uğramış kişinin yanında kömür söndürmek, tarlaları nazardan korumak için atın kafatasını tarlaya yerleştirmek, 41 tane çörek otuna dua okuyup hastaya yedirmek,[124] koruyucu nitelikte el hareketleri yapmak, nazarı değdiğine inanılan kişiye hediye vermek, o kişiye ait saç, tırnak, giysi benzeri bir şeyi yakmak gibi birçok yöntem nazardan korunmak ve tedavi maksatlı kullanılır.[125]

3. FAL

3.1. Falın Anlamı

Arapça bir kelime olan fal (fe'l) kelimesi gelecekteki olaylara işaret anlamında "tyr" kökünden gelen kelime ile eş anlamlıdır. Kur'an-ı Kerim'de fal kelimesi yerine "tyr" kökünden türemiş kelime kullanılır. Hadislerde ise iki kelimeye de rastlanır.[126] Batı dillerinde gelecekten haber verme anlamında; Grekçe "manteia", İngilizce

[121] Kuşat, ss. 76- 77
[122] Kuşat, s. 75
[123] "Nazar", **Türk Ansiklopedisi**, s. 156
[124] Gökbel, s. 183
[125] Gürkan, s. 444
[126] "Fal ve Falcılık", **Türk Ansiklopedisi**, C.16, Ankara: MEB Yayınları, 1968, s. 90

"mancy", Fransızca'da "mancie" kelimeleriyle yapılan ve falın türüne göre ek alarak değişen sözcükler kullanılır.[127] Bunların dışında fal; İngilizce "Fortune",Almanca "vorzeichen", Fransızca "agure" kelimeleri ile ifade edilir.[128] Falın eski Türkçe'deki karşılığı ise, "ırk"tır. Divan-ü Lügat-it-Türk'te ırk kelimesi; "falcılık, kâhinlik ve bir kimsenin gönlündekini bilme" olarak açıklanır.[129] Kutadgu Bilig'de ise, fal kelimesi "talih, baht, uğur" kelimelerini ifade etmek için kullanılır.[130]

Çeşitli kaynaklarda falın tanımı şöyle yapılmaktadır:

> "*Gelecekten haber verme, kaybolanı bulma, vb. amaçla nesnelere bakıp anlam çıkarma."*[131]
>
> *"Gelecekten haber almak için çeşitli nesnelerden anlam çıkarma."*[132]
>
> *"Uğur; talih deneme; kahve fincanına, iskambile bakmak gibi bir takım garip usullerle insanın talihine âit şeyler söyleme."*[133]
>
> *"Başarısızlık, felaket ve yıkım korkusu, insanın girişimleri için onaylayan ya da reddeden işaretler aramasına, rüzgârdan, kuşların uçuşundan, ötüşünden anlam çıkarmasına, kendi gövdesindeki istemsiz hareketleri (göz seğirmesi, kulak çınlaması, hıçkırık) iyiye ya da kötüye yormasına yol açmıştır. Bu tür yorumlar, genel olarak "fal" diye adlandırılır."*[134]

Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere fal terim olarak, birtakım aletlerle gelecekten haber almanın yanında, kaybolanı bulma, karmaşık bir konuda bilinmeyeni ortaya çıkarma, gibi anlamlarda kullanılır. [135]

Fal ile benzerlikleri bulunan bakıcılık ve kehanet aslında faldan farklı tekniklerdir. Kehanet ve bakıcılık kullandığı yöntemler açısından faldan ayrılır. Kâhin ve bakıcıların özel yeteneklere sahip olduğu düşünülür ve ikisinde de hem gelecekten

---

[127] "Fal", Mehmet Aydın, **DİA**, C. 12,İstanbul: TDV Yayınları, 1995, s. 134
[128] "Fal", **Rehber Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1995, s. 270
[129] Kaşgarlı Mahmut, **Divan-ı Lügat-t- Türk**, Besim Atalay (çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, s. 294
[130] Yusuf Has Hacip, **Kutadgu Bilig**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979, ss. 260- 406- 487
[131] Esat Korkmaz, **Ansiklopedik Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2003, s. 67
[132] Hançerlioğlu,"Fal", s. 189
[133] Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara: Aydın Kitabevi, 1999, s. 200
[134] Şennur Sezer, **Osmanlı'da Fal ve Falnameler,** İstanbul: Milliyet Yayınları, 1998, s. 9
[135] Muallim Ömer Naci, **Lugati Naci**, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987, s. 76

hem geçmişten haberler verilir. Ayrıca bunlar cinleri kullanır ve kehanet faldan daha kapsamlıdır.[136] Kâhinler riyaziye sırasında uzunca bir süre aç kaldıktan sonra kendilerinden geçip vecde ulaştıkları anda görülemeyen âlemle iletişime geçip bilgi aldıklarını iddia ederler. Bakıcılar ise, kâhinlerin göz yeteneği gelişmiş sınıfıdır. Bakıcılar; ateş, su, yağ gibi bazı şeylere bakıp anlamlar çıkarır. Ancak gelecekten haber verme yönüyle fal, kehanet ve bakıcılık birbirlerinin yerine kullanılır. Falcı da bazı şeylere bakar, belirli işlemler yapar, özel alet ve vasıtalar kullanır; fakat yapmaya mecbur olduğu züht kuralları yoktur. Falcı bazı teknikler, kurallar ve kalıplaşmış sözlerle birtakım şeylerden anlamlar çıkararak olumlu veya olumsuz sonuçlara ulaşır. Falla spritüal olarak benzeyen büyü ise, mevcut durumla ilgili değişiklik yapmaya yönelirken, fal da şimdiki zaman veya gelecek zamanla ilgili tahminler vardır.[137]

3.2. Falın Tarihi

İnsan yapısı gereği her şekle mana verme ve her davranışı yorumlama özelliğine sahiptir. Ayrıca esrarengize ve bilinmeyene büyük merak ve ilgi duyar. Bu özellikleri nedeniyle ve keşfetme arzusu ile insan çeşitli yöntem ve teknikler kullanarak bilinmeyeni öğrenmeye çalışır. Bu yöntemlerden biri de faldır. Zaman içinde insanların bu ihtiyaçlarını karşılamak için, falcı, kâhin, bakıcı isimleriyle anılan; mistik sezgi gücüne dayanarak, görünmez varlıklarla temasa geçip veya tabiattaki bazı şeylerin durumlarını yorumlayan ve bu konuda söz sahibi olduklarını iddia eden kişiler ortaya çıkmıştır.[138]

İnsanlık tarihinin çok eskilerine dayanan falın geçmişine bakıldığında, Mısır, Babil, Çin ve Kalde'de astroloji ve el falı gibi metotların kullanıldığına dair çeşitli belgeler olduğu görülmüştür.[139] Özellikle Mezopotamya'da falın milattan önce 4000 yıllarında uygulandığı tespit edilmiştir.[140]

Geleceği bilmeye yönelik en eski teknikler Akkadlar döneminde uygulanmış daha sonra Asya ve Akdeniz bölgelerine yayılmıştır. Mezopotamya'da özellikle

---

[136] Şinasi Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Konya: Vadi Yayınları, 1998, s. 209
[137] Aydın, ss. 134-135
[138] Arık,s. 134
[139] "Fal", **Türk Ansiklopedisi**, s. 90
[140] Aydın, s. 135

Sümerler tarafından en çok kullanılan fal tekniği iç organ incelemeleri olmuştur. Bu teknik milattan önce iki binli yıllarda gelişme göstermiştir. Bu bölgede kullanılan bir başka fal tekniği de suyun üzerine yağ döküp bunlardan anlamlar çıkarmaktır.[141] Sümerler kâhinlerinin tanrı ile iletişim halinde olduklarına inanarak onlara kutsallık atfetmiştir. Sümerler, kâhinlerin geleceği bildiğini; uğurlu ve uğursuzu ayırabildiklerini; hatta cehennemdeki azap çeken ruhları kurtarabileceklerini düşünmüştür.[142]

Yıldızların göğün yazıları olduğuna inanan Mezopotamyalılar, İnsanların ve milletlerin kaderlerinin yıldızlarda yazılı olduğuna inanmıştır. Yıldızları yorumlayarak geleceğin bilinebileceğini düşünen Mezopotamya insanı, özellikle önemli olaylar gerçekleştiğinde yıldızların durumunu belirlemeye çalışmıştır. Bu sayede astrolojik faaliyetler de başlamıştır. İnsanların doğumunda yıldızların durumuna bakılmış ve o kişinin kaderi öğrenilmeye çalışılmıştır.

Kendilerini bin tanrılı olarak tanımlayan Hititler, bu tanrıların isteklerini bilmek ve kendi dileklerine cevap alabilmek için, tanrıların verdiği bazı işaretleri yorumlamıştır. Hititler, genel olarak astrolojiyi, diğer fallardan daha çok kullanmıştır. Ancak et falı denilen ve iç organ falının bir çeşidi olan fal türünü de Hititler bulmuştur. Ayrıca savaşlarda fala çokça başvuran Hititler, ordularının gideceği yol, konaklayacağı yer, saldırıya geçeceği durum ve kralın zafer ihtimali gibi konuları da fal ile öğrenmeye çalışmıştır.[143]

Eski Yunan'da inanışa göre tanrıların hepsi geleceği bilme özelliğine sahip değildir; ancak "Apollon" tanrıların en önemlisi ve geleceği bilme özelliğine sahip olarak kabul edilmiştir. Öyle ki Apollon, Yunan mitolojisine göre, evlenmek istediği Kassandra'ya falcılık yeteneği vermiştir. Zar şansı ile ilgili yeteneği de Hermes'e vermiş, böylece Hermes kumarbazların tanrısı olmuştur.[144] Apollon'un "Kâhinlik Ocağı" olarak isimlendirilen ve Delfi'de bulunan tapınağı, kazandığı ün ile kâhinlere ne kadar önem verildiğini göstermiştir.[145] Bu tapınak dışında Yunanlılar'ın gelecekle ilgili bilgi almak için gittiği bazı yerler de olmuştur. Bu yerlere Latince "Oraculum" denir ve

[141] Aydın, s. 135
[142] Murat Uraz, **Türk Mitolojisi,** İstanbul: Düşünen Adam Yayınları, 1994, s. 242
[143] Aydın, s. 135
[144] Arif Arslan, **Büyü Fal ve Kehanet**, İstanbul: Nesil Yayınları, 2002, s. 107
[145] Azra Erhat, **Mitoloji Sözlüğü**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972, s. 144

buradaki rahiplerin bir çeşit trans haliyle tanrı ile irtibata geçip, gelecekle ilgili bilgi aldığına inanılmıştır.[146] Esas olarak Yunan'da kâhinler gaipten haber vermekten çok gelecekle ilgili öğütler veren ve tanrıların isteklerini öğrenen kişiler olarak düşünülmüştür. Bu kâhinlere "Mantis" adı verilmiştir. Mantisler özellikle kuşların uçuş hareketlerini inceleyerek tanrıların isteklerini öğrenmeye çalışmıştır. Bunlar dışında Mezopotamya'da görülen iç organ falı Yunan'da da yaygınlaşmıştır.[147]

Antik çağda Yunanlı filozof Pyshayoras, Mısır ve Asya'nın bir kısmını dolaştıktan sonra fal çeşitlerinden numerolojiyi öğrenip Yunanlılara da öğretmiştir. Ünlü filozof Aristo ise, kişinin yüzüne bakarak karakter tahlil etmek demek olan fizyonomi ile ilgili bir kitap yazmıştır.[148]

Eski Roma'da toplumun hayatında büyük bir öneme sahip olan bir çeşit rahipler koleji yapılmıştır. Bu rahipler genellikle kuşların hareketlerine bakarak aldıkları işaretlere göre dini ve dünyevi birtakım yorumlarla, memurların işleri için tavsiyelerde bulunmuşlardır. Roma'da kuş falı genellikle ayinsel biçimde gerçekleşmiştir. Hatta bu ayinleri tasvir eden Grekçe ve Latince birçok metin bulunmaktadır.[149] Roma'da ilginç olan bir başka şey de "mantika" denilen ve gelecekle ilgili yorumların sistemleştiği düşünce şeklidir. İşaretlerden anlamlar çıkarma, çeşitli nesneleri yorumlama çerçevesinde "mantika" Roma'da çok yaygın bir çeşit gizli ilim olmuştur.[150]

Eski Mısır'da firavunların hizmetinde bulunan ve "Umalar" denilen bir kâhin sınıfı oluşturulmuştur. Bunların dışında kâhinlerin görevlendirildiği "Amon" isimli meşhur bir tapınak yapılmıştır. Bu tapınak dönemin kehanet merkezlerindendir.[151]

Eski Çin'de fal uzun bir geçmişe sahiptir. M.Ö. yaklaşık 1765-1123 yılları arasında hüküm süren Şang hanedanından başlayarak, devlet işlerindeki önemli kararlarla ilgili fal bakılmıştır. Hayvan kemikleri ve kaplumbağa kabuğu gibi birtakım nesnelerle, tabiat ruhları ve atalara danışma, bu amaçla kullanılan falların başında

---

[146] "Fal", **Türk Ansiklopedisi**, C. 16, Ankara: MEB Yayınları, 1977, s. 90
[147] Aydın, s. 136
[148] Hançerlioğlu, s. 98
[149] Aydın, s. 136
[150] Arif Müfid Mansel, **Ege ve Yunan Tarihi**, Ankara: TTK Basımevi, 1971, s. 376
[151] Elvan Gündüz, **Tarih Boyunca Gerçekleşen ve Gerçekleşmesi Beklenen Kehanetler ve Kâhinler**, İzmir: Ege Meta Yayınları, 1997, s. 67

gelmiştir. En gözde fal tekniklerini ise, şöyle sıralamak mümkündür: kürek kemiği tekniği, kaplumbağa kabuğu ve civanperçemi otunun uzun ve kısa saplarıyla kura çekilerek yapılan fal, astroloji ve yer falı.[152] Ayrıca Çin kültürünün en eski kitaplarından biri olan I- Ching (Değişiklikler Kitabı) Çin'in en eski fal ve bilgelik kitabıdır.[153]

Hindistan'da diğer kültürlerden farklı olarak başlangıçta fala bakacak kişide dini bir özellik aranmazken daha sonra fal ve kehanet faaliyetleri "Athorva Rahipleri" adı verilen bir grup tarafından devam ettirilmiştir.[154] Hint kültüründe astroloji, Çin ve Ortadoğu sistemlerinin birleştirilmesinden oluşmuştur. Bu fal türü İslam dünyasında "remil" olarak bilinir. Uğurlu sayılar, ölüm habercisi olarak sayılan baykuş ve güvercinlerle yapılan kuş falı, Hindistan'daki kullanılmış diğer fal türleridir. Bir dönem Buda, Hindistan'da itibar gördükten sonra her türlü falı reddetmiştir. Ancak ondan sonraki temsilcileri Buda gibi düşünmeyip fala sıcak bakmışlardır. Hatta Budist rahipler, astrolojinin olumlu yanlarını Tibet, Moğolistan, Burma, Seylan gibi bölgelere götürmüştür.[155]

Japonlar da Çinliler ve Kuzeydoğu Asya ülkelerinde olduğu gibi, kürek kemiği falına bakmışlardır. Yol kavşağı falı adı verilen ve bir takım ritüellerle kısmetlerinin karşılarına çıkmasını bekleyen insanların kullandığı fal türü de Japonlarca kullanılmış ilginç bir faldır. Ayrıca Japonlar rüyaları geleceğin habercisi sayıp, çeşitli şekillerde yorumlamıştır.[156]

Eski Türklerde fal kelimesi yerine daha çok "ırk" kelimesi kullanılmıştır. Doğu Türkistan'da bir el yazma deposunda bulunan "Irk Biting" adlı kitap, içinde 65 çeşit falın tarifi ve yorumlarının bulunduğu en eski kitaptır.[157] İslamiyet öncesinde Türkler fala çokça itibar etmiş, karşılaştıkları meselelerin çözümünde falcılardan yardım beklemiştir. Koç, keçi, sığır, at gibi hayvanların kürek kemikleri, aşık kemiği, koyun

[152] Aydın, s. 136
[153] Giovanni Scognamillo, **Geleceğinizin Anahtarları**, İstanbul: Koza Yayınları. Güncel Kitaplar Dizisi, 1975, s. 217
[154] Çakar, s. 91
[155] Aydın, s. 136
[156] Aydın, s. 136
[157] Talat Tekin, **Irk Bitig Eski Uygurca Fal Kitabı**, Ankara: Öncü Kitap, 2004, ss. 13-15

tezeği, fasulye, nohut, ateş, yıldızlar, ok ve yay, köpük, kaşık ve eldiven gibi nesneler fal bakmak için kullanılmıştır.[158]

Suya ve aynaya bakma teknikleri ile falcılıkla uğraşan şamanlar, kayıp olan kişileri bulmaya çalışmıştır.[159] Kırgız, Kazak, Altay, Nogay, Başkurt ve Moğollar gibi birçok boyun kullandığı kürek kemiği falı, şu şekilde uygulanmıştır: kürek kemikleri bu iş için özel olarak hazırlanan ocaklarda ateşe tutulmuş ve bunların üzerinde beliren şekiller yorumlanmıştır.[160]

İslam öncesi Arap toplumunda fala çok kıymet verilmiştir. Araplar arasında, savaşa çıkarken, ticaret yapılacakken veya nikâh kıymadan önce fala bakılması adet haline gelmiştir. Bu işlere kalkışmadan önce üzerlerinde "yap, yapma" yazan 2 tane; üzerinde bir şey yazmayan 1 tane olmak üzere toplam 3 zarı bir torbaya atıp çekmek ve sonuca göre hareket etmek başvurdukları en önemli yöntemdir. Bunun dışında; Zecr, ıyafet, tayre, kehanet, ezlam-ı cahiliyet, ırafet, ihtilac, kitfe, kıyafet, firaset Araplar tarafından kullanılmış başlıca fal çeşitleridir. Bu türlerden zecr, ıyafet ve tayre, çeşitli kuşların titreyiş, uçuş ve haykırışlarından bazı anlamlar çıkararak gelecekle ilgili işaretler aramaktır. [161]

Arap toplumunda kâhinler çok itibar görmüş ve bunların her şeyi bildiğine inanılmıştır. Araplar arasında efsanelerle anılan erkek kâhinlerin yanında kadın kâhinler de itibar görmüştür.[162]

Yahudi dininde geleceği bilme ve bilinmezi anlama ile ilgili özel yöntemler vardır. Bu ihtiyaçların karşılanması için bazen meşru yollara bazen de meşru olmayan yollara başvurulur. Meşru yolları; peygamberi haber, sadık rüya, Urim, Thummim olarak sıralamak mümkündür. *Urim* ve *Thummim* mahiyeti bilinmeyen ancak sayelerinde geleceğin öğrenildiği nesnelerdir. Baş kâhin İsrailoğulları ile ilgili endişe verici olaylarda bu nesnelere başvurur.

---

[158] Hızır Bek Gayretullah, **Altaylar'da Kanlı Günler**, İstanbul: Türkistan Kauçuk ve Plastik Sanayi, 1977, s. 201
[159] Aydın, s. 136
[160] Çakar, s. 94
[161] Hikmet Ertaylan, **Falname**, İstanbul: Sucuoğlu Matbaası, 1951, ss. 2-3
[162] Corci Zeydan, **İslam Medeniyeti Tarihi**, Zeki Meğamiz (çev.), C.3, İstanbul: Neşriyat Yay, 1973,s. 32

Yahudi kutsal kitabına göre üç farklı gruba ayrılan bazı kişiler gelecekle ilgili bazı bilgilere ulaşabilir. Bu üç grup: Bazı işaretleri gözleyerek gelecekten haber veren kişiler anlamında "menaheş"; kuşları gözleyip anlam çıkaran "menone"; ip veya ok gibi araçlarla kehanette bulunan "kosem"dir.

Tevrat'ta "aramızda oğlunu ve kızını ateşten geçiren yahut falcı, müneccim, sihirbaz, afsuncu, büyücü, cinci, bakıcı yahut ölülere danışan bulunmayacak"[163] denilerek her türlü fal yasaklanmıştır.

Ortaçağ süresince hem Yahudiler hem de Hıristiyanlar gökyüzündeki cisimlere ve insan bedenine bakarak falcılık yapmıştır. Yahudilik'teki kadar olmasa da Hıristiyanlar için de fal ve kehanet önemli bir gelenektir. Hıristiyanlar, insana dokunan zarar ve kötülüklerin, medyumluk ve benzeri işlerden kaynaklanacağına inanmıştır. Ancak astroloji, rüya yoluyla geleceği bilme ve bir işi kura ile çözme iyi karşılanmıştır. Bunun dışında Roma imparatorluğunun çeşitli fal gelenekleri Hıristiyanlığı etkilemiştir. Ortaçağ ve Yeniçağ Hıristiyanlarının en çok başvurduğu fal türleri ise, küreye bakma, rüya yorumculuğu, numeroloji, iskambil ve el falıdır. Halk kesiminde fal yaygın olsa da kilise fala kesinlikle karşı çıkmıştır.[164]

İslamiyet gayb ve gelecek ile ilgili bilgi verme amacı taşıyan her türlü faaliyeti reddeder. Kur-ı Kerim'de Maide Suresi 90. ayette: *"Ey iman edenler! Ancak şarap, kumar, (tapınmak için konulan) dikili taşlar (putlar) ve fal okları, şeytanın işlerinden pis şeylerdir. Artık bunlardan kaçının. Umulur ki böylece siz felâha erersiniz. Ey iman edenler! Ancak şarap, kumar, (tapınmak için konulan) dikili taşlar (putlar) ve fal okları, şeytanın işlerinden pis şeylerdir. Artık bunlardan kaçının. Umulur ki böylece siz felâha erersiniz."* buyrularak fal faaliyetleri kesin bir dille yasaklanır.[165]

İslam peygamberi Hz. Muhammed (sav)de kehaneti ve kâhinlerin eylemelerini kesinlikle hoş karşılamamış, cahiliye dönemi Arap toplumunda görülen kuşların adları, sesleri ve hareketlerinden uğursuz anlamlar çıkarma veya çakıl taşı, nohut, bakla vb. nesnelerle *tefeül*de bulunma gibi fal türlerini de yasaklamıştır. Yasağın temel sebebi ise,

[163] Tevrat, Tesniye, 18/ 10-11
[164] Aydın, ss. 137-138
[165] İlyas Çelebi, "Fal", **DİA**, C. 12, İstanbul: TDV Yayınları, 1995, s. 138

uğur ve uğursuzluğun, iyilik veya kötülüğün doğrudan Allah'a değil de söz konusu işleme konu olan varlıklara dayandırılmasıdır. Hz. Muhammed (sav) çeşitli hadislerinde, fal ve benzeri şeylere inananların; namazlarının kabul edilmeyeceğini, kendisine indirileni inkâr etmiş olacaklarını ve cennete giremeyecekleri bildirir. Bütün bu yasak ve engellemelere rağmen kelime ve isimlerle fal tutma, zarlarla fal açma, astrolojik fallar; insan vücudundaki bir kısım organların kaşınması, seğirmesi gibi durumları bazı sonuçlara yorma; kesilmiş koyunun kemiklerine ve ciğerine bakarak fal açma; su falı, kahve falı, çay falı, bakla falı, tuz falı, balmumu falı, el yazısı falı gibi fal çeşitleri uygulana gelmiştir. [166]

Müslüman birçok devlette yöneticilere yardım için fal faaliyetlerinde bulunan bir sınıfın mevcut olması dahi söz konusu olmuştur. Örneğin Osmanlı devrinde, padişah, şehzade ve yakınları gibi üst sınıflar falla ilgilenmiştir. Hatta padişahın yakın hizmetinde bulunan devlet memuriyeti görevinde yıldızlardan hüküm çıkaran bir müneccimbaşı bulunmuştur. Bu müneccimbaşılar, âlimler tarafından sevilmese de görevlerini sürdürmüştür.[167]

3.3. Fal Çeşitleri

İnsanlardaki bilinmeyene karşı merak ve geleceği bilme isteği, fal faaliyetlerinin çeşitlenmesine ve fal bakmak için kutsal metinlerin dahi kullanılmasına sebep olmuştur.[168] Kullanılan araç ve tekniklere göre farklı fal türleri ortaya çıkmıştır.[169] Örneğin Cahiliye dönemindeki Arap toplumunda kullanılan fal çeşitlerini şöyle sıralamak mümkündür: *Zecr, ıyafet, tayre, kehanet, ırafet, ihtilac, kitfe, kıfayet, firaset.*

Zecr, tayre ve *ıyafet* hemen hemen aynı anlama gelir. Kuşların titreyiş, uçuş ve haykırışlarından bazı anlamlar çıkararak bazı olayların olacağına dair delil aramaktır. Örneğin, yola veya ava çıkıldığı zaman av hayvanı sağdan gelirse mübarek sayılır. Arkadan gelmesi durumu ise, felaket işareti olarak görülür. *Kehanet,* taş falı demektir. Kehanette, taşa benzer başka şeylerle de hüküm çıkarmak mümkündür. Bu fal çeşidinde

[166] Çelebi, "Fal", s. 139
[167] Halil Ersoylu, **Fal, Falname ve Bir Çiçek Falı (Der Aksam-ı Ezhar),** İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1997, s. 201
[168] Yusuf Ziya Sümbüllü," İlm-i Tefe'ül ve Tefe'ül-nâme (Kur'ân Falı) Üzerine Bir Değerlendirme", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi= The Journal of International Social Research**, Cilt. 1, Sayı. 2, 2008, s. 384
[169] Aydın, s. 135

taşların her birine ayrı işaretler konarak isimler verilir ve bazı sözlerle avuç açılır. Taşların durumuna göre hayır veya şer yorumunda bulunulur. *Irafette* su dolu bir kaba veya billur gibi parlak nesnelere bakılarak gayp bilgisine ulaşılmaya çalışılır. Bu fala bakanlara *Arraf* denir. Bu falın farklı bir çeşidinde ise, küçük bir çocuğun parmağına mürekkep damlatılır ve çocuğa gördükleri şeyler sorulur. *Kitfe*, koyun kemiğine bakmak suretiyle yapılır. Bakıcılar kemik üzerinde çeşitli şekil ve renklerde hatlar bulduklarını iddia ederek bunlardan manalar çıkarır. Mesela kırmızı hat, kan dökületeceğine, sarı hat hastalığa, yeşil hat ise, bolluğa işaret sayılır. *Kıfayet* ise, İslam'a göre caiz kabul edilen bir fal çeşididir. Bu işle uğraşana *Kaif* denir. *Kaif,* elini erkek çocuğun bir kemiğine koyar ve babasına da aynı işlemi yaparak nesep tayinine çalışır. Bu konu ile ilgili yazılan birçok *kıfayetname* vardır. *İhtilaç*, insanın bazı uzuvlarının seğirmesinden bazı olayların olacağına karar vermektir. Mesela bir uzuv sol taraftan seğirirse hayra yorulur; çünkü uzuvların en şereflisi olan kalp soldadır. Bu konu ile ilgili yazılan kitaplara ise, *ihtilaçname* veya *kütüb-i ihtilaç* denir. *Firaset* de İslam dininin doğruluğunu kabul ettiği bir fal türüdür. İnsanların uzuvlarının karakterleri hakkında bilgi verdiği kabul edilir. Mesela iri gözün uğurluluğa, küçük gözün ise, utanmazlığa işaret edeceği kabul edilir. Bu ilim özellikle köle ve cariye satın almakta kullanılmıştır.[170]

Bu fal çeşitleri dışında tarihin çeşitli devirlerinde çeşitli kültürlerde uygulanan ve günümüzde de uygulanmaya devam eden *astroloji, numeroloji, kiromansi, fizyognomi* gibi isimlerle anılan birçok fal türü mevcuttur.

Astroloji, ilk çağlardan bu yana, Sümerler, Babilliler, Eski Yunan ve Romalılar, Mısırlılar, Araplar, Türkler ve daha birçok toplum tarafından kullanılmıştır.[171] İnsanın doğduğu gün göğün durumuna göre yıldızlardan etkileneceği kabul edilir ve kaderi hakkında yorum yapılabileceği yapılır.[172] Astrolojinin diğer adı horoskopidir.[173]

*Numeroloji*ye göre sayılar kendi içlerinde bir dil oluşturur. İlkel kabileler sayıların dilini kullanarak birbirleriyle haberleşmiştir. İnsanın kaderinin bu sayılarla

[170] Ertaylan, ss. 2-7
[171] Aydın Sayılı, **Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik**, **Astronomi ve Tıp**, Ankara: TTK Basımevi, 1991, s. 76
[172] Aydın, s. 135
[173] Uraz, s. 34

belirlenebilen bir ilişkisi olduğu kabul edilir. Numerologlara göre bütün evren saf matematik sayılar üzerine kuruludur ve bunlar geometrik boyutları oluşturur. Matematikteki 9 sayıyla evrendeki olaylar arasında bağlantı olduğu kabul edilir ve sayılardan anlamlar çıkarılır.[174] Bu sayı sistemini Yunanlı Matematikçi Pythagoras geliştirmiş ve felsefesini sistemleştirmiştir.[175]

Eldeki çizgilerden kişinin geleceğini okumaya *Kiromansi* denir. El falı tarih olarak çok eskilere dayanır. Tam çıkış tarihi bilinmese de yaygın olarak Eski Yunan ve Hindistan'da uygulanmıştır.[176] Avucun içinde; hayat çizgisi, akıl çizgisi, kalp çizgisi, kader çizgisi gibi alametler olduğu kabul edilir. Elde bulunduğu kabul edilen Jüpiter, Satürn, Uranüs, Neptün, Merkür, Ay, Venüs, Güneş ve Mars tepeleri hakkında yorumlar yapılır. Ayrıca ellerin şekli ve avuç içi çizgileri insan karakterini anlamada bir işaret kabul edilir.[177]

Fizyonomi, yüz ve kafa özelliklerinden karakter analizine dayanan bir fal türüdür. Özellikle vücuttaki benlerin biçimi, rengi bu fala konu olur. Sürekli araştırma ve denemelerin sonucunda yüz ve kıyafet ile insanların karakteri tahlil edilmeye çalışılmıştır.[178]

Bazı hayvanların iç organlarına bakıp yorumlar yapma eski çağlarda kullanılan bir çeşit fal türüdür.[179] Bu yöntemde kurban edilen hayvanların en çok da karaciğer, akciğer, safra kesesi ve bağırsakları incelenir. Ayrıca Hititlerde diğer toplumlardan farklı olarak kurban hayvanlarının etleri de incelenmiştir.[180]

Tarot falı, kehanet kartları olarak bilinen 22 adet *Arkona Majör* ve 56 adet *Arkana Minör* şeklinde isimlendirilen nesnelerin kullanılması ile bakılır.[181] Bu kartlar önce karıştırılır, sonra bir kart çekilir. Çekilen kart, belli şekillerde sıralanmış kartlar da

---

[174] Asımgil, s. 105
[175] Walter B. Gibson ve Litzka R. Gibson, **Fallar**, Selman Gerçeksever ve Ayhan Tolaybenk (çev.), İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 1999, s. 96
[176] Scognamillo, **Geleceğimizin Anahtarı**, s. 56
[177] Asımgil, ss. 106- 107
[178] Asımgil, s. 109
[179] Aydın, s. 135
[180] Ahmet Ünal, **Hitit Sarayındaki Entrikalar Hakkında Bir Fal Metni**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1983, s. 4
[181] Asımgil, s. 113

göz önünde bulundurularak yorumlanır.[182] Tarot falının ne zaman ve nerde ortaya çıktığı belli değildir. Ancak 13-14. Asırdan kalma tarot desteleri bulunmuştur.[183]

Hindistan'dan Avrupa'ya Çingeneler tarafından yayıldığı düşünülen bir fal türü olan bakla falı değişik boyutlardaki hububat veya küçük renkli taşlarla bakılır. Birçok fal türünde olduğu gibi malzemeye dokunup, niyet tutmak esastır. Dokunmayla malzemelere geçen manyetik enerji ile falcı, telekinetik gücü sayesinde fal bakar.

Yarı eğlence, yarı merak güdüsüyle yüzyıllardır insanlar arasında etkili olan kahve veya çay falı telepati gücü fazla kişilerce bakılır. Kahve fincanı, dibindeki birkaç damla kahve ile ters çevrilir. Fal baktıran, kişi fincanın dibine dokunarak dilekte bulunur. Bu şekilde ruhsal beden yardımıyla, evrensel bellekten bilgi talep edilir. Telve tabağa akarken parmak ucundan yayılan enerji, ruhsal enerji ile biçimlenir. Bilgi, sembollerle dilek doğrultusunda aktarılır. Fal bakacak kişi telvenin aldığı şekillere göre yorumlarda bulunur. Çay falında da çay artıkları benzer işlemlerle kullanılır.[184]

Bu fal türleri dışında göz rengine, sevilen renge, çiçek tercihine ve kişinin el yazısı gibi bazı şeylere bakılarak yorum yapmak da fal türlerinden kabul edilir.[185]

4. KONU İLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR

4.1. Batıl İnanç ve Davranış

"Butlan" Kökünden gelen batıl kelimesi gerçeğe aykırı olan düşünce veya söz demektir. Butlan kelimesi Kur'an'da, "boşa çıkan amel", "çirkin, faydasız iş", "gerçek bilgiye dayanmayan delil" gibi anlamalarda kullanılır. Hadislerde de bu kelime benzer şekillerde kullanılmıştır. Bu iki kaynaktan, batıl inançların gerçeğin zıddı olduğu ve bunlara uymanın doğru olmadığı ayrıca, Kur'an ve sünnetle çeliştiği anlaşılır.[186]

Terim olarak batıl inanç, "doğru olmayan dinin temel yapısının dışında olan ve genellikle eski geleneklerin veya diğer inanç sistemlerinin bir uzantısı olarak kabul

[182] MarciaMasino, **A'dan Z'ye Tarot Fal Kitabı**, Hülya Şahin (çev.), İstanbul: Gün Yayıncılık, 1997, s. 12
[183] Scognamillo, **Geleceğimizin Anahtarı**, s. 34
[184] Asımgil, ss. 132- 134
[185] Asımgil, s. 78
[186] Adem Köse, "Batıl inanışların Fertler Üzerindeki Etkileri", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), s. 9

edilen şeydir."[187] Anlaşılacağı üzere batıl inançların kökeni eskilere dayanır. Eski inanç ve geleneklerin silinip gitmesi genelde çok zordur. Bu inanç ve pratikler bazen İslami bir anlayışla bazen de bağımsız olarak farklı şekillerde kendilerini korurlar.[188]

Batıl inançlar halk kültürünün bir unsuru olarak, kimi zaman korkulardan, kimi zaman çaresizlikten, kimi zaman da rastlantılar sonucu ortaya çıkabilmektedir. Sosyal yaşantıda bir anlam taşımaları ve de birey ile toplumun bazı, ihtiyaçlarına cevap vermeleri sebebiyle kendilerini devam ettirirler.[189]

Batıl inançların ortaya çıkış sebepleri başka kültürleri taklit, taassup, cehalet ve hadislerin yanlış anlaşılması gibi durumlardır. Yıldızların hareketleri ile insanın geleceğiyle ilgili yorum yapma; kahve, ok, bakla, iskambil kâğıtları ile fal bakma, İslam öncesine ait batıl inançlardır. Dileklerin gerçekleşmesi için mum yakmak, türbelere çaput bağlamak, ölülerin ruhuna adak adamak da batıl inançlardır.[190]

4.2.Hurafe

Arapça "Harefe-Yahrefu" fiilinden türemiş bir isim olan hurafe, akla ve gerçeğe ters düşen aldatıcı ama çekici söz demektir. İbn Manzur hurafe için "yalan sözün tatlı geleni" der.[191] Türkçe sözlükler hurafeyi, boş ve batıl inanç; mitoloji, dini bilgiler arasına karışmış yanlışlar olarak tanımlar.[192] Bir başka tanımla hurafe, "hiçbir hakikate dayanmayan sade teşeüm ve vehimden ibaret olan asılsız batıl şeylerdir."[193] Hurafe kelimesi Kur'an'da doğrudan geçmese de onunla anlam yakınlığı olan "esatir", "ihtilak", "tekavvül" gibi bazı kelimeler geçer.[194]

Hurafeler korku ve çaresizlik gibi psikolojik sebeplerle ortaya çıkar. Genellikle bazı tesadüfî olayların iyilik veya kötülüğün sebepleri olarak

---

[187] Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü,** 1998, s. 60
[188] Turgut Akpınar, **Türk Tarihinde İslamiyet**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s. 142
[189] İhsan Kurt, "Psikoljik Yaklaşımlarda Kültürlerin Önemi", **Milli Kültür Dergisi**, Sayı. 37, 1990, s. 31
[190] Ali Murat Yel, "Hurafe", **DİA**, C. 18, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, s. 383
[191] Yaşar Nuri Öztürk, **İslam Nasıl Yozlaştırıldı?,** 2. Baskı, İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2000, s. 39
[192] Mehmet Doğan, "Hurafe", **Temel Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul: Bahar Yayınları, 1994, s. 346
[193] Mustafa Uysal, **İslam'a Sokulan Bid'at ve Hurafeler**, Konya: Ülkü Basımevi, 1967, s. 159
[194] Ramazan Altıntaş, "İslâm Anlayışında Bid'at ve Hurâfenin Çerçevesi", **Dinî Araştırmalar**, Cilt. 6, Sayı. 16, 2003, s. 119

değerlendirilmesi ile geleceği bilme isteğinin belirmesi hurafelerin gelişmesine sebep olur.[195] Hurafelerin ortaya çıkış nedenlerini [196] şöyle sıralamak mümkündür:

a. Hurafelerin temelinde şiddetli bir cehalet vardır. Cahillerin akli olmayan yorumları insanları doğru olandan ayırır ve hurafelerin içine sürükler.
b. Menfaat kazanma gayesinde olan bazı insanlar ortaya hurafeler çıkarır veya mevcut olanları menfaatleri doğrultusunda savunur.
c. İnsanlar kasıtlı olarak dini tahrif etmek için çeşitli hurafeler uydurur. Burada amaç bazen dini şahsiyetleri yüceltmek de olsa bu durum hurafelerin doğmasına sebep olur.
d. Dini tebliğ ederken anlatılan bazı kıssalarda aşırıya gidilerek hurafeler oluşturulur.
e. Eski din veya kültürlerin etkisiyle dinlere bazı hurafeler girer.[197]

Tarihin her devrinde hurafeler olmuştur. Nitekim Mısır, Yunan, Fenike, Roma ve Orta çağ Avrupası da dâhil olmak üzere hurafeler geniş yayılma alanı bulmuştur.[198] 13 sayısının uğursuz kabul edilmesi, evlere nal asılması, kara kedi görmenin bela getireceği düşüncesi çeşitli toplumlardaki bazı hurafelerdir.[199] İslam dini bu ve benzeri hurafeleri hoş görmez ve din adına söylenen her sözün mutlaka Kur'an'a ve sünnete uygun olması gerektiğini bildirir.[200]

4.3. Sihir

Köken olarak Arapça olan sihir kelimesi, olmayan bir şeyi varmış gibi göstermek, aldatmak, gerçeği olduğundan farklı göstermek, bir şeyin aslını değiştirmek, gibi anlamlara gelmektedir. Sihir uygulayan kişilere *sahir* denilir. Kur'an'da sihir ve türevleri 60 yerde geçmektedir. Bunların kırktan fazlası Hz. Musa, Hz. Harun ve Hz.

---

[195] Sedat Veyis Örnek, **Etnoloji Sözlüğü**, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, 1971, s. 42
[196] Bkz. Fatma Yılmaz, "Kadınlar Arasındaki Hurafeler ve İslâm'ın Hurafelere Bakışı", **Diyanet İlmi Dergi** ,Cilt. 12, Sayı. 1, s. 21-40; Abdulkadir İnan, "Türbelere Paçavra ve Mum Yakma Hurâfelerinin Menşei", **Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi]**, Sayı: 1, 1961, s. 180-182; İbrahim Sarıçam, "Hurafeler Karşısında Hz. Muhammed", **Diyanet İlmi Dergi (Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı) Peygamberimiz Hz Muhammed (SAV) Özel Sayısı**, 2003, ss. 191-196
[197] Nurettin Turgay, "Kur'ân Çerçevesinde Hurafeler ve Korunma Yolları", **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt. 8, Sayı. 1, 2006, s. 27
[198] Arık, s. 127
[199] Yel, s. 381
[200] Arık, s. 128

Muhammed ile ilgilidir. [201] Elmalılı Hamdi Yazır, Kur'an'da geçen sihir kelimesi ile ilgili şöyle açıklama yapar:

> *"Bütün bu aksam esaslı iki kısma racî olur: birisi sırf yalan ve mahzı tezvir-ü iğfâl olan kavil veya fiil ile ircaı tesir eden sihir diğeri az çok bir hakikati su-istimal ederek ika edilen sihirdir. Sihrin bütün mahiyeti, hayali hakikat zannettirecek bir vech ile ru-ı beşer üzerinde aldatıcı bir te'sir ika etmekten ibaret olduğu halde bunun bir kısmı tahyilimahız, diğer bir kısmı da bazı hakikat ile memzucdur. Binaenaleyh her sihrin hakikî te'sirden büsbütün ârî olduğunu iddia etmemelidir."*[202]

Kur'an-ı Kerim'de geçen sihir kelimesi anlam olarak büyüden daha kapsamlıdır. Türkçe'ye Arapça'dan geçen sihir ile büyü zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılsa da bu işlerle uğraşan büyücü ve sihirbaz aynı anlama gelmez. Sihirbazlıkta göz aldatmacası, hokkabazlık ve el çabukluğu hâkimdir ve manyetizma, illüzyonizm, hipnoz ve telepati gibi teknikler kullanılır. Büyücü ise, iyi veya kötü varlıkların yardımını alır; tılsımlı sözler, iksirler, muskalar kullanır.[203]

4.4. Tılsım

Tılsım, doğaüstü güçlere sahip olduğuna; kötü haller, büyü, kötü ruhlar ve hastalıklara karşı insanı koruduğuna inanılan nesneler [204] veya define gibi bazı değerli eşyaları korumak için yapılan sihir eylemine [205] denir. Ayrıca tılsım kelimesi, şekilden şekle girebilen ve cesaretli insanlar tarafından öldürülmesi mümkün olan mitolojik bir varlığı da ifade eder.[206] Tılsım kelimesinin Yunanca "telesma" sözcüğünden geldiği ve Arapça'ya "tiysem" olarak geçtiği bilinir.[207] Tılsımlı nesnelerin sahibi üzerinde belli bir büyülü etkiye sahip olduğuna inanılır.[208] Doğal tılsımlar; bazı değerli taşlar, metaller, hayvan dişi veya pençesi gibi nesnelerdir. İnsan yapımı tılsımlara ise, hayvan ya da eşyaların küçük modelleri, üzerinde dinsel resimler ya da yazılar bulunan madalyonlar, yazılı kâğıt ya da metallerden oluşan muskalar örnek gösterilebilir.

---

[201] Çelebi, "Sihir", s. 170
[202] Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, C.1, İstanbul: Eser Kitabevi, 1979, s. 445
[203] Tanyu, s. 501
[204] Özhan Öztürk, "Tılsım", **Folklor ve Mitoloji Sözlüğü,** Ankara: Phoenix Yayıncılık, 2009, s. 931
[205] Raif Necdet Kestelli, "Tılsım", **Resimli Türkçe Kamus,** Ankara: TDK Yayınları, 2004, s. 503
[206] Celal Beydili, "Tılsım", **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, Ankara: Yurt- Kitap Yayıncılık, 2005, s. 559
[207] Zeyrek, s. 111
[208] Adnan Benk, "Tılsım", **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi,** C. 19, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1986, s. 11508

Tılsımların etki gücünün doğadaki gizil güçlerle ilişkilerinden, dinsel çağrışımlarından ya da uğurlu bir zamanda yapılmalarından kaynaklandığına inanılır. En eski tılsım örneklerinin Eski Mısır'dan kalma papirüslerde yer aldığı bilinir. Hıristiyanlar arasında tılsım kullanımı din adamları tarafından Ortaçağ'da yasaklanmıştır. Yahudilerde ise, Kabalacıların onayıyla varlığını korumuştur.[209] Tılsımın günümüzde fetiş inancı olarak bilinen bir başka şekli mevcuttur. Fetiş inancına sahip olan kişiler bazı nesnelere uğurluluk veya uğursuzluk atfederek bu nesneleri yanlarında taşımaya veya onlardan uzak durmaya çalışırlar.[210]

4.5. Efsun

Farsça kökenli bir sözcük olan efsun kelimesi[211] "afsun" olarak da kullanılır. Özellikle yılan ve akrep gibi zehirli hayvan sokmalarından veya cinler ve periler gibi doğaüstü bazı varlıklardan korunmak için yapılan büyülerin adıdır.[212] Halk arasında bu tür durumlara karşı bağışıklıkları olduğuna inanılan bazı kişiler, sahip olduklarını ileri sürdükleri bu bağışıklıklarını başkalarına da iletmeye çalışır. Bu aktarım için vücudun belli bir yerine okunup üflenerek bağışıklık kazandırılır.

Efsun köken itibariyle eski geleneklere dayanır. Eski Türklerde "baksı" veya "kam" adı verilen ve din ile büyü işlerine bakan bazı kişiler bilinen en eski efsunculardandır.[213]

4.6. Kehanet ve Kâhin

Kâhinler, gelecekte gerçekleşecek olan olaylar, işler veya durumlar ile ilgili haberler veren kâinattaki bazı gizli sırların bilgisine sahip olduğunu iddia eden ve kendisini çevreye bu şekilde kabul ettiren kişilerdir.[214] Kehanet ise, gelecekten haber verme, falcılık ve bakıcılık anlamına gelir.[215] Geçmiş veya gelecek ile ilgili, bir kimsenin kimliği vb. hakkında bilgi edinme gayesiyle yapılan ve birtakım araçlarla

---

[209] "Tılsım", **Ana Britannica**, C. 20, İstanbul: Ana Yayıncılık, 1990, s.619
[210] Kemalettin Erdil, **Yaşayan Hurafeler**, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, s. 19
[211] Kestelli, s. 111
[212] Öztürk, "Efsun", s. 327
[213] "Efsun", **Ana Britannica**, C. 8, İstanbul: Ana Yayıncılık, 1990, s. 24
[214] Bayram Altan, **Falcılık ve Kehanet,** İstanbul: Çelik Yayıncılık, 1989, s. 107
[215] Arif Arslan ve Hakan Yılmaz, **Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Kehanet**, İstanbul: Karizma Yayınları, 2000, s. 119

yorumlar yapmaya dayanan yöntemler biçimidir.[216] Bir başka deyişle Kehanet, kâhinlerin yaptığı işin adıdır.[217] Kehanet, yöntem itibariyle büyü ve simya ile birlikte, gizli ilimler uygulamasının üç kolundan biri sayılır.[218]

İnsanlığın ilk dönemlerinde kâhinler kurban takdimi, bulunduğu topluluğu tanrısal güçler karşısında temsil etme ve tanrısal emirleri açıklama gibi görevleri sebebiyle birer din adamı rolündedir. Daha sonraları gelecekten haber verme işi daha ön plana çıkmıştır. Kâhinlik, gelecekten haber verme yönüyle falcılığa benzese de falcılıktan daha geniş kapsamlıdır. Kâhinler, insan veya başka varlıkların hareketlerini yorumlamak ya da cansız bazı maddelerle irtibat kurmak veya onları kullanmak gibi yollarla kehanette bulunur. Kehanet putperestlikte yaygın olduğundan Yahudilik'te kehanete karşı çıkılmış, Hıristiyan kiliseleri de kâhinlere savaş açmıştır. Tevhit ilkesine aykırılığı sebebiyle İslam dininde de şiddetle yasaklanmıştır.[219]

4.7. Hipnoz ve Hipnotizma

Hipnoz, bir insanın kendi başına veya bir yardımcının yol göstericiliğinde, ruhsal, fiziksel veya kimyasal araçlarla gerçekleştirilen ve telkine açık olmanın arttığı özel bir bilinç durumudur.[220] Hipnotizma ise, bu durumu elde etmeye yarayan bütün teknik ve yöntemlerdir.[221]

Hipnotizma kelimesi köken olarak yeni olmasına rağmen teknik olarak çok eskilere dayanır. Bir insanın diğer bir kişiyi etkisi altına alması ve bunların eski devirlerde büyücüler tarafından kullanılması sebebiyle, hipnotizma ve büyü fenomeni yakından ilgili görülür; ancak hipnotizma, günümüzde bilimsel bir yöntem olarak kullanıldığından büyüden farklıdır.[222] Hipnotizmanın bilimsel yöntem haline gelmesi ise, 1714-1815 yılları arasında yaşayan Anthony Mesmer tarafından sağlanmıştır. [223]

---

[216] "Kehanet", **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, C.11, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1986, s. 6591
[217] Öztürk, "Kehanet", s. 573
[218] **Büyük Larousse**, C. 11, s. 6592
[219] "Kâhin" ,**DİA**, C.21, Ankara: TDV Yayınları, 2002, ss. 170-171
[220] Murat Yurdakök, **Bilimsel Görüşle Hipnoz**, Ankara: Gaye Yayıncılık, 1977, s. 15
[221] Recep Doksat, **Tatbikatı ve Nazariyatı ile Hipnotizma,** İstanbul: Kader Basımevi, 1962, s. 1
[222] Ali Eşref Müezzinoğlu, **Bilimsel Hipnoz**, İstanbul: Ağaoğlu Yayınları, 1983, s. 12
[223] Muhterem Ercan, **Hipnoz ve Hipnoterapi**, İstanbul: Seha Neşriyat, 1993, s. 12

4.8. Muska

Arapça'da yazılı şey anlamına gelen "nusha" kelimesinin halk ağzında bozulmuş biçimidir. "Nusha" kelimesinin çoğulu olan "nusah" deyimi ise, Türkçe'de aslını muhafaza etmiştir. [224] Muska; hastalık, sağaltma ya da kara büyüye karşı taşınan koruyucuların genel adıdır. Muskalar bir kâğıda ya da deriye yazılan, üzerinde Tanrıya sığınma ve yakarış cümleleri içeren objelerdir.[225] Muska olgusu İslam ülkelerinde farklı kelimelerle ifade edilir. Örneğin Kuzey Afrika'da "hurz", Arap ülkelerinde ise, "hamaya" veya "hafız huda" şeklinde kullanılır.[226]

Muska, tek tanrılı dinlerden çok tanrılı dinlere kadar farklı birçok inançta yaygın olarak görülen ve büyü ile yakından ilgili olan kült nesnelerdendir. Muska sahip olduğuna inanılan gizil güç sayesinde taşıyıcısını çeşitli kötülüklerden koruyan ve kısmet getiren, çoğunlukla yazı ve sembollerden oluşan özel bir objedir. Büyü ile yakından ilgili olsa da taşınabilir olması yönüyle büyüden farklılaşır. Muska olduğu bilinen nesnelerin ilk örnekleri eski Mısır'da görülür. Mısır'da muskalar hem yaşayan insanlar tarafından kullanılmış hem de ölülerin yanlarına bırakılmıştır. Bilinen en eski muska örneklerinin ortaya çıktığı diğer bir bölge ise, Sümer-Asurluların yaşadığı Ortadoğu topraklarıdır. Bu bölgede insanlar kilden granitten veya metalden yapılmış muskalarla kötülüklerden korunmaya çalmıştır. [227]

Yahudilik'te muska yaygın bir fenomen olmasına rağmen Hıristiyanlık'ta o kadar yaygın değildir ve Yeni Ahit'te olumsuz olarak büyü ile ilişkilendirilir. İslam kültüründe muska çeşitli medeniyetlerin etkisiyle önce Şii ve Batini mezheplerde sonra da bunların etkisiyle Sünni çevrelerde yaygınlaşmıştır. Bazı din âlimleri şirke sebep olmadığını düşünerek ve vesile kabul edilmesi sebebiyle muskaya karşı çıkmazken bazıları muskanın şirk sebebi olduğu kanaatiyle kullanılmasını caiz görmemiştir.[228] Günümüzde de yaygın kullanım alanına sahip muskanın yanında şans getirdiğine

[224] Orhan Hançerlioğlu, "Muska", **İslam İnançları Sözlüğü**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984, s. 374
[225] Öztürk, "Muska", s. 712
[226] Anadol, s. 256
[227] "Muska", **DİA**, C. 31, İstanbul: TDV Yayınları, 2006, s. 265
[228] "Muska", s. 266

inanılan küçük nesneler ve nazarlıklar, muska ile benzer özellikler atfedilen objelerdir.[229]

4.9. Gayb

Gayb, büyü, fal ve kehanet gibi kavramlarla yakından ilgilidir. Gayb kelimesi "Ğabe" fiilinin mastarı olarak Arapça'dan dilimize geçmiştir.[230] Sözlükte şek (şüphe), gizli olan, göze görünmeyen, belirsiz, bilinmeyen, akıl ve duyularla algılanamayan manasındadır.[231] Türkçe'de genellikle görünmeyen âlem anlamında kullanılan gayb kelimesi, Kur'an'da çeşitli anlamlarda kullanılır. Gayb kelimesinin Kur'an'daki anlamları şunlardır:

a. Geçmişte yaşanan bazı olaylar.
b. İnsanların içlerindeki sırlar ve gizli olan her şey.
c. Birtakım olayların insanlarca bilinemeyen içyüzü.
d. Bunlar dışında bilinmeyen her şey.[232]

Gayb âlemi ile görünen âlem birbirlerinin ötesinde veya ardışık birer âlemler değildir. Bu iki âlem birbirinden bağımsız ancak mahiyetleri gereği birbirlerine hem uzak hem de iç içe olan varlık düzeyleridir.[233] Gayb âleminin bilgisi ise, bilinebilirlik açısından; mutlak ve mukayyet olarak ikiye ayrılır. Mutlak gaybe Allah'ın ihbarı olmadan peygamberler, melekler veya herhangi bir insan vakıf olamaz. Peygamberler, melekler ve cinler ise, bize göre gayb olan bazı bilgilere erişebilirler ki buna mukayyed (izafi) gayb denir.[234] Anlaşıldığı üzere İslam dini gayb bilgisinin yegâne sahibinin Allah olduğunu kabul eder.

Hıristiyan kutsal metinleri kutsal ruh, şeytan ve kötü ruhlar gibi çeşitli gaybî varlıklardan bahseder. Gayb ile ilgili bilgileri ise, Tanrıdan başkasının bilemeyeceği

---

[229] Desmond Morris, **Koruyucu Tılsımlar**, Mehmet Harmancı (çev.), İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1999, s. 10
[230] Necati Kara, "Kur'ân'da Gayb", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt.1, Sayı. 1,1994, s. 55
[231] Ethem Levent, "Kur'an-ı Kerim'de Gayb Bilgisi 1", **Diyanet İlmi Dergi (Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi),** Cilt.13, Sayı. 1, 1974, s. 15
[232] Halis Albayrak, "Gayba İman mı, Gaybda İman mı?", **Kur'an ve Tefsir Araştırmaları: (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-I)**, Cilt. 5, Sayı. 39, 2003, s. 65
[233] Sadık Kılıç, "Kur'an-ı Kerim'de Gayb Âlemi", **Kur'an ve Tefsir Araştırmaları: (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-I)**, Cilt. 5,Sayı. 39, 2003, s. 40
[234] Ethem Levent," Kur'ân Kerim'de Gayb Bilgisi 3", **Diyanet İlmi Dergi (Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi)**, Cilt. 13, Sayı. 4, 1974, ss. 226-227

kabul edilir; ancak bazı bilgileri tanrının bildirdiği şekliyle Hz. İsa'nın da bilebileceği vurgulanır.[235] Yahudilik'te ise, gayb kelimesine tam olarak karşılık gelen kuşatıcı bir kelime yoktur. Ayrıca gayb konusu ile ilgili tam olarak sistemleşmiş bir düşünce tarzı mevcut değildir.[236]

4.10. Astroloji ve Burçlar

Burçlar, yıldızlar, bunların sistemdeki yeri ve etkileri, insanın beyin programının oluşumu, kozmik ışımaların insan üzerindeki tesirlerinin neler olduğu gibi konuları kapsayan uğraş alanına astroloji denir.[237] Astroloji M.Ö. üç binli yıllarda Mezopotamya'da gezegenler, takımyıldızlar; güneş ve ay ile ilgili gözlemler yapma ve bunlar arasındaki ilişkileri kurarak geleceğe yönelik tahminlerde bulunma eyleminden doğmuştur. En eski astrolojik belge Kral I. Sargon (M.Ö. 24. yy.) için yazılmış "Namar-Beli" isimli çivi yazılı tablettir.[238]

Astrolojide sıkça kullanılan horoskop, dünya üzerindeki belli bir noktadan belli bir anda görünen gezegenlerin pozisyonlarından oluşturulan diyagramdır. Herhangi bir insanın doğum anında her gezegenin ve ona yakın olan gezegenlerin durumuna göre önemli etkileri olduğu kabul edilir.[239] Gezegenlerin hareketlerine göre Zodyak adı verilen bir sistem geliştirilmiştir. Bu sistemde toplam 12 burç bulunur. Bu burçlar; koç, boğa, ikizler, yengeç, aslan, başak, terazi, akrep, yay, oğlak, kova ve balık olarak adlandırılır.[240] Bu burçlar toprak, hava, su ve ateş olmak üzere 4 gruba ayrılır.[241]

Astrolojik yorumlamalar, sadece profesyonel yıldız yorumcularının hükmedebileceği katı matematiksel kurallara bağlıdır. Belirli bir olayın yorumlanması için "horoskopus" adı ile bilinen doğudan doğan yıldız tespit edilir. Ayrıca o andaki durumlarına göre bütün gezegenler ve durağan yıldızlar, etkilerinin ölçüsünün tespiti için hiyerarşik bir düzene getirilir. Astrolog çıkardığı bu haritadan hükümler çıkararak

---

[235] Mustafa Sinanoğlu, "Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Gayb İnancı", **Kur'an ve Tefsir Araştırmaları: (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-II)**, Cilt. 6, 2004, s. 66
[236] Salime Leyla Gürkan, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Gayb İnancı", **Kur'an ve Tefsir Araştırmaları: (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-II)**, Cilt. 6, Sayı. 2, 2004, s. 17
[237] Nuran Tuncel, **A'dan Z'ye Astroloji 1**, İstanbul: Başer Matbaası, 2003, ss. 62- 63
[238] Tıtus Burgkhardt, **Astroloji ve Simya**, Mehmet Temelli (çev.), İstanbul: Verka Yayınları, 1999, s. 218
[239] Raymond Buckland, **İşaretler Semboller ve Alametler**, Derya Engin (çev.), İstanbul: Kozmik Kitaplar, 2005, ss. 29-30
[240] Gerard Encausse, **İnisiyeler için Astroloji**, Ercan Arısoy (çev.), İzmir: Ege Meta Yayınları, 1999, s. 61
[241] Steven Forrest, **İçinizdeki Gökyüzü**, Barış İlhan (çev.), İstanbul: İlhan Yayınevi, 1997, s. 56

gelecekle ilgili yorumlarda bulunur. Astroloji günümüzde de kullanılan popüler bir yöntemdir.[242]

4.11. Medyum

Bir çeşit trans hali sayesinde öte dünya ile ilişki kurabildiğini iddia eden telepatik gücü olduğu varsayılan kişilere medyum denir. [243] Kelime asıl olarak Latince kökenli olup "arada bulunan, orta karar, iki anlamlı" gibi manalar taşır. Bu kelime ilk olarak 17. Asır öncesinde bilimsel bir terim olarak fizik alanında fiziksel süreçlerin aktarıcısı veya taşıyıcısı olarak kullanılır. Mesela hava sesin iletimini sağlaması sebebiyle sesin medyumu kabul edilir. 18. Asırda anlamı fiziksel alan çerçevesinde daha da genişler. Nihayet 19. Asırda Amerika'daki spritüel çevrelerde ruhlarla temasa geçtiğini iddia eden kişiler için kullanılmaya başlanır.[244]

5. BÜYÜ, NAZAR ve FALIN PSİKO-SOSYAL YÖNÜ

İnsanoğlu yaradılışı icabı bir güce sığınma ve bağlanma ihtiyacına sahiptir. Ayrıca insan ruh ve bedenden oluşan iki yönlü bir varlıktır. Ruh ve beden, yapıları gereği birbirleri ile etkileşim halindedir. Kimi zaman beden ruhu etkilerken kimi zaman ruh bedeni etkisi altına alır. Ruhî, bir başka deyişle psikolojik sıkıntılar içinde olan insan doğru dini bilgiden yoksun ise, bağlanma, sığınma veya ümit etme gibi gereksinimlerin neticesinde ruhunu rahatlama isteğiyle mantık süzgecinden geçirmeden geleneksel bilgiyi kabul eder.[245] Batıl inanç da denilen bu geleneksel bilgiler genellikle "korku, çaresizlik ve çağrışım" gibi psikolojik nedenlerden kaynaklanır.[246] Kaynağı eski devirlere dayanan büyü, nazar ve fal olgularına ilişkin olarak psiko-sosyal nedenlerle birçok batıl inanç ortaya çıkmıştır.

---

[242] Annettevon Heinz, Frieder Kur, **Gizli Bilimler Ansiklopedisi**, Bülent Atatanır (çev.), İstanbul: Omega Yayınları, 2004, s. 43
[243] "Medyum Nedir", www.medyumnedir.org, (06.12.11)
[244] Kur, s. 273
[245] Veysel Uysal, **Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri,** İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996, s. 24
[246] Örnek, **Etnoloji Sözlüğü**, s. 42

Örnek'e göre batıl inanç kategorisinde değerlendirilen uygulamalardan olan büyü, sihir ve fal gibi olguların altında yatan birtakım temel görüşler bulunur. Bu görüşler şöyledir:[247]

a. Dinamist Dünya Görüşü: İnsan en eski çağlardan beri hangi yaşta olursa olsun çevresi ile ilgilenmiş; çevresindeki bitki, hayvan, taş, kaya gibi doğal unsurlar insanın ilgisini çekmiştir. Gözlem yoluyla doğayı ve insanları tanımaya çalışan ilkeller, tıpkı hayvan ve bitkilerde olduğu gibi insanlarda da birçok farkların bulunduğunu görmüştür. Bu farklılıklar kimi zaman fiziksel iken kimi zaman da parapsişik, majik gibi hipnotik soyut özellikler olmuştur. İlkel insan bu durumu bazı unsur ve varlıkların ötekilerden farklı olarak doğaüstü bir kudret ve kuvvetle yüklü olmalarından ileri geldiği şeklinde yorumlamıştır. Çevrede böyle kuvvetler hissetme inancına dinamizm denir. Bu kuvvet ve kudretlerin daha çok belli insan ve hayvanlarda, özellikle de büyücü ve kâhinlerde bulunduğu düşüncesi yaygınlık kazanmıştır. Bu psikoloji ile insan; büyücü, kâhin ve falcılara itibar etmiş; bazı nesnelere tılsımlı özellik atfetmiştir.[248]

b. Tabu: Dinamist dünya görüşünün doğal neticelerinden biri, yasak anlamına gelen tabudur. Tabu, doğaüstü kuvvetle yüklü olan her şeyin tehlikeli olması anlamındadır. Güçlü olandan korkma ve sakınma psikolojisi ile bazı nesneler kutsal kabul edilmiş ve bunlara dokunmak yasaklanmıştır. Günümüzde de farklı birçok ülkede kullanılan uğurluk, nazarlık gibi nesneler vardır. Ayrıca tabu olan şeylerin zararından korunmak için birtakım tedbirlere başvurma yolu, insanı büyüsel pratiklere götürmüştür.[249]

c. Animist ve Animalist Dünya Görüşü: İngiliz etnolog E. B. Tylor tarafından dinin başlangıcını açıklamak için ortaya atılan bu teori, en eski dini animizm olarak kabul eder. Animizm, ruhlara inanmak demektir.[250] Uyku, rüya, vizyon, vecde gelme, cinnet ve ölüm gibi psikolojik ve fizyolojik yaşantılar yoluyla ruh kavramına varan ilkel insan, ruhun sadece insanlara ait olmayıp canlı ve cansız bütün varlıklarda

---

[247] Örnek, **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara: A.Ü.D.T.C.F. Yayınları, 1966, s. 21

[248] Sedat Veyis Örnek, "İlkellerde Dinsel Temel Kavramlara Genel Bir Bakış**", A.Ü.D.T.C.F. Dergisi,** Cilt: 20, Sayı: 3-4, ss. 257- 258

[249] Örnek, **100 Soruda İlkellerde,** s. 258

[250] Örnek, **100 Soruda İlkellerde**, s. 255

bulunduğunu düşünür. Doğayı kapsayan bu "canlandırma prensibi" varlıkları, "iyi-kötü", "faydalı-zararlı" diye ikiye ayırmıştır. Bu ayrım neticesinde ilkel insan bir yandan doğanın zararlı etkilerinden korunmaya çalışırken bir yandan da bu güçleri kendi faydasına kullanmaya çalışarak sihirsel faaliyetlere başlamıştır.[251]

Batıl inanışlar çok ileri gidilecek şekilde abartılmadığı takdirde psikiyatrlara göre insanın ruh sağlığı açısından oldukça yararlı işlev görebilir. Psikiyatrlar, batıl inanışların başa çıkılamayan birtakım olumsuzluklar karşısında insan ruhunu pişmanlıktan ve suçluluk duygusundan koruduğu için ruh sağlığı açısından bir sibop görevi yaptığı görüşündedir. Ayrıca bu inanışlarda kırsal-kentsel bir farklılığın görülmediği belirtilmiştir.[252]

Sosyal bilimcilere göre büyü, sihir, fal, nazar gibi olguların, korku, kaygı, neden bulma ihtiyacı, geleceği bilme arzusu, güç istemi, merak, belirsizlik vb. gibi psiko- sosyolojik birçok nedeni vardır. Bu nedenleri şöyle açıklamak mümkündür:

5.1.Korku, Kaygı ve Stres

Korku, insanın davranışlarını etkileyen önemli bir güdüdür. Birey yaşamı boyunca korkularla iç içe olur. Hastalık, kaza, başarısızlık, maddi sıkıntılar, deprem ve ölüm gibi korkular, insanların devamlı korkularıdır. Bütün bunlar insanda korkuyla beraber kaygı, sıkıntı ve endişeleri oluşturur. İlkel insanlar kendilerini en çok korkutan şeyleri kutsallaştırarak onlara tapınma davranışı göstermiştir.[253] Bazen de korku, endişe ve çaresizlik, insanın bazı nesnelere sığınmasına sebep olmuştur. Bu nedenle ilk çağlardan beri ateş, su, ağaç, orman, dağ, kaya, ırmak, mağara gibi şeyler kutsal kabul edilmiş, insanların bir kısmı bunlara taparken diğer bir kısmı ise, bunlara çeşitli adaklar adamıştır. Doğayı anlamlandırmaya çalışan insan, doğaüstü güçlerin kendisini çevrelediğini ve bunları birçok olayın sebebi olduğunu düşünmüştür. Doğaüstünün bilgisinin bazı insanlarda olduğu kabul edilmiş ve onların söyledikleri veya yaptıklarında önemli anlamlar aranmıştır. Eskiden falcı veya kâhin denilen bu insanlar

[251] Örnek, **Sivas ve Çevresinde**, ss. 21- 23
[252] Kuşat, s. 119
[253] Hüseyin Peker, **Din Psikolojisi**, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003, s. 81

günümüzün medyum, büyücü, cinci ve astrologlardır. Yeterli bilgisi bulunmayan insanlar endişelerini gidermek için bu kişilere başvurmaktadır.[254]

Esasen "korku" insan varlığının en temel içgüdüsüdür. Tedavisi mümkün olmayan hastalık, kuşku, ölüm, yeis keder gibi felaketlere uğrama ve yok olma korkusu insanı batıl inanmalara iter. Bu uygulamalar mantık süzgecinden geçirildiğinde gülünç görünse de varlığını günümüzde de devam ettirir. Böyle inanmalarda amaç kişinin, karşılaşabileceği korkutucu olaylara karşı ferahlamasıdır. Dünya'nın her yerinde muska, uğurluk, nazarlık gibi malzemelere bu sebeple çokça rastlanır.[255] Genellikle batıl inançlara sahip insanlar gelecekte olmasından kaygı duydukları bazı olayların olumsuz etkisini azaltmak için bir savunma mekanizması olarak bu tür inançlara başvurur. Bu nedenle de azımsanmayacak sayıda insan, kaygıları sebebiyle medyum ya da falcıya başvurur ve büyü, nazarlık gibi şeylere müracaat ederek bu kaygılarından kurtulmaya çalışır.[256]

5.2. Neden Bulma İhtiyacı

Nazar, büyü gibi inanç ve uygulamaların, insanın bilişsel olarak tutarlı ve anlamlı bir dünyada yaşama isteğinden kaynaklandığı söylenebilir. Anlamlı bir dünya algılama ve dünyada olan biten her şeyin bir nedeni olduğunu düşünme, insan doğasının gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkan bir güdülenmedir. Bu güdü, özellikle ilk çocukluk döneminin ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan bir düşünme biçimidir. Bu özellik daha sonra ergenliğin ilk dönemlerinde yeniden canlanır. Bilişsel yapının gelişmesi ile çocuk ve ergen çevresinde olup bitenlerin bir anlamının olduğunu ve olaylar arasından nedensel bir ilişkinin varlığını düşünür. Bu düşünce ile birlikte birtakım inanç, kanaat ve tutumlar geliştirilir. Psikolojik olarak meydana gelen birtakım iyileşmeleri zihin birtakım maddi objelere atfedebilir. Bu atfediş örneğin bir kazadan kurtulmayı, kullanılan bir nazarlığa atfederek bu maddesel objenin yapısında sihri bir özelliğin varlığı sonucuna götürebilir.[257]

---

[254] Karani Bedir, **Hurafelerin Ortaya Çıkışında Etkili Olan Faktörler,** İstanbul: Ravza Yayınları, 2011, s. 79
[255] Örnek, **Sivas ve Çevresinde,** ss. 17-18
[256] Mustafa Arslan, **"**Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6, 2004, ss. 4-5
[257] Kuşat, s. 107

İnsan yapısı gereği doğaüstü güçlerin varlığına ve yaşamına etkide bulunabileceklerine inanır. Çünkü insan; aynı anda gerçekleşen olaylarda karşılıklı bir nedenselliğin bulunduğunu, olaylar arasında o anda bilinmese de bazı nedensel ilişkilerin var olduğunu, olayların bu ilişkisinin kendi kontrolü dışındaki birtakım şeylerle bağlantılı olduğunu düşünür. Bu olayların sebeplerini doğaüstü güçlere atfetme bilişsel çelişkilerden kurtulma çabası olarak gösterilebilir. Sihir ve büyüsel bazı uygulamaların bu unsurların üçüncüsü ile yakından ilişkisi bulunduğu varsayılır.[258]

Nazar, büyü, fal gibi inanç veya uygulamalara fazlaca ilgi duyulmasının sebebinin, insanlarda mistik bir yön bulunması ayrıca, insanların sorunlarına hızlıca ve kısa yoldan çözüm getirmek olduğu söylenebilir.[259]

5.3. Güvenlik İhtiyacı

Ünlü psikolog Erikson, bir bebek dünyaya geldiği andan itibaren ilk ihtiyacının güven duygusu olduğunu söyler. İnsanın yaşamının her evresinde bu duygu önemli duygusal bir ihtiyaç olarak varlığını devam ettirir. Bu sebeple insan, yaşadığı dünyayı güvenli bir ortam olarak algılamak ister. Güvenlik ihtiyacını karşılamak için de birtakım korunma yolları geliştirir. İnsan kendisini güvende hissetmek için özellikle tehlikeli gördüğü birtakım şeylere karşı korunma enstrümanları geliştirir. Örneğin nazardan korunmak için kullanılan tılsım ve nazarlıklar bunlardan bazılarıdır. Yeni bir deneyim ve baskıyla karşılaşan her insan temelde, kendini güven içinde hissedinceye kadar huzur bulamaz. Endişe ile yaşamak insanın taşıyamayacağı bir yüktür. "Endişe hastalıktan daha fazla insan öldürür" diye tercüme edilen Amerikan atasözü, kuşku ve belirsizlikle yaşamanın zorluğuna dikkat çeker. Güvensizlik duygusu insanın doğaya ve çevreye uyum veya uyumsuzluğunu büyük ölçüde etkiler. İnsan etrafına karşı duyduğu güvensizliği telafi etmeye çalışacak yollar arar. Hem bedensel hem de ruhsal sağlığını korumak ve güven içinde olmak isteyen birey, bunun ortamını oluşturacak tedbirler arar. Örneğin, nazarın olumsuz etkilerinden korunmak ve kurtulmak için, dualar okumak, sihirli gücü olduğuna inanılan maskotlar kullanmak bu tedbirlerin bir gereğidir. İnsan sadece bedeninin değil malının da güven için de olmasını ister. Bunları

[258] Kuşat, ss. 108- 109
[259] Hikmet Tanyu, **Türklerde Taşla İlgili İnanışlar**, Ankara: Elips Kitap, 2007, s. 190

güvence altına almak için muskalar ve nazarlıklar kullanır.[260] Aynı şekilde büyü yapan ve yaptıran insanın derdi de güvence teminidir. Polinezya köylülerinin korkulu sularda ava çıkmadan önce karmaşık birtakım büyüler yapmaları, suların daha sakin olduğu göllerde ava çıkarken buna ihtiyaç duymamaları güvenlik temini içindir. Kumarbazlar, pilotlar, gemi kaptanları, aktörler gibi şansa bağlı işler yapan kişilerin pek çok boş inanca sahip olmalarının nedeni de budur.[261]

5.4. Geleceği Bilme Arzusu

Her insanda, yaratılışı icabı, geleceği bilmek ve doğa kanunlarına hâkim olmak düşüncesi vardır. Bu sebeple de ilkel dönemlerden beri kuş sesleri ve köpek havlamalarından, tavuğun yem yemesinden, kazların gaga vuruşlarından geleceğe dair anlamlar çıkarmaya çalışmak insanların çokça başvurdukları yollardır.[262] Gelecek korku ve kaygısı batıl inanışların ortaya çıkmasında önemli bir yere sahiptir. İnsanlar özellikle gelecekte olmasından korktukları bazı olayların etkisini azaltmak için bir çeşit savunma mekanizması olarak bu tarz inanç ve uygulamalara başvurur. Hastalık, felaket, kaza, bela ve sıkıntılardan kurtulmak için birtakım nesne ve olaylar ile gelecek arasında bir bağ kurmak insanlar arasında yaygındır. Birçok kişi gelecekle ilgili kaygılarını gidermek için falcı ve medyumlara başvurmakta, büyücülerden yardım alarak kötülüklerden korunmaya çalışmaktadır.[263] İnsanların falcılara başvurma nedenlerinden en önemlisi, gelecek hakkında öğrenilen bilgi sayesinde geleceğe hükmetmek ve onu yönlendirmek böylece de kaderini değiştirmeye çalışmaktır. Bu isteğin binlerce yıldır hep aynı olduğunu ve her insanda az çok bulunduğunu çeşitli araştırmalar ortaya koymuştur.[264] İnsanlar gelecekle ilgili bilgi elde edebilmek için büyücü ve falcılara başvurmaktan başka yöntemler de kullanmaktadır. Mesela hamile bir kadının yanında pişmiş bir yumurta ikiye bölünür. Şayet ortası pişmemiş olursa kız, dolgun olursa erkek çocuk doğacağına hükmedilir.[265]

---

[260] Kuşat, ss. 116- 118
[261] Calvin Wells, **İnsan ve Dünyası**, Bozkurt Güvenç (çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984, ss. 133-134
[262] Örnek, **Sivas ve Çevresinde,** s. 17
[263] Hasan Cihan Güneş, **Bid'at ve Hurafeler**, İstanbul: Rehber Yayınları, 2006, ss. 99- 100
[264] Ayşe Duvarcı, **Türkiye'de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser : "Risale-i Falname li Ca'fer-i Sadık" ve "Tefe'ülname",** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 15
[265] Uraz, s. 109

5.5. Güçsüzlük ve Çaresizlik

İnsan yerine ve zamanına göre bazen güçlü bazen de güçsüz bir varlıktır. Doğumundan başlayarak bebeklik ve çocukluk döneminde oldukça güçsüz olan birey, yetişkinlik döneminde her ne kadar birçok şeyi yapmaya güç yetirebilse de gücünün yetmediği, yetersiz ve etkisiz kaldığı durumlarla karşılaşabilir. Örneğin, hastalık, trafik kazaları, deprem, sel, ölümler vs. gibi.[266] İnsanlar güçsüzlükleri sebebiyle başlarına gelen veya başlarına gelmesinden endişe duydukları şeyleri üzerlerinden defetmek ya da bu duygularını yenmek için birtakım inanç ve uygulamalara başvurur. Hatta bu bela ve musibetlerden kurtulamasalar bile sürekli olarak medyuma ve falcıya gitme, muska takma, büyü yaptırma, hocaya okutma gibi uygulamalara devam ederler. İlkel toplumlardan beri insan, çaresiz kaldığı hastalık, bela ve musibet gibi bir durumla karşılaştığı zaman büyücülere başvurmuştur.[267]

5.6. Güç İstemi

Batıl davranışlardan biri olan büyü ve büyücüye başvurmanın en önemli psikolojik sebeplerinden biri insanın, başkalarını etki altına almak, yenmek ve yok etmek suretiyle rakipsiz kalma amacını taşımasıdır. Karşısındaki insan istemese bile onu evliliğe zorlama, toplum içinde küçük düşürme, hayatını zorlaştırma ve öldürme gibi insan hayatını kontrol etmeye ve yok etmeye dayalı güç oyunları bunlar arasında sayılabilir. Yapılan birçok araştırma büyücülerin insana değer vermeyen, insan hayatını ve mutluluğunu hiçe sayan, şahsi çıkar ve güç peşinde koşan bencil yapıda insanlar olduğunu ortaya koymuştur.[268]

5.7. Eşyanın Mahiyetini ve Doğa Kanunlarını Bilmemek

İlkel insanlar kontrolleri dışında gerçekleşen olayların gerçek sebeplerini bilmedikleri için doğadaki canlı veya cansız nesnelere gizem ve güç atfederek büyü, sihir gibi birtakım uygulamalara yönelmiştir.[269] Herhangi bir nesnenin mahiyetini

---

[266] Peker, s. 77
[267] Mustafa Arslan, **Türk Popüler Dindarlığı**, İstanbul: DEM Yayınları, İstanbul, 2004, s. 124
[268] Tanyu, "Büyü", s. 501
[269] Bronislaw Malinowski, **Büyü, Bilim ve Din,** İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000, ss. 157-159

bilmemenin doğal sonucu olarak insan, yanlış bir yoruma gidebilir.[270] Özellikle ilkel dönemlerde rastlanan ve bilgisizlikten kaynaklanan bu uygulamalar günümüzde de insanları izah edemedikleri konularda metafizik dünyadan nedenler bulma arayışına götürmektedir. Mesela büyüsel faaliyetler ve nazarlık kullanma da izah edilemeyen durumların neticesinde başvurulan yöntemlerdir.[271] Sağlık konularında yeterli bilgiye sahip olmayan insanların hastalıklarına şifa aramak maksadıyla büyücülere başvurması da doğa kanunlarını bilmemeye örnek olabilir.[272]

5.8. Bireysel Merakların Tatmini

İnsan içindeki merak duygusu ile her dönemde dünyanın ve kendisinin yaratılışını, âlemin ana maddesini, zamanı, mekânı, varlığı ve yokluğu merak etmiştir. Bu meraklarını kimi zaman bilimsel yöntemler olan gözlem ve deneyle gidermeye çalışırken kimi zaman da büyücülere başvurmuştur.[273] Falcılara başvuran 50 kişi ile yapılan bir araştırma sonucuna göre fala başvurmadaki niyetlerin; kiminle, ne zaman evleneceğini öğrenmek, çocuğu olup olmayacağını veya cinsiyetini öğrenmek, ne zaman maddi refaha ulaşacağını bilmek, hırsızlığın kim tarafından ne zaman yapıldığını öğrenmek, boşanmanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini öğrenmek, hacca gidip gitmeyeceğini bilmek, kocanın içki gibi kötü alışkanlıkları bırakıp bırakmayacağını bilmek gibi bireysel meraklara cevap aramak olduğu bulunmuştur.[274]

5.9. Kutsallaştırmanın Yön Değiştirmesi

Gerçek biçiminde tatmin bulamamış inançlar, başka şekillerde dışa vurulabilir. Bunun en önemli sebeplerinden biri din alanında gerçekleştirilemeyen kutsallaştırmaların, içerikleri değişmekle birlikte benzer kalıplarda başka yönlere kaymasıdır. Psikolog Viktor Frankl'a göre batıl inanışlar, bastırılan gerçek inançların yerini alarak ortaya çıkar. Bunun kaynağı insanda boşluk kabul etmeyen bir inanma isteğinin olmasıdır. Toplumun genelinde kabul görmüş inancı benimsemeyen insanlar,

[270] Örnek, **Sivas ve Çevresinde**, s. 17
[271] Kuşat, s. 49
[272] Turgay, s. 27
[273] Tanyu, "Büyü", s. 502
[274] Duvarcı, ss. 15- 16

rasyonel ve modern olsalar bile batıl inançlara meyledebilir. Örneğin kader inancı, fal çeşitleri ile yeniden şekillenmiştir.[275]

5.10. Anlamlı Bir Dünya Oluşturma İsteği

İnsan anlamlı bir dünya oluşturma motivasyonu ile atıf adı verilen bir eğilim gerçekleştirir. Anlamlı bir dünya algılama sürecinde olayların nedeni ve kaynağı araştırılır. Atıf, bireyin kendi dünyasını açıklama süreci olarak tanımlanır. Atıfsal süreç, dünyayı anlamlı kılmak, olayların nedenini bilmek ve yaşamı kontrol etme ihtiyacı tarafından yönlendirilir. Özellikle engellenme, başarısızlık, özgürlüklerin sınırlandırılması gibi durumlarda atfetme eğilimi artar. İnsanlar açıklayamadığı her olayda kolay bir çıkış yolu ve açıklama tarzı arar. Örneğin nazar inancı izahı güç durumların acil çıkış kapısıdır. Evdeki küçük bebeğinin hastalanmasını nazarla açıklamaya çalışmak, olayı daha anlamlı gösterebilir.[276]

Birey çeşitli motivasyonlarla olayları kendisine, nazara, şansa, Tanrıya ve diğer birçok nedene atfedebilir. Uğur getirdiğine inanılan taşlar ve nazarı gidermekte kullanılan kurşun dökme eyleminin bu tür bir atfın sonucu olduğu söylenebilir.[277]

5.11. Sorumluluğu Başka Güçlere Yöneltme

İnsanlar bazı durumlarda kendi yeteneklerini veya yeteneksizliklerini, başarılarını veya başarısızlıklarını dış güçlere yöneltir. Ayrıca yetenek ile şansı birbirine karıştırıp kendi yeteneksizliklerini şansa bağlama yaygın bir atıf şeklidir. Şansa verilen bu fazla pay, batıl inançların doğuşuna zemin hazırlar. Batıl inancı, tesadüfi olarak gerçekleşen insan daha sonra olması muhtemel başarısızlık durumuna mazeret bulur ve üzerindeki yükü hafifletir.[278] Bunun dışında insanlar başlarına gelen olumsuz herhangi bir olayı izah edemediği zaman pratik bir izah tarzı arayıp sorumluluğu başka şeylere

[275] Ali Köse ve Ali Ayten, "Batı İnanışlar ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyal Bir Analiz, **Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 3, s. 57
[276] Kuşat, ss. 112-113
[277] Kuşat, s. 114
[278] Köse ve Ayten, s. 59

yükleyebilir. Örneğin, eşlerin arası bozulunca bunu büyü veya nazara bağlamak kolay bir izah tarzı olarak görülür.[279]

5.12. Belirsizlik Duygusu

Günlük hayat belirsizlik, başarısızlık, en kötüsü de felaketlerle doludur. İnsan, bir okula başlarken, iş değiştirirken, araç kullanırken devamlı risk alır. Bu işlerin sonucu mutluluk da üzüntü de olsa belirsizlik durumu her zaman vardır. Belirsizlik insan için kaçınılmaz bir gerçekliktir. Ancak insanların bu duruma yaklaşımı birbirinden farklıdır. Kimisi riski severken; kimisi bundan şiddetle kaçınır. Riski sevenler heyecan peşine düşüp, kumar oynamak, paraşütle atlamak gibi eylemlere yönelirken; riski sevmeyenler bundan aşırı derecede rahatsız olup, çeşitli fobiler ve depresyonlar gerçekleştirebilir. Ancak insanların geneli bu iki uç noktanın ortasında yer alıp temkinli davranmaya çalışır. Özellikle kişi için önemli olaylarda belirsizlik duygusu, birtakım batıl inançları doğurabilir.[280] Örneğin insan için hayati önem taşıyan bir iş görüşmesinden önce fal baktırması veya yanına tılsımlı olduğuna inandığı bir nesne alması, belirsizliği giderme çabası olarak değerlendirilebilir.

5.13. Güdülenmenin Fizyolojik Yapıya Etkisi

İnsan fizyolojisi, kişinin içinde bulunduğu duygu durumu ve inanç sisteminden etkilenmeye açıktır. Motivasyon psikologları ve biyo-enerji ile uğraşanlar, zihinsel sağlık ile bedensel sağlık arasında çok sıkı bir ilişki olduğunu söyler. Onlara göre, insanlar olumlu düşünce sayesinde bedenlerine hâkimiyet kurabilir ve ruhsal enerjilerini harekete geçirip bedensel sağaltımda bulunabilirler. Korkunun, endişenin, üzüntünün, kaygının insan bedeninde birtakım olumsuz fiziksel değişikliklere sebep olduğu; kan dolaşımını yavaşlatıp, kalp atışını hızlandırdığı, beyinin hormon salgılamasında değişikliklere neden olduğu ve bunun da insan, hayvan hatta bitkilerin bedensel sağlığında olumsuz sonuçlara neden olduğu bilinir. Buna karşılık, olumlu düşüncenin; sevgi, ümit, güven gibi duyguların bedenin psikonoroimminolojisi ve psiko-fizyolojik mekanizmasında olumlu değişimler doğurduğu ve beden sağlığını olumlu etkilediği söylenir. Bu sebeple örneğin insanların nazardan kurtulmak için yapılan dua ve diğer

[279] Kuşat, s. 113
[280] Köse ve Ayten, s. 58

uygulamaların kendilerini iyi ettiğini, sağlıkları açısından oldukça yararlı bulduklarını söylemeleri, iyi olma yönündeki beklentileri ve güdülenmelerinin bir neticesi olduğunu söylemek mümkündür. Herhangi bir tılsıma inanan için o tılsım kendisini büyüden korumada önemli bir yol olarak görülürken inanmayan kişi bunun bir yararının olmadığını ifade eder. Büyü, nazar gibi bir durumdan etkilendiğini düşünen insanlar için bilhassa birlikte dua etmek ve duanın olumlu yararına inanmanın, ruhsal ve fiziksel rahatsızlıklardan koruduğu ve kurtardığı belirtilir. Dua sırasındaki pozitif düşünce başkalarına karşı olumlu bir hava oluşturur. Böylelikle kolektif düşünce ve kolektif enerji aynı anda aynı düşünceye sahip insanlar arasında tedavi edici bir özellik kazanarak rahatsızlıkların giderilmesinde etkili olur.[281]

5.14. Pratik ve Pragmatik Anlayış

Asırlardır insanlar, inanç sistemlerinden birtakım ihtiyaçlarını giderecek, sıkıntılardan kendisini kurtaracak yardımlar bekler. Mutluluk ve refah isteğine paralel olarak sıkıntı, hastalık, kaza, belalardan kurtulmak ve şifa bulmak gibi istekler de insanların çokça istediği durumlardır. Bu sebepledir ki, insanlar hastalıklardan, kaza ve belalardan kurtulma amacıyla birtakım inanç ve ritüeller geliştirir. Bunlardan kurtulmasalar bile bu inanç ve ritüellere devam edilir. Hastalık, kaza korkusu ve diğer felaketler hiç de nadir değildir. Bu sebeple de insanlar kaygılarını yenecek yollar arar. Bu yarar bekleme işi sadece olumsuz durumlara yönelik değildir. Erişilmek istenen güzel ve hayırlı işler için de bu durum geçerlidir.[282] Örneğin uğranılan bir zararı def etmek için kullanılan nazarlıklarda bir yarar beklentisi söz konusudur. Burada birtakım olağanüstü güçlerin yardımı ile çevreden ve doğadan gelebilecek zararların def'i amaçlanır. Sürekli ağlayan bir bebeği susturmak, göze gelen hayvanlara muska veya mavi boncuk takmak buna örnek olarak verilebilir. Yine aile içi huzursuzlukları gidermek için büyücülere başvurmak, dini- sihir pratik ve uygulamaların bir neticesidir. Bu uygulamalarda araçsal bir yönelim olduğu söylenebilir. Araçsal yönelim bu uygulamaları evrensel pratiklere dönüştürür.[283] Esasen bu davranış tarzı Psikolog Allport'un ikili dindarlık ayrımından "dışa dönük" dindarlık tipine karşılık gelir. Bu

[281] Kuşat, ss.120- 121
[282] Mustafa Arslan, ss. 118- 119
[283] Kuşat, ss. 122- 123

dindarlık tipine sahip olanlar, faydacı, kendi ihtiyacını kendi gören, statü edinme ve refah içinde yaşama arzusundaki kişilerdir. Ayrıca bunlar, uğur, sihir gibi konularla yakından ilgilenir.[284]

5.15. Kültürel Faktörlerin İnançlara Etkisi

İnanç ve tutumların ortaya çıkmasında algısal ve zihinsel organizasyonu meydana getiren birçok faktör etkilidir. Kişinin içinde yaşadığı kültürel çevre de bu faktörlerdendir. Özellikle Batı toplumlarında, bazı inanç ve tutumların varlığı ile bireyin eğitim düzeyi, dindarlığı, sosyo-ekonomik durumu, ebeveynlerin, arkadaşların ve öğretmenlerin inanç ve tutumları arasındaki ilişki üzerine hem sosyologlar hem de psikologlar birçok araştırma yapmıştır. İnsanların oluşturduğu inanç ve tutumlarda o insanın üyesi bulunduğu kültürün rolü bu çalışmalarla doğrulandığı gibi, bu fikir birtakım teorik düşüncelerle de desteklenmiştir. Örneğin eşler arası geçimsizlik durumunda kendilerine büyü yapıldığını düşünen eş, bunu çözmek için bir büyücüye başvurmaya karar verirse, çevresi de onu desteklerse ve büyücüye başvurduktan bir süre sonra geçimsizlik ortadan kalkarsa, bireyin büyüye olan inancı pekişir. Bu olay işlemsel pekiştirmeye örnektir. Batıl inanışların ortaya çıkışında kültürün etkisini sosyal öğrenme kuramı ile de açıklamak mümkündür. Bu kurama göre bireyler belli bir grubun işlevsel üyeleri haline geldiklerinde gruba dâhil diğer üyelerin değer, davranış ve inançlarını kazandıkları sosyalleşme sürecinde taklit ederek öğrenir. Çocukların anne-babalarından davranış öğrenmeleri bu duruma örnektir. Bu süreçte çocuğun zihinsel yapısı, çevresi tarafından büyük ölçüde etkilenir. Çevredeki diğer insanların tutum ve inançları bir süre sonra bireyin kendi tutum ve inancına dönüşür. Böylece insanların benzer davranışları genellikle erken dönemlerde başlayan "ortak öğrenme" ile oluşur. Batıl inanışlar da bu öğrenme sonucunda kişilerin problemlerinin bir çözümü haline gelir.[285]

Büyü, nazar ve fal çerçevesinde gerçekleştirilen batıl inanışların toplumlarda devam etmesi, onların toplumsal sistemde gizli veya açık bir işlevinin olması

[284] Mustafa Arslan, s. 120
[285] Mustafa Doğan, "Halk Arasında Batıl Olarak Nitelendirilen ve Kutsal Mekânlarda Uygulanan İnanç ve Davranışların Sosyal Psikolojik Olarak İncelenmesi", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2006), ss. 13-14

sonucudur. Toplumun hiçbir olgu ve değerinin boş ve anlamsız olmayacağı düşünülünce, batıl inanışların da gizli veya açık bir işlevinin olacağı açıktır. Bu işlevler gündelik yaşamın çeşitli yerlerinde işlerlik kazanarak, bilhassa geçiş dönemlerinde (doğum- evlilik- ölüm) daha belirgin bir hal alır. Bu sebepledir ki kitle iletişim araçları ve eğitimdeki batıl inanışlara karşı yapılan birçok çalışmaya rağmen bu inanç ve uygulamalar varlığını devam ettirir.[286] Sahte hoca olarak nitelendirilen büyücülere basın ve yayın organlarında açılan savaşa rağmen insanların bu kişilere başvurmaya devam etmesi buna örnek olarak verilebilir.

[286] Mustafa Arslan, s. 4

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

YÖNTEM

Bir araştırma yapılırken kullanılan yöntem ve tekniklerin çeşitlendirilmesi araştırmada güvenilir ve geçerli sonuçlara ulaşılmasında son derece önemlidir. "Genel anlamıyla bir amaca ulaşmak için izlenen en kısa yol anlamına gelen yöntem, bilimsel anlamda belli bir sonuca ulaşmak ve düzenli bilgi edinmek üzere, bir plana göre izlenen yol ve usulü anlatmak için kullanılır." Denebilir ki bir araştırmanın güvenilir olup olmadığı kullanılan yöntemle birebir ilgilidir. Din psikolojisinde kullanılan bilgi toplama teknikleri gözlem, deney, anket, mülakat ve şahsi dokümanlardan yararlanma olarak sıralamak mümkündür. Her araştırmacı konusuna göre bu tekniklerden kendisine en uygun olanı kullanır.

14- 18 yaş arası gençlerde büyü, sihir, nazar, fal gibi inançlarla ilgili tutumların ölçüldüğü araştırmada literatür taraması ve alan araştırması olmak üzere iki yöntem kullanılmıştır. İlk bölümde, kaynak taraması, ilgili verilerin toplanması, sınırların tespiti ile bilgi birikiminin ortaya konması için literatür taranmıştır. Bunun için konu ile ilgili yüksek lisans tezleri, doktora tezleri, dergiler, makaleler, akademik kitaplar, sempozyumlar, paneller, internet veri tabanları gözden geçirilmiştir. İkinci bölümde kişilerin dini tutum ve davranışlarını ölçmede en uygun yollardan biri olan survey metodu ve anket tekniği tercih edilmiştir.

Yöntem bölümünde sırası ile araştırma modeli, evren ve örneklem, araştırmaya katılanların nitelikleri, ölçme araçları, verilerin analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Metodolojik anlamda araştırma modeli, "belli bir konunun belli metot ve tekniklerle araştırılması sonucunda ortaya çıkan tip" ya da "bir bütün meydana getiren ve çeşitli olay ve olguları açıklamakta kullanılan, aralarında sistematik bağlantı bulunan soyutlanmış ilkeler ve kurallar bütünü" şeklinde tanımlanabilir.

14- 18 yaş arası gençlerin büyü, sihir, nazar vb. ilgili tutumlarını ölçmek amacı ile yapılan bu araştırmanın teorik bölümündeki modeli dokümantasyon yöntem ve

teknikleri; uygulamalı araştırmanın modeli ise, tarama (survey) yöntemi ve anket tekniği ile kurulmuştur.

Tarama modelinde amaç, herhangi bir durumu kendi doğal şartları içerisinde tasvir etmektir. Araştırmanın konusunu oluşturan birey, olay veya obje kendi şartları değiştirilmeden incelenmelidir.

Araştırma modeline uygun olarak bazı bağımsız değişkenlerle büyü, nazar ve fala ilişkin tutumlar arasındaki ilişkilerin analizi yapılmıştır. Bu amaçla tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, "iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını belirlemek" şeklinde tanımlanabilir. Bu bağımsız değişkenleri; cinsiyet, yaş, anne- baba öğrenim durumu ve mesleği, ailenin aylık geliri, aile ve deneğin dindarlık düzeyi, dini bilgilerin öğrenildiği kaynaklar şeklinde sıralamak mümkündür. Araştırma modeli, grafik olarak aşağıda gösterilmiştir.

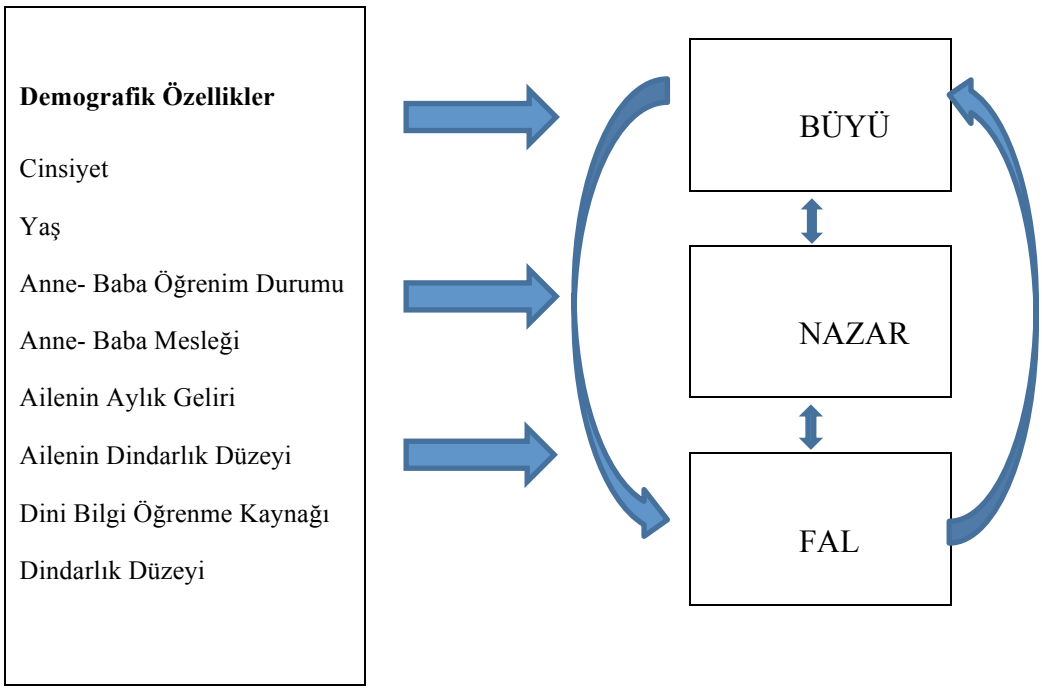

Şekil 1: Araştırma Modeli

2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Evren, araştırmaya konu olan sahanın tümünü ifade eder. İki türlü evren vardır. Bunlardan ilki tanımlanması kolay ulaşılması ise, imkânsız derecesinde güç olan genel evrendir. Diğeri ise, çalışma evreni yani ulaşılabilir evrendir. Bu araştırmanın evreni 14 ila 18 yaş arasındaki gençler, çalışma evreni ise, İstanbul'da yaşayan lise öğrencileridir.

Örneklem ise, bir evrenden belirli yollarla seçilen daha az sayıdaki obje ve bireylerden oluşan gruptur. Bir araştırmada evrenin tamamına ulaşmaya çalışmak zaman, enerji ve maliyet bakımından zor olduğundan, onun yerine evreni en iyi temsil edeceği düşünülen bir bölüm seçilerek bütün hakkında bir genellemeye ulaşılmaya çalışılır. Bu araştırmada İstanbul'daki 14-18 yaş arasındaki tüm gençlere ulaşmanın imkânsızlığından bazı ilçelerden belirli kriterlere göre lise öğrencileri seçilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda anket uygulanan liselerin bulunduğu bölgelerin sosyo-ekonomik düzey, dindarlık, eğitim durumu gibi bazı özellikler bakımından farklı olmasına dikkat edilmiştir. Anketlerin uygulandığı liseler Başakşehir'deki özel bir kolej, Bağcılar'daki bir düz lise, Üsküdar'daki bir İmam- Hatip lisesi, Bahçelievler'deki bir Anadolu Lisesi, Ataşehir'deki bir güzel sanatlar ve spor lisesidir. Bu liseler, bağlı oldukları ilçe, veli profili, verdikleri eğitim vb. gibi nitelikleri bakımından farklılık gösterir. Sözü edilen liselerden

279 kişilik bir örneklem grubu seçilerek anketler uygulamıştır.

3. ARAŞTIRMAYA KATILANLAR VE NİTELİKLERİ

14-18 yaş arası gençlerin büyü, sihir, nazar vb. ile ilgili tutumlarını inceleyen bu araştırma 2011- 2012 Eğitim- Öğretim yılında İstanbul'da farklı ilçelerdeki lise ve dengi okullarda öğrenim gören 279 öğrenciden oluşan bir örneklem grubunda gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini oluşturan deneklerin demografik özelliklerine göre dağılımı ve yüzdeleri tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo-1: Deneklerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

CİNSİYET	Sayı (N)	Yüzde(%)
Erkek	135	48,4
Kız	144	51,6
Toplam	279	100,0

Cinsiyet değişkeni anket yorumlamada birçok soruya yön vererek sonuçları etkileyebilecek niteliktedir. Çünkü cinsiyetin farklı olması ile eğilimler ve kabuller de değişir. Yukarıdaki tablo-1'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan 279 kişinin 135'i (% 48, 4) erkek, 144'ü (% 51, 6) kız öğrenciden oluşmaktadır.

Tablo-2: Deneklerin Yaşlarına Göre Dağılımı

YAŞ	Sayı (N)	Yüzde(%)
14	77	27,6
15	40	14,3
16	70	25,1
17	80	28,7
18	12	4,3
Toplam	279	100,0

Ankete katılanların yaşlarına göre dağılımını gösteren tablo-2 yukarıdaki gibidir. Buna göre araştırmaya 14 yaşında olan 77 (% 27,6), 15 yaşında olan 40 (% 14,3), 16 yaşında olan 70 (% 25,1), 17 yaşında olan 80 (% 28,7), 18 yaşında olan 12 (% 4,3) denek katılmıştır.

Tablo-3: Deneklerin Anne Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Anne Öğrenim Durumu	Sayı (N)	Yüzde(%)
Okur-yazar değil	31	11, 1
İlkokul mezunu	149	53, 4
Ortaokul mezunu	42	15, 1
Lise mezunu	34	12, 2
Üniversite mezunu	23	8, 2
Toplam	279	100, 0

Deneklerin anne öğrenim durumlarına göre dağılımı yukardaki tablo-3'teki gibidir. Buna göre denklerin annelerinin 31'i (% 11,1) okuma- yazma bilmiyor; 149'u (% 53,4) ilkokul, 42'si (%15,1) ortaokul, 34'ü (% 12,2) lise, 23'ü (% 8,2) ise, üniversite mezunudur.

Tablo-4: Deneklerin Baba Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Baba Öğrenim Durumu	Sayı (N)	Yüzde(%)
Okur-yazar değil	9	3,2
İlkokul mezunu	114	40,9
Ortaokul mezunu	60	21,5
Lise mezunu	58	20,8
Üniversite mezunu	38	13,6
Toplam	279	100,0

Ankete katılanların babalarının öğrenim durumlarının gösterildiği yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere, babaları okur-yazar olmayanların sayısı 9 (% 3,2)'dur. 114 kişi (% 40,9) ilkokul, 60 kişi (% 21,5) ortaokul, 58 kişi (%20,8) lise ve son olarak 38 kişi (% 13, 6) ise, babasının üniversite mezunu olduğunu belirtmiştir.

Tablo-5: Deneklerin Baba Mesleklerine Göre Dağılımı

Baba Meslek	Sayı (N)	Yüzde(%)
İşçi- Çiftçi	45	16,1
Memur	31	11,1
Serbest meslek	145	52,0
Emekli	33	11,8
Diğer	14	5,0
İşsiz	11	3,9
Toplam	279	100,0

Deneklerin babalarının mesleklerini gösteren tablo-5'deki verilere göre deneklerden 45'inin (% 16,1) babası işçi veya çiftçi, 31'inin (% 11,1) babası memur, 145'inin (% 52) babası serbest meslek çalışanı, 33'ünün (% 11,8) babası emekli, 11'inin (% 3,9) babası ise, işsizdir. Geriye kalan 14 (% 5) denekten ikisinin babası vefat etmiştir. Diğer deneklerin ikisinin babası doktor, birinin muhasebeci, ikisinin şirket yöneticisi, ikisinin sanatçı, üçünün şirket sahibidir.

Tablo-6: Deneklerin Anne Mesleklerine Göre Dağılımı

Anne Meslek	Sayı (N)	Yüzde(%)
Ev hanımı	232	83,2
İşçi	12	4,3
Memur	13	4,7
Serbest meslek	13	4,7
Diğer	9	3,2
Toplam	279	100,0

Katılımcıların annelerinin mesleklerini gösteren tablo-6'ya göre, annelerin büyük çoğunluğu yani, 232'si (% 83,2) ev hanımıdır. 12'si (% 4,3) işçi, 13'ü (% 4,7) memur, 13' ü (% 4,7) ise, serbest çalışmaktadır. Diğer 9 (% 3,2) denekten birinin annesi sigortacı, ikisinin hemşire, ikisinin modelist, birinin diş hekimi ve birinin inşaat mühendisidir. Kalan iki denek ise, diğer seçeneğini işaretlemiş, ancak açıklama yapmamıştır.

Tablo-7: Deneklerin Aile Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı

Aile Aylık Gelir	Sayı (N)	Yüzde(%)
0-500	6	2,2
500-1000	73	26,2
1000-1500	78	28,0
1500 ve yukarısı	82	29,4
Sabit geliri yok	40	14,3
Toplam	279	100,0

Deneklerin ailelerinin aylık gelir durumlarını gösteren tablo-7'ye göre aylık geliri 0- 500 TL arası olan 6 (% 2,2), 500- 1000 TL arası olan 73 (% 26,2), 1000- 1500 TL arası olan 78 (% 28), 1500 TL ve yukarısı olan 82 (% 29,4) aile vardır. Deneklerden 40'ının (% 14,3) ailesinin ise, sabit geliri olmadığı anlaşılır.

Tablo-8: Deneklerin Aile Dindarlık Düzeyine Göre Dağılımı

Aile Dindarlık	Sayı (N)	Yüzde(%)
Az dindar	26	9,3
Dindar	168	60,2
Çok dindar	85	30,5
Toplam	279	100,0

Deneklere ailelerinin dindarlık düzeylerini nasıl değerlendirdikleri sorulmuş, verdikleri cevaplar tablo halinde sunulmuştur. Tablo-8'e göre 26'sının (% 9,3) ailesi az dindar, 168'inin (% 60,2) ailesi dindar, 85'inin (%30,5) ailesi ise, çok dindardır.

Tablo-9: Deneklerin Kendi Dindarlık Düzeyine Göre Dağılımı

Kendi Dindarlık	Sayı (N)	Yüzde (%)
Az dindar	61	21,9
Dindar	196	70,3
Çok dindar	22	7,9
Toplam	279	100,0

Deneklerinin kendi dindarlık düzeylerini gösteren tabloya göre, deneklerin 61' i (% 21,9) kendisini az dindar, 196'sı (% 70,3) dindar, 22' si (% 7,9) ise, çok dindar olarak tanımlamıştır.

Tablo-10: Deneklerin Dini Bilgilerini Öğrendiği Kaynağa Göre Dağılımı

Dini Bilgilerin Kaynağı	Sayı (N)	Yüzde(%)
Anne- baba	79	28,3
Abla ve ağabey	1	0, 4
Büyükanne veya Büyükbaba	7	2,5
Cami hocaları	15	5,4
Din kültürü öğretmeni	13	4,7
Televizyon	3	1,1
Başka	99	35,5
Hepsi	62	22,2
Toplam	279	100,0

Tablo-10, deneklerin dini bilgilerini öğrendiği kaynağa göre dağılımlarını göstermektedir. Buna göre, deneklerin 79'u (% 28,3) sadece anne- babasından, 1'i (% 0,4) sadece abla veya ağabeyinden, 7'si (% 2,,5) sadece büyükanne veya büyük babasından, 15'i (% 5,4) sadece cami hocalarından, 13'ü (% 4,7) sadece din kültürü öğretmeninden, 3'ü (% 1,1) sadece televizyondan dini bilgilerini öğrendiğini belirtmiştir. 62'si (% 22,2) ise, dini bilgilerini öğrenmede seçeneklerdeki bütün kaynaklardan yararlandığını ifade etmiştir. Başka seçeneğini işaretleyen deneklerin ise, dini bilgilerini öğrenmede seçeneklerdeki birden fazla kaynaktan faydalandıkları görülmüştür. Örneklemin 99'unu (% 35,5) oluşturan bu deneklerin 91'i anne-babasından, 17'si abla veya ağabeyinden, 24'ü büyükanne veya büyükbabasından, 66'sı cami hocalarından, 58'i din kültürü öğretmeninden, 11'i televizyondan öğrenmiştir. Ayrıca deneklerden ikisi dini bilgi kaynağı olarak akrabalarını, üçü de kitapları göstermiştir. Deneklerden biri ise, hiçbir kaynaktan dini bilgi öğrenmediği yönünde açıklama yapmıştır. Bu veriler ışığında, deneklerin dini eğitim aldıkları kaynakların çeşitlilik gösterdiği, bununla birlikte ailenin ve yakın çevrenin din eğitiminde ön bilgi kaynağı olduğu söylenebilir.

4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmanın birinci bölümü dokümantasyon metodu kullanılarak oluşturulmuştur. Bu çerçevede büyü, sihir, fal, nazar vb. ile ilgili genel kaynaklar ve din psikolojisi literatüründeki ilgili yerler belli bir sistematik dâhilinde taranmıştır.

Araştırmanın uygulamalı kısmını oluşturan ikinci kısımda alan araştırması yapılmış ve anket tekniği kullanılmıştır. Anket formu hazırlanırken daha önce konu ile alakalı yapılan çalışmalardan yararlanılmış ve bunlardan alınan tekrar düzenlenmiş sorularla birlikte yeni oluşturulan sorular kullanılmıştır. Bu formda deneklerin, büyü, sihir, nazar ve fal ile ilgili tutumları, kanaatleri, bu hususlara karşı takındıkları tavır ve davranışlarının boyutu ölçülmek istenmiştir. Formdaki sorular ve seçenekler örneklemin yaş grubu dikkate alınarak kısa tutulmaya çalışılmıştır. Ankette sorular iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm deneklerin kişisel bilgilerini sorgulamayı amaçlayan ölçeklerden oluşmuştur. Burada kullanılan ölçeklerden bazıları açık uçlu sorulardan, çoğunluğu da kategorik ölçeklerden oluşmuştur. İkinci kısım ise, tutum ve davranış ölçmeye yöneliktir.

Deneklerin kişisel özelliklerini belirlemek için hazırlanan birinci bölüm, kişisel bilgi formu, toplamda 10 sorudan oluşmaktadır. Bunlardan 2. soru deneğin yaşının sorulduğu açık uçlu bir sorudur. Diğer dokuzu ise, deneğin cinsiyeti, anne- baba öğrenim durumu ve mesleği, ailenin aylık geliri ve dindarlık düzeyi gibi bilgilerin sorulduğu kategorik sorulardır.

İkinci bölümdeki sorular 11. sorudan başlayarak 33. soruya kadar devam eder. Bu bölümdeki sorular, bireylerin büyü, nazar ve fal ile ilgili tutumları ölçen maddelerden oluşmaktadır. İkinci bölümü genel olarak 3 kısma ayırmak mümkündür. Birinci kısım 11. sorudan başlayıp 24. soruya kadar devam eder ve sorular büyü ile alakalıdır. Bu kısımda deneğin büyüye inancı, büyü ile ilgili deneyimi, büyünün etki gücü ve büyü kullanma sebepleri ile ilgili bilgisi, İslam dininin büyüye bakışı ile ilgili düşüncesini öğrenmek amaçlı sorular kullanılmıştır (soru 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20). Ayrıca büyü benzeri bir uygulama olan sihirle ilgili olarak daha çok sihir içerikli diziler, deneğin bunları izleme sıklığı, davranışlarına etkisi ve sihirsel yeteneklere sahip olma isteği ile ilgili sorular da bu kısımda yer alır (soru 21, 22, 23,

24). İkinci kısımda nazar inancı, nazardan korunma tedbirleri, İslam'ın nazara bakışı ile ilgili değerlendirmesini konu alan 4 soru mevcuttur (soru 25, 26, 27). 28. Soru ise hem büyü hem de nazarla bağlantılı olarak, deneğin bu ikisinin zararlı etkilerinden korunmak için muska gibi uygulamalara yönelik tutumunu ölçmek içindir. Formdaki 29. soru ise, deneklerin genel olarak batıl inanç ve davranışlara yönelik tutumunu ölçme maksadı ile hazırlanmıştır. Son kısım ise, deneğin fal ile ilgili inancı ve deneyimi, falın gelecekle ilgili beklentilerine verdiği cevap, modern falcı olarak değerlendirilebilecek medyumlarla ilgili düşüncelerine dair sorular sorulmuştur (soru 30, 31, 32, 33).

5. VERİLERİN TOPLANMASI VE İSTATİSTİKSEL ANALİZİ

Araştırmanın uygulama kısmına geçmeden önce hazırlanan anket formu iki sayfa halinde düzenlenerek toplamda 350 tane olacak şekilde çoğaltılmıştır. 2011'in Aralık ayında başlayan uygulama çalışması çeşitli engeller sebebi ile 2012 Nisan ayına kadar sürmüştür. Anket uygulamak için İstanbul'da bulunan farklı nitelikteki liseler seçilmiş bu liselerin idarecileri veya öğretmenleri ile görüşülerek uygulama için izin alınmaya çalışılmıştır. 350 anket seçilen her liseye 40 ila 50 adet şeklinde taksim edilerek uygulanmıştır. Anket formları Bağcılar'daki iki düz liseye araştırmacı tarafından direk uygulanırken, diğer liselerdeki (Başakşehir'de özel bir kolej, Üsküdar'da bir İmam Hatip Lisesi, Bahçelievler'de bir Anadolu Lisesi, Bağcılar'da iki düz lise, Ataşehir' de güzel sanatlar lisesi, Çengelköy'de bir düz lise) katılımcılara aracılarla uygulanmıştır. 31 anket formu katılımcıların eksik veya ciddiyetsiz doldurmaları nedeniyle değerlendirmenin dışında tutulmuştur. Böylelikle toplamda eksiksiz kabul edilen 279 anket formu değerlendirmeye alınmıştır.

279 katılımcının anket sorularına verdikleri cevaplar bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra SPSS paket programı yardımıyla analizler yapılmıştır.

SPSS programı yardımıyla iki farklı grup arasındaki ilişkilerin anlamlı olup olmadığını tespit için bağımsız grup t test (İndependent Samples t test), ikiden fazla grubun karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi (One Way Anova) kullanılmıştır. Farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemede ise, Scheffe testi uygulanmıştır.

İki sürekli değişken arasındaki ilişkinin derecesini belirlemede, Pearson korelasyon katsayılarından (Pearson Correlation Coefficents) yararlanılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde büyü, nazar ve fal ile ilgili araştırmada elde edilen bulgulara yer verilecektir. Bulgular, anlaşılır olabilmesi için belirli bir düzen içerisinde verilecektir. Bulguların verilmesinde araştırmanın hipotezleri ve araştırma modeli dikkate alınacaktır. Bulgular bölümünde sırasıyla, "Büyü ile İlgili Bulgular", "Büyü ve Sihir ile İlgili Bulgular", "Nazarla İlgili Bulgular", "Muska ile İlgili Bulgular", "Fal ile İlgili Bulgular" ve "Büyü, Sihir, Nazar ve Fal ile Demografik Özelliklerin İlişkisine Dair Bulgular" verilecektir. Bulgular analiz edilirken özellikle gençlerin büyü, nazar ve fal ile ilgili tutum ve davranışlarına dair bir tasvir yapabilmek gayesiyle betimleyici analiz yapılmış ve frekans ile yüzdelikler çıkarılarak bunlar üzerinde yorumlamalar yapılmıştır.

1. BÜYÜ İLE İLGİLİ TUTUMLAR

Büyü ile ilgili geniş bilgi daha önce teorik kısımda verilmişti. Bu bölümde deneklerin büyü ile ilgili tutumlarını ölçmek amacı ile araştırmamızda kullanılan anketin büyü ile ilgili sorularının analizleri verilecektir. Buna göre, "Büyünün Gerçekliğine ve Etkisine İnanç", "Deneklerin Büyü ile İlgili Deneyimi", "Büyü Yapma ve Yaptırma Amacına İlişkin Görüşler", "Büyünün Etkisinin Kaynağına İlişkin Görüşler", "Büyünün İslam'a Uygun Olup Olmadığına Dair Görüşler", "Büyü Çözmek için Büyü Kullanmaya İlişkin Tutumlar", "Büyüden Korunmak için Kur'an Ayetlerine Sığınmaya Dair Görüşler", "Büyü ile Uğraşmanın Dini İnanca Zarar Verip Vermediğine İlişkin Görüşler" ve "Doktorların Çaresiz Kaldığı Durumlarda Büyüye Başvurma ile İlgili Tutumlar" sırasıyla ele alınacaktır.

1.1. Büyünün Gerçekliğine ve Etkisine İnanç

Büyü, doğa kanunlarına muhalif sonuçlar elde etme gayesinde olanların başvurdukları gizli işlem ve fiillerin genel adıdır.[287] İnsanlar, tarihin başından itibaren çeşitli sebeplerle zaman zaman büyüye başvurmaktadır. Bu başlık altında deneklerin büyünün gerçekliğine ve etki gücüne inanıp inanmadıklarına dair elde edilen bulguların analizleri verilecektir.

[287] **Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük,** "Büyü", C.1, Ankara: TTK Yayınları, 1998, s. 369

Tablo-11. Deneklerin Büyünün Gerçekliğine ve Etkisine İnançları

	N	%
Katılmıyorum	154	55,2
Kararsızım	60	21,5
Katılıyorum	65	23,3
Toplam	279	100,0

Tablodan görüleceği üzere deneklerin % 55,2'si "büyünün gerçekliğine ve etkili olduğuna katılıyor musunuz" sorusuna "katılmıyorum" şeklinde cevap verirken % 23,3'ü katıldığını, % 21,5'i ise, kararsız olduğunu belirtmiştir. Buna göre deneklerin yarısından fazlası büyünün varlığına ve etkisine inanmamaktadır. Bu durum büyü ile ilgili *"deneklerin büyünün var olduğuna ve etkisi bulunduğuna dair inancı yüksektir*" hipotezini doğrulamamaktadır.

Konuya ilişkin olarak yaş sınırlaması olmadan çeşitli araştırmalar yapılmış ve bu araştırmalarda bizim araştırmamızdan farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Örneğin Şirin'in yaptığı bir araştırmada, farklı yaş gruplarından seçilen deneklerin % 68,2' si büyünün var olduğuna, gerçek olduğuna ve insanlar üzerinde etkisi bulunduğuna inandıklarını belirtmiştir.[288] Aladar'ın Malatya'da büyüsel işlemlerle ilgili yaptığı başka bir araştırmanın bulgularına göre ise, deneklerin % 93,8'i büyünün varlığına inanmaktadır.[289] Daha önce yapılan araştırma sonuçları ile bu araştırmanın sonuçları çelişir gibi görünse de unutulmamalıdır ki bu araştırma 14-18 yaş ile sınırlıdır. Bu yaş grubundaki gençlerin eğitimlerinin devam etmesi, özellikle de rasyonel bir eğitim almaları ve büyü gibi işlemler için hayat deneyimlerinin sınırlı olması ya da hiç olmaması gibi sebepler, araştırmalar arasındaki farkın nedeni olabilir. Ayrıca büyü denince gençlerin, filmlerde gördükleri sihirli olayları anlıyor olmaları da muhtemeldir. Bu tarz büyülerin mümkün olamayacağını bilen gençler, doğal olarak bunlara inanmama eğilimi sergilemektedir.

[288] Turgay Şirin, "Metafizik Varlıklardan Cinlere İnancın Psiko-Sosyal Boyutları", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2006), s. 120
[289] Nihal Aladar, "Büyüsel İşlemler Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fırat Üniversitesi SBE, 2009), s. 57

1.2. Deneklerin Büyü ile İlgili Deneyimi

Büyü ile ilgili deneyimden kasıt, büyü yaptırmak, büyüye maruz kalmak veya çevrede bu tarz işlemlere şahit olmaktır. Deneklerin "büyü ile ilgili bir deneyiminiz var mı?" sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bulgular, aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo-12. Deneklerin Büyü ile İlgili Deneyimleri

	N	**%**
Bana büyü yapıldı	7	2,5
Ben büyü yaptırdım	1	0,4
Başkalarına yapıldığına şahit oldum	22	7,9
Hiç ilgilenmedim	249	89,2
Toplam	279	100,0

Tablo-12'den anlaşılacağı üzere deneklerin, 7'si kendisine büyü yapıldığını, 1'i büyü yaptırdığını, 22'si ise, başkasına yapıldığına şahit olduğunu söylemiştir. Deneklerin 249'u ise, konuyla hiç ilgilenmediğini belirtmiştir. Bu da gösterir ki % 89,2'lik bir oran ile deneklerin çoğunluğunun büyü ile ilgili herhangi bir deneyimi yoktur. Deneklerin % 55,2'sinin büyüye inanmadığı da göz önene alınırsa, bu konuda deneyimlerinin olmaması da olağan kabul edilir. Gençlerin yaşları ilerleyip farklı ortam ve şartlarla karşılaşmaları durumunda büyü ile ilgili deneyimleri artabilir. Aladar'ın yaptığı araştırma bu değerlendirmemizi doğrular niteliktedir. Söz konusu araştırmada deneklerin yaşının arttıkça büyü ile ilgili deneyiminin de arttığı tespit edilmiştir.[290] Bizim araştırmamızda denek grubunun yaş seviyesi düşünülünce, deneklerin büyü deneyimlerinin az olması beklenen bir durumdur. Bir başka husus ise, büyüye inanç ile büyü deneyimi arasında doğrudan bir ilişkinin olmamasıdır. Nitekim Şirin'in araştırmasına göre her ne kadar büyüye inanç durumları yüksek olsa da deneklerin sadece % 7,4'nün büyü deneyimi olduğu anlaşılmıştır.[291] Bu sonuçlar göstermektedir ki büyüye inancın olması, büyü deneyimini artırmamaktadır. Bazen de bireyler bu

[290] Aladar, s. 59
[291] Şirin, s. 121

sonuçların aksine, teorik kısımda anlatıldığı üzere, kendilerini çaresiz bırakan durumlar söz konusu olduğunda varlığına inanmasalar bile bu tür büyüsel, batıl eylemlere başvurabilmektedir.

1.3. Büyü Yapma ve Yaptırma Amacına İlişkin Görüşler

Büyü genel olarak, insanların arasında ayrılık çıkarmak, insanın bazı güç ve kabiliyetlerini kullanmasını engellemek, sevmediği kişilerin zarar görmesini sağlamak, kötü amaçla yapılan büyüyü bozmak veya etkisiz hale getirmek vb. amaçlarla yapılır. Deneklerin yaş grubu dikkate alındığında, büyü ile ilgili deneyimlerinin olmadığı varsayıldığından deneklere genel olarak insanların büyüye başvurma amaçlarına ilişkin soru sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya verdikleri cevapların analizleri tablo-13'te sunulmuştur.

Tablo-13: Deneklerin Büyü Yaptırma Amacına İlişkin Görüşleri

	N	**%**
Eşlerin arasını bozmak için	17	6,1
Eşlerin arasını düzeltmek için	6	2,2
Çocuk sahibi olmak için	7	2,5
Cinlerin verdiği rahatsızlıktan korunmak için	9	3,2
Tedavi için	12	4,3
Hepsi	201	72,0
Başka	13	4,7
Bilmiyorum	14	5,0
Toplam	279	100,0

Tablo-13'te görüldüğü gibi deneklerin 17'si "eşlerin arasını bozmayı", 6'sı "eşlerin arasını düzeltmeyi", 7'si "çocuk sahibi olmayı", 9'u "cinlerin verdiği rahatsızlıkları", 12'si ise, "hastalık tedavisini" büyüye başvurma amacı olarak göstermiştir. Deneklerin 201'i yani % 72'si ise, seçeneklerin hepsinin büyüye başvurmada amaç olabileceğini belirtmiştir. Tek seçenek işaretleyenler göz önünde bulundurulduğunda deneklerin çoğunun eşlerin arasını bozma veya düzeltmeyi büyüye

başvurmada en önemli amaç olarak gördükleri anlaşılır. Şirin'in araştırmasına göre büyü yaptırma sebepleri sırasıyla, "cinlerden kurtulmak", "tedavi" ve "ailevi sorunlar" şeklindedir.[292] Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde diğer yaş gruplarından farklı olarak gençlerin büyü kullanmada daha çok ailevi sorunları sebep olarak gördükleri söylenebilir.

1.4. Büyünün Etki Gücünün Kaynağına İlişkin Görüşler

Deneklere "sizce büyünün etki gücü nerden geliyor?" şeklinde soru sorulmuş ve cevaplarının analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo-14: Deneklerin Büyünün Etki Gücünün Kaynağına Dair Görüşleri

	N	**%**
Allah'tan	10	3,6
Cinler ve ruhlardan	43	15,4
Büyücüden	19	6,8
Böyle bir şeye inanmıyorum	200	71,7
Bilmiyorum	7	2,5
Toplam	279	100,0

Tablo-14'teki veriler doğrultusunda büyünün etki gücünün kaynağı olarak deneklerin 10'nun "Allah'ı", 43'ünün "Cinler ve Ruhları", 19'nun "Büyücüleri" kabul ettiği görülür. % 71,1 ile büyük çoğunluk, "böyle bir şeye inanmadığını" belirtmiştir. Deneklerin % 52,2'sinin büyüye inanmadığı görüşü (tablo-11) göz önünde bulundurulduğunda, bu soruda oranın % 20 artması büyü konusunda "kararsız" tutum sergileyenlerin fikirlerini değiştirmesi ile açıklanabilir. (Tablo-11'de "kararsızlar"=% 21,5)

1.5. Büyünün İslam'a Uygun Olup Olmadığına Dair Görüşler

Teorik kısımda da bahsedildiği gibi büyünün özellikle bazı şekilleri olağanüstü bilgi ve güç iddiasına dayandığı için din âlimlerince tevhit ilkesine aykırı ve dolayısıyla

[292] Şirin, s. 122

iyi bir dini yaşantıya ters olarak görülmüştür. Bazı çeşit büyüler ise, hile ve aldatmaca gibi ahlaki olmayan davranışlardan ibarettir. Ayrıca büyü, hadislerde yedi büyük günahtan biri olarak zikredilmiştir.[293] İslam'ın bu sebeplerle yasak kabul ettiği büyüye ilişkin, gençlerin dini bilgisini ölçme maksatlı sorulan soruya verilen yanıtların analizi tablo-15'te görülmektedir.

Tablo-15: Büyünün İslam'a Uygun Olup Olmadığına Dair Görüşler

	N	**%**
Her konuda uygundur	3	1,1
Sadece yararlı işler için yapılması uygundur	10	3,6
Büyü yapılması uygun değildir	264	94,6
Fikrim Yok	2	0,7
Toplam	279	100,0

Tablo-15'te görüldüğü gibi deneklerin 3'ü büyüyü İslam'a uygun bulurken, 10'u sadece yararlı işler için uygun bulmuştur. 264' ü ise, uygun bulmamıştır. Böylece "*büyünün İslam'a aykırı olduğu eğilimi yüksektir*" hipotezi doğrulanmıştır. Deneklerin ailelerinin ve kendilerinin dindarlık seviyelerinin yüksek olması (tablo-8 ve 9) bu durumda önemli bir etken olabilir; çünkü dindar ailelerde yetişen gençlerin dini konularda doğru bilgiye sahip olma olasılığı yüksek kabul edilebilir. Ayrıca gençlerin çoğunun büyüye inanmadıkları (tablo-11) ve büyü ile ilgili deneyimlerinin azlığı (tablo-12) bu soruya verdikleri yanıtlarla daha iyi anlaşılır. Gençlerin büyük çoğunluğunun, büyünün İslam'a aykırı olduğunu bilmelerinden dolayı büyüye karşı menfi tavır sergiledikleri söylenebilir. Küçükçekmece ilçesinde Kur'an kursu ve cami cemaati ile yapılan benzer bir çalışmada "büyü, fal gibi konuların dini hükmü nedir?" şeklinde bir soru sorulmuş ve deneklerin % 79,2'si (202 kişi) bu soruya "haram" cevabını vermiştir.[294] Anlaşılıyor ki örneklem grubundaki gençler de bu konuda doğru bilgiye sahiptir. Bu da gençlerin ailede ve okulda aldıkları dini eğitimin batıl ve hurafelerden

[293] Çelebi, "Sihir", s. 171
[294] Salim Selvi, "Kelam İlmi Açısından Halkımızın Ökülistik İnançlarına Yaklaşımının Değerlendirilmesi", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Sakarya Üniversitesi SBE, 2006), s. 75

uzak, dinin özüne ve din âlimlerinin üzerinde ittifak ettiği ilkelere uygun olduğunu gösterir.

1.6. Büyü Çözmek için Büyü Kullanılmasına İlişkin Tutumlar

Deneklere "Bir insana zarar verdiğine inanılan bir büyüyü çözmek için büyü yapılması uygun mudur?" şeklinde bir soru sorulmuş ve sorulan soruya verilen cevapların analizi tablo-16'da gösterilmiştir.

Tablo-16: Büyünün Büyü ile Çözülmesine Dair Tutumlar

	N	**%**
Katılmıyorum	173	62,0
Kararsızım	60	21,5
Katılıyorum	46	16,5
Toplam	279	100,0

Tablo-16'daki sonuçlara göre deneklerin 173'ü bu konuda olumsuz tutum içerisindedir. Geriye kalan 60 denek bu konuda kararsızken, 46 denek olumlu tutum geliştirmiştir. Deneklerin % 62'sinin olumsuz tutumu, iyi veya kötü hiçbir konuda büyü kullanılmasını uygun görmediklerini gösterir. Deneklerin % 55,2'sinin büyüye inanmadığı düşünülünce (tablo-11) bu sonucun çıkması doğaldır.

1.7. Büyüden Korunmak için Kur'an Ayetlerine Sığınmaya İlişkin Görüşler

Deneklerin büyüden korunmada Kur'an ayetlerini kullanmaya dair görüşleri tablo-17' de görülmektedir.

Tablo-17: Büyüden Korunmak için Kur'an Ayetlerine Sığınma Tutumları

	N	%
İnanmıyorum	18	6,5
Kararsızım	46	16,5
İnanıyorum	215	77,1
Toplam	279	100,0

Tablo-17'deki sonuçlara göre, deneklerin 18'i büyüden korunmak için Kur'an ayetlerinin etkili olmadığına inanırken, 215'i etkili olduğuna inanmaktadır. Bu durum *"deneklerin büyüden korunmada Kur'an ayetlerinin etkisinin olduğuna dair inançları yüksektir"* hipotezini doğrular. Ayrıca deneklerin yarısının büyüye inanmadığı bilindiğine göre, % 77,1'lik denek grubunun Kur'an'ın büyüden korunmada etkili olduğuna inanması, deneklerin kafalarının karıştığını gösterir; çünkü büyü etkisiz bir olgu ise, büyüden korunmaya da ihtiyaç olmamalıdır. Deneklerin bu tutumunun Kur'an'a olan saygılarından kaynaklandığı düşünülebilir.

1.8. Büyü ile Uğraşmanın Dini İnanca Zarar Verip Vermediğine Dair Görüşler

İslam düşüncesine göre, büyünün özellikle bazı şekillerinin olağanüstülük iddiası sebebiyle tevhide aykırı [295] olduğunu belirtmiştik. Bu çerçevede, katılımcıların büyünün ve büyüsel eylemlere başvurmanın dine aykırı olup olmadığına dair görüşlerine başvurulmuştur. Bu amaçla katılımcılara "Büyü yapmanın veya yaptırmanın dini inanca zarar verip vermediği hususunda ne düşünüyorsunuz?" sorusu sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar tablo-18'de sunulmuştur.

[295] Çelebi, "Sihir", s. 171

Tablo-18: Büyü Yapmanın veya Yaptırmanın Dini İnanca Zarar Verip Vermediğine Dair Görüşler

	N	%
Zarar vermez	14	5,0
Kararsızım	50	17,9
Zararlıdır	215	77,1
Toplam	279	100,0

Tablo-18'e göre, deneklerin 14'ü büyü yapma ve yaptırmayı dini inanca zararlı bulmazken, 215'i büyü yapmanın ve yaptırmanın dini inanca zarar vereceğini belirtmiştir. 50 denek ise, bu konuda karasızdır. Deneklerin % 77,1'nin büyü yapmayı ve yaptırmayı dini inanca zararlı bulması, "*deneklerin büyünün İslam'a aykırı olduğuna dair eğilimleri yüksektir*" hipotezini bir kez daha doğrular. Deneklerin % 94,6'sının büyüyü İslam'a aykırı bulduğu göz önünde bulundurulduğunda gençlerin bu konuda tutarlılık göstererek böyle bir cevap verdikleri anlaşılır.

1.9. Doktorların Çaresiz Kaldığı Durumlarda Büyüye Başvurma ile İlgili Tutumlar

İnsan yerine göre bazen güçlü bazen de güçsüz bir varlıktır. Gücünün yetmediği haller insanı çaresizliğin içine iter.[296] İnsanın çaresizliğini en çok hissettiği durumlardan biri de hastalıklardır. Bu tür durumlarda insan, büyü de dâhil olmak üzere pek çok batıl inanç ve davranışa başvurabilir. Çocuğu olmadığı için birçok doktor dolaşan ve son çare olarak tavsiyeler üzerine türbelere giden, dua eden ve türbe demirlerine bezden beşik yapan kişileri buna örnek olarak verebiliriz. Kısacası çaresizlik insanları inanmasa bile büyüye ve büyüsel eylemlere sürükleyebilir. Bu çerçevede deneklere "Çaresizlik durumunda büyücülere başvurmak faydalı olur mu?" şeklinde bir soru sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya verdikleri cevapların analizi aşağıdaki tablo-19'da sunulmuştur.

[296] Peker, s. 77

Tablo-19: Doktorların Çaresiz Kaldığı Durumlarda Büyücülere Başvurmanın Faydalı Olup Olmadığına Dair Görüşler

	N	%
Faydalı olmaz	227	81,4
Kararsızım	44	15,8
Faydalıdır	8	2,9
Toplam	279	100,0

Tablo-19'da görüldüğü gibi çaresizlik durumunda büyücülere başvurmayı deneklerin 8'i faydalı bulurken, 227'si faydalı bulmaz. Bu soruda kararsız olan 44 kişi vardır. Deneklerin % 81,4'ünün bu konuda olumsuz tutum sergilemesinden anlaşılacağı üzere, denekler önceki sorulara verdikleri cevaplara tutarlı davranmışlar ve son çare olsa bile büyücülere itibar etmediklerini bir kez daha göstermişlerdir. Selvi de araştırmasına katılan deneklere tedavi amacıyla büyücülere başvurup başvurmadıklarını sormuş, deneklerin % 86'den "hayır" cevabını almıştır.[297] Bunlar da gösteriyor ki yaş grubu ne olursa olsun, insanlar hastalık sebebiyle sadece Allah'tan yardım bekleyip doktorlara başvurmayı uygun görmektedir. Bu sonuçlara göre, *"deneklere göre çaresizlik psikolojisi, büyücülere başvurmada önemli bir etkendir"* hipotezi doğrulanmamıştır. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, ifade beyanına dayalı ölçümlerde büyüye ve batıl davranışlara inanmadığını, bunların herhangi bir faydasının olmadığını düşünen insanlar, çaresiz kaldıklarında bu tür davranışlara başvurma eğilimi gösterebilmektedir.

2. BÜYÜ ve SİHİR İÇERİKLİ FİLMLER İLE İLGİLİ TUTUMLAR

Kitle iletişim araçlarındaki gelişmelerle birlikte, yayın kuruluşları kendilerini takip eden kitleyi arttırmak için çeşitli şekillerde dikkat çekmeye çalışmaktadır. Bunun en kolay yollarından biri sinema ve dizi filmleri kullanmaktır. Kuruluşlar, filmlerdeki artış ve içeriklerdeki çeşitlenme ile insanları etkileme çabasındadır. Ülkemizde yapılan bir araştırma bu çabaların amacına ulaştığını doğrular niteliktedir. Bu araştırmaya göre,

[297] Selvi, s. 76

Türk ailesi, ortalama olarak gününün 5 ila 7 saatini televizyon karşısında geçirmektedir.[298]

İnsanların hayal dünyalarına hitap edip ilgilerini çekmek için filmlerde olağanüstü karakterler yaratılmış ve bunlarla ilgili yayınlar giderek artmıştır. Harry Potter, Yüzüklerin Efendisi, Örümcek Adam, Pokemon, Avatar, Sihirli Annem, Bez Bebek, He-Man, Şirinler gibi filmler özellikle çocuklar ve gençlerin dikkatini fazlasıyla çekmektedir. Bu tür filmlerdeki insanüstü gizemli güçler gerçek hayatla ve özellikle dinin öğretileriyle çelişki arz eder. Örneğin yüzyıllar boyu yaşayabilen, büyü yapabilen, nefesiyle yıldırım çaktıran İskeletor, dünyayı ele geçirme çabasındadır. Öteki taraftan He-Man "gölgelerin gücü adına" ya da Şirin Baba "şirinler aşkına" klişeleriyle sihir ve büyü kullanarak düşmanlarını yenip, günlük hayatta yapılması imkânsız olan eylemler gerçekleştirir. Benzer içeriklere bazen bilim-kurgu filmlerinde de rastlanır.[299] Sihir içerikli filmlerin miktarındaki artış ve izlenme oranları "bu filmler hitap kitlesini nasıl etkiliyor?" sorusunu beraberinde getirir. Bu filmlerin gençler üzerindeki etkisini ölçmek için araştırmamızda kullandığımız sorulara verilen cevapların analiz tabloları aşağıda yer almaktadır.

Tablo-20: Deneklerin İçeriğinde Sihir ve Büyü Olan Filmleri Seyretme Sıklıkları

	N	**%**
Hiçbir bölümü kaçırmadan seyrederim	16	5,7
Ara sıra seyrederim	89	31,9
Annemin babamın haberi olmadan seyrederim	1	0,4
Derslerimden zaman olursa seyrederim	22	7,9
Pek seyretmem	151	54,1
Toplam	279	100,0

[298] Doğan Cüceloğlu, **İnsan ve Davranışı**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991, s. 549
[299] Abdülkerim Bahadır, "Çocukluk Dönemi Din ve Değer Yapılanmasında TV Yayınlarının Olumsuz Etkileri ve Çözüm Önerileri", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı. 20, 2006, s. 41

Tablo-20'de görüldüğü gibi, içeriğinde sihir ve büyü olan filmleri deneklerin 16'sı hiçbir bölümünü kaçırmadan, 89'u ara sıra, 1'i anne babasının haberi olmadan, 22'si ise, derslerden zaman buldukça seyrediyor. 151 denek ise, bu filmleri pek seyretmiyor. Bu sonuçlara göre deneklerin neredeyse % 46'sı sıklığı değişse de bu filmleri izliyor. Konuya ilişkin olarak 9-12 yaş grubunda yapılan bir araştırmaya göre, denek grubunun sadece % 14'ü bu filmleri pek seyretmediğini belirtirken, geriye kalanlar ise, farklı sıklıkta da olsa bu filmleri seyrettiğini belirtmiştir.[300] Torun'un benzer yaş grubu ile yaptığı bir başka araştırmada, sihir içerikli filmlerden biri olan "Selena" adlı televizyon dizisini katılımcıların % 64'ünün hiçbir bölümünü kaçırmadan izledikleri tespit edilmiştir.[301] Bu araştırma sonuçları karşılaştırıldığında görülür ki yaş grubu arttıkça sihir içerikli filmleri izleme oranı bir miktar azalmaktadır; ancak 14-18 yaş arası gençler de bu filmlere rağbet göstermektedir.

Ülkemizde yapılan bir araştırmada Türk ailelerinin günde ortalama 5-7 saat TV izlediğini belirtmiştik. [302] Altıntaş'ın yaptığı araştırmada ise, katılımcılar, en beğendikleri filmleri Bez Bebek, Selena, Harrry Potter ve Avatar şeklinde sıralamıştır.[303] Görülüyor ki ülkemizde TV izleme sıklığı fazladır ve en çok takip edilen yayınlardan biri de sihir içerikli filmlerdir. Çocuklar ve gençler, gelişmiş hayal dünyalarına hitap etmeleri, dikkat çekici olmaları ve merak uyandırmaları gibi sebeplerle bu filmlere ilgi göstermektedir.

Tablo-21: İçeriğinde Sihir ve Büyü Olan Filmlerin Deneklerin Davranışlarını Etkileme Durumuna göre Dağılım

	N	**%**
Hayır	227	81,4
Bazen	39	14,0
Evet	13	4,7
Toplam	279	100,0

[300] Muhammet Esat Altıntaş, "Din Eğitimi Açısından Sihir ve Büyü İçerikli Filmlerin Etkilerine İlişkin Çocukların Algıları" (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2008), s. 75
[301] Şeyma Torun, "Sihir İçerikli Dizi Filmlerin Çocuklara Olan Etkisinin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi" (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2010), s. 52
[302] Cüceloğlu, s. 549
[303] Altıntaş, s. 73

Tablo-21'de görüldüğü gibi "izlediğin filmlerde yapılan sihir ve büyü davranışlarını etkiliyor mu?"" sorusuna deneklerin 227'si "hayır", 39'u "bazen", 13'ü ise, "evet" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlara göre, sihir içerikli filmler, deneklerin % 81,4'ünün davranışlarını etkilememektedir. Konu ile ilgili 7-12 yaş grubunda yapılan bir araştırmada, katılımcıların % 42'si beğendikleri karakter gibi olmak istediklerini belirtmiştir.[304] Diğer bir araştırmada ise, çocuklara en çok yerinde olmak istedikleri film karakterinin kim olduğu sorulmuş, soruya çocukların % 50'si Harry Potter, % 35,8'i Selena, % 14,7'si Nana cevabını vermiştir.[305]

Araştırma sonuçları çocukların beğendikleri karakterler gibi olmak istediklerini ve onları rol model alabileceklerini göstermiştir. Çocuklar bilişsel gelişimleri sebebiyle gerçek dünyadan çok hayalî unsurlarla daha çok ilgilenmektedir. Gerçeküstülüğün yoğun olarak işlendiği filmler, çocukların hayal dünyasına hitap ederken bu filmlerdeki karakterler ise, davranışlarını etkilemektedir. Bu araştırmada ise, gençlerin büyük çoğunluğunun bu filmlerin davranışlarını etkilemediğini belirtmesi sihir ve büyü faaliyetlerinin gerçek olmadığı kanısında olduklarını gösterir. Ayrıca eğer gençler, filmlerdeki kahramanları model alsalardı bu durum davranışlarını da etkilerdi. Anlaşılıyor ki gençler kahramanların olağandışı olduğunun farkındadır. Bu durum gençlerin bilişsel gelişimlerini tamamlaması ile açıklanabilir.

Tablo-22: Filmlerde Yapılan Sihir ve Büyüyü Deneklerin İmkânı Olsa Yapmayı İsteme Durumuna Göre Dağılım

	N	**%**
Hayır	144	51,6
Kararsızım	56	20,1
Evet	79	28,3
Toplam	279	100,0

[304] Torun, s. 59
[305] Altıntaş. s. 76

Tablo-22'de deneklere filmlerdeki gibi sihir ve büyü yapma imkânları olmasını isteyip istemedikleri yönünde sorulan soruya verilen cevapların dağılımları görülmektedir. Bu soruya deneklerin 144'ü "hayır", 79'u "evet", 56'sı "kararsızım" cevabını vermiştir. Bu sonuçlara göre, deneklerin % 51,6'sı sihir yapmak istememektedir. Torun'un yaptığı araştırmaya göre, çocukların % 66'sı;[306] Altıntaş'ın yaptığı araştırmaya göre ise, % 50'si[307] sihirli gücünün olmasını ve bunu günlük hayatta kullanmak istediklerini belirtmiştir. Araştırma sonuçları, çocukların zorlandıkları konularda büyüyü kolay bir çıkış yolu olarak algıladıklarını gösterirken gençlerin büyük çoğunluğunun ise, bu konuda daha gerçekçi düşündüğü sonucuna götürür.

Tablo-23: Deneklerin Sihir ve Büyü Yapma İmkânı Olsa Bunu Neden Yapmak İstediğine Göre Dağılım

	N	**%**
Kötülüğü yenmekte önemli bir yol olduğu için	60	21,5
Ölümsüz olmak için	29	10,4
Sıkıntı ve hastalıklardan korunmak için	97	34,8
Başka	37	13,3
Yapmak İstemem	56	20,1
Toplam	279	100,0

"Sihir ve büyü yapma imkânınız olsa bunu niçin yapmak istersiniz?" sorusuna deneklerin 60'ı "kötülüğü yenmekte önemli bir yol olduğu için", 29'u "ölümsüz olmak için", 97'si "sıkıntı ve hastalıklardan korunmak için" cevabını vermiştir. Deneklerin 56'sı yani % 20'si ise, büyü yapmak istemediğini belirtmiştir. Bu sonuçlardan anlaşıldığına göre deneklerin % 80'i imkânları olursa sihir yapmak istemektedir. Deneklerin büyük çoğunluğunun büyü ve sihire inanmadığı düşünüldüğünde bu durum ilginç görünmektedir. Ayrıca "Büyü yapma imkânınız olsa yapmak ister misiniz?" şeklindeki soruya deneklerin % 51,6'sının "hayır" yanıtını verdikleri düşünülürse (tablo-22) burada deneklerin % 80'inin büyü kullanma eğiliminin artması bir çeşit

[306] Torun, s. 62
[307] Altıntaş, s. 83

tutarsızlığa işaret eder. Denekler, büyü ve sihir kullanmanın yanlış olduğu bilgisine sahiptirler; ancak gerektiğinde bunları kullanmakta sakınca görmemektedirler.

Deneklerin % 21,5'inin "kötülüğü yenmekte önemli bir yol olduğu için" büyü kullanmak istemeleri büyünün iyi amaçlar için kullanılabileceğini düşündüklerini gösterir. Bu düşüncenin oluşmasında sihir içerikli filmlerde büyünün hem kötülük hem de iyilik için kullanılması etkili olmuş olabilir.

Gençlerin % 34,8'inin "sıkıntı ve hastalıklardan korunmak için" büyü kullanmak istemeleri İslam düşüncesi ile çelişir. Koruyucu yegâne otoritenin Allah olduğu bilindiğine göre gençlerin azımsanamayacak bir kısmının büyüyü de bir korunma yolu olarak görmeleri düşündürücüdür. Bu durum dinî bilgilerinde yetersizlik olduğunun kanıtı olabilir.

Deneklerin % 10,4'ünün ise, "ölümsüz olmak için" büyü kullanma istekleri insanın yaratılışındaki ölümsüzlük arzusuna işaret eder. Başka şıkkını işaretleyenler ise, "zamanı kontrol etmek, başarılı olmak, olimpiyatları kazanmak, eğlenmek, istediklerimi elde etmek, bilgisayar oyunlarını kazanmak, özgür olmak, canımın istediğini yapmak, rahat yaşamak, üniversite sınavını kazanmak, hava atmak, sevdiğime kavuşmak, dersten kaçmak, zevk için" gibi daha çok menfaate dayalı isteklerle büyü yapmak istediklerini belirtmiştir. Bunlar dışında "insanlara yardım etmek, ailemin huzurunu sağlamak, mutlu olmak" şeklinde az da olsa manevi amaç güden cevaplar da verilmiştir.

Torun'un yaptığı araştırmaya göre, katılımcıların % 54'ü "insanlara yardım etmek için", % 12'si "istediklerini alabilmek için", diğerleri de farklı birtakım isteklerle büyü yapmak istediklerini söylemiştir.[308] Altıntaş'ın araştırmasında ise, katılımcıların % 45,7'si "kötülüğü yenmekte önemli bir yol olduğu için", % 37'si "hastalık ve belalardan korunmak için", % 18,5'i "ölümsüz olmak için" büyü kullanmaya sıcak baktıklarını belirtmiştir.[309] Görülüyor ki hem çocuklar hem de gençler kendi iradeleri ile çözemedikleri durumlar karşısında büyüyü kolay bir çıkış yolu olarak görmektedir.

[308] Torun, s. 63
[309] Altıntaş, s. 84

3. NAZARLA İLGİLİ TUTUMLAR

Göz, bakma, bakış, fikir, düşünme, mülahaza, niyet, dikkat, iltifat, teveccüh gibi anlamlara gelen nazar kelimesi [310] bir olgu olarak, insanların bakışlarındaki zararlı güçle, canlının üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm; nesne üzerinde kırılma, bozulma gibi olumsuz şeyler meydana gelmesi demektir.[311] Eski Mısır, Babil, Mezopotamya, Yunan ve Roma'dan günümüzdeki toplumlara kadar neredeyse bütün kültürlerde nazar inancı varlığını sürdürmüştür. Bu nedenle de nazarın olumsuz etkilerinden kurtulmak için çeşitli büyüsel işlemler yapıldığı bilinmektedir.[312] İslam dininin kabul ettiği bir olgu olan nazar, din psikolojisi, din sosyolojisi ve halk bilimi araştırmalarına konu olmaktadır. Bu başlık altında deneklerin nazar inancı ile ilgili tutumlarına göre dağılımları verilecektir. Bu konu ile ilgili deneklere 3 soru sorulmuş ve deneklerin bu sorulara verdiği cevaplar tablolar halinde sunulmuştur.

3.1. Nazar İnancı ile İlgili Tutumlar

Deneklerin nazar inancı ile ilgili tutumlarını ölçmek için "Nazar'a (göz değmesi) inanıyor musunuz?" sorusu sorulmuştur. Deneklerin sorulan soruya verdikleri cevapların dağılımı tablo-24'te görülmektedir.

Tablo-24: Deneklerin Nazar İnancı ile İlgili Tutumlarının Dağılımı

	N	**%**
İnanmıyorum	28	10,0
Kararsızım	52	18,6
İnanıyorum	199	71,3
Toplam	279	100,0

"Nazara inanıyor musunuz?" sorusuna deneklerin 28'i "inanmıyorum", 52'si "kararsızım", 199'u ise, "inanıyorum" cevabını vermiştir. Görüldüğü gibi deneklerin % 71,3'ü nazara inanmaktadır. Bu da gençlerin çoğunun İslam'ın nazarla ilgili görüşüne uygun tutum geliştirdiklerine işaret eder. Konu ile ilgili sadece kadınlar arasında yapılan

[310] "Nazar", **Şamil İslam Ansiklopedisi**, s. 59
[311] Brotav, s. 126
[312] Hançerlioğlu, s. 359

bir araştırmada kadınların % 95'i nazara inandığını belirtirken,[313] daha genel bir araştırmada deneklerin % 83'ü nazara inandığını belirtmiştir.[314] Bu durum gençlerin de diğer yaş grupları ile benzer düşündüklerini gösterir. Ayrıca çıkan bu sonuç *"denekler arasında nazara inanç yüksektir"* hipotezini doğrulamaktadır.

3.2. Nazardan Korunmada Başvurulacak Yöntemler ile İlgili Görüşler

Deneklere "nazara inanıyorsanız, nazardan korunmak için neler yapılmalı?" şeklinde bir soru sorulmuş ve bu soruya verilen cevapların dağılımı tablo-25'te gösterilmiştir.

Tablo-25: Deneklerin Nazardan Korunmak için Kullanılacak Yöntemlerle İlgili Görüşlerinin Dağılımı

	N	**%**
Nazar boncuğu takılmalı	23	8,2
Kurşun dökülmeli	3	1,1
Belirli ayetler ve dualar okumalı	166	59,5
Belirli hocalara başvurulmalı	4	1,4
Hepsi	30	10,8
Hiçbiri	43	15,4
Başka	10	3,6
Toplam	279	100,0

Tablo-25'te görüldüğü gibi nazardan korunmak için deneklerin 23'ü "nazar boncuğu takmayı", 3'ü "kurşun döktürmeyi", 166'sı "belirli ayet ve dualar okumayı", 4'ü "belirli hocalara başvurmayı", 30'u ise, bu yolların hepsini uygun görmüştür. Deneklerin 43'ü ise, bu yöntemlerin hiçbirini uygun görmemiştir. Görüldüğü gibi deneklerin % 59,5'i nazardan korunmada en iyi yolun "belirli ayet ve dualar" olduğunu düşünür. Zaten İslam dinine uygun olan korunma biçimi de budur. Bu durum gösterir ki, deneklerin çoğu bu konuda doğru İslamî bilgiye sahiptir. Ayrıca nazardan

[313] Fatma Yılmaz, "Kadınlar Arasındaki Hurafeler ve İslâm'ın Hurafelere Bakışı", **Diyanet İlmi Dergi**, 2006, Cilt: 42, Sayı: 1, s. 24

[314] Abdullah Çobanoğlu, "Halk Arasında Yaşayan Hurafeler Üzerine Bir Alan Araştırması", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Sakarya Üniversitesi SBE, 2006), s. 82

korunmada deneklerin çoğunun kutsala başvurması, kişinin problem ve stresle mücadele sürecinde inancını kullanma yolu olarak tarif edilen "dini başa çıkma"[315] yöntemine göre davrandıklarını gösterir.

"Nazar boncuğu kullanmak, kurşun dökmek, hocalara başvurmak" şeklinde cevap verenler ve "hepsi" diyenler deneklerin % 21,5'idir ve bunlar nazardan korunmada hurafe olarak kabul edilen yöntemleri uygun bulmuştur. Bu bulgu "*Nazardan korunma ile ilgili batıl inançlar mevcuttur"* hipotezini doğrulamaktadır.

Çobanoğlu'nun araştırmasında deneklerin % 67,8'i;[316] Köse'nin araştırmasında ise, deneklerin % 72'si [317] nazardan korunmak için "nazar duası ve ayetler okunmalı" görüşündedir. Bu sonuçlar gençler de dâhil olmak üzere halkın genelinin benzer şekilde düşündüğünü gösterir.

3.3. İslam'ın Nazara Bakışı ile İlgili Görüşler

İslam dini daha önce bahsettiğimiz gibi nazarın varlığını kabul eder. Gençlerin bu konudaki bilgisini ölçmek için sorduğumuz soruya verilen cevapların dağılımı tablo-26'da verilmiştir.

Tablo-26: Deneklerin İslam'ın Nazar Görüşü ile İlgili Düşüncelerinin Dağılımı

	N	**%**
Nazarın varlığını kabul eder	151	54,1
Nazar konusuna değinmez	3	1,1
Nazarın varlığını reddeder	9	3,2
Bir fikrim yok	116	41,6
Toplam	279	100,0

[315] Kenneth Pargament, **Tanrım Bana Yardım Et Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru**, Ahmet Albayrak (çev.), Isparta: Tabula Rosa Yayınları, 2003, s. 90
[316] Çobanoğlu, s. 85
[317] Adem Köse, "Batıl inanışların Fertler Üzerindeki Etkileri", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi** Sakarya Üniversitesi SBE), 2003, s. 45

Tablo-26'ya göre, deneklerin 151'i İslam'ın nazarı kabul ettiğini, 9'u reddettiğini, 3'ü ise, bu konuya değinmediğini düşünmektedir. 116'sının ise, bu konuda bir fikri yoktur. Deneklerin % 41,6'sının bir fikrinin olmaması, bu konuda dinî bilgilerinin yetersiz olduğunu gösterir. % 54,1'si ise, nazar konusunda doğru dinî bilgiye sahiptir. Deneklerin % 71,3'ünün nazara inandığı düşünülünce (tablo-24) bu iki sonuç arasındaki neredeyse % 20'lik fark düşündürücüdür. Bu farkın varlığı gençlerin nazar inançlarının şekillenmesinde geleneğin de etkili olduğu fikrini akla getirir.

4. MUSKA ile İLGİLİ GÖRÜŞLER

Muska; hastalık, sağaltma ya da kara büyüye karşı taşınan koruyucuların genel adıdır. Genellikle bir kâğıda ya da deriye yazılan, üzerinde Tanrıya sığınma ve yakarış cümleleri içeren objelerdir.[318] Halk arasında büyü, sihir ve nazardan korunma amaçlı olarak da kullanılan muska ile ilgili deneklere "Sizce büyü, sihir ve nazardan korunmak için muska kullanmak fayda verir mi?" şeklinde bir soru sorulmuştur. Deneklerin bu konudaki görüşlerine dair analizler aşağıda sunulmuştur.

Tablo-27: Deneklerin Muska ile İlgili Görüşlerinin Dağılımı

	N	**%**
Evet verir	78	28,0
Kısmen verir	56	20,1
Hayır vermez	50	17,9
Bir fikrim yok	95	34,1
Toplam	279	100,0

Deneklere muskanın büyü, sihir ve nazardan korunmada fayda verip vermediği sorulmuş ve tablo-27'de görüldüğü gibi, bu soruya deneklerin 78'i "evet", 56'sı "kısmen", 50'si "hayır" cevabını vermiş, 95'i ise, fikri olmadığını belirtmiştir. Muskanın bu konuda tamamen veya kısmen faydalı olduğunu düşünen deneklerin oranı % 48,2'idir. Bu oran deneklerin neredeyse yarısıdır ve gençlerin muskanın faydalı olduğuna inandığının işaretidir. Çobanoğlu da araştırmasında deneklere "muska faydalı

[318] Öztürk, "Muska", s. 712

mıdır?" sorusunu sormuş ve deneklerin neredeyse % 40'ı "evet" cevabını vermiştir.[319] Köse'nin araştırmasında deneklerin % 28,8'i muskanın insanı kötülüklerden koruduğuna, % 35,6'sı ise, ruhen rahatlattığına inandığını belirtmiştir.[320] Bu durum, hem gençlerde hem diğer yaş gruplarındaki kişilerde, muskanın sıkıntılardan korunmada faydalı olduğu görüşünün yaygın olduğunu gösterir.

5. FAL ile İLGİLİ TUTUMLAR

Fal, birtakım aletlerle gelecekten haber almanın yanında, kaybolanı bulma, karmaşık bir konuda bilinmeyeni ortaya çıkarma[321] gibi tekniklerin genel adıdır. Pek çok farklı çeşidi bulunan fala, insanlar geçmişte olduğu gibi günümüzde de ilgi göstermektedir. Bu başlık altında deneklerin fal ile ilgili tutum ve davranışlarına ilişkin bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

5.1. Fal ile İlgili Düşünceler

Deneklerin fal ile ilgili inanç, davranış ve tutumlarını ölçmek amacıyla "fal ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?" sorusu sorulmuş ve bu soruya verilen cevaplar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo-28: Deneklerin Fal ile İlgili Düşüncelerine göre Dağılımı

	N	**%**
Gerçek olduğuna ve günlük hayatta çıktığına şahit oldum	19	6,8
İnanırım ancak baktırmam	11	3,9
Zaman zaman baktırırım	6	2,2
Eğlence için baktırırım	76	27,2
Fala inanmam	167	59,9
Toplam	279	100,0

Tablo-28'de görüldüğü gibi deneklerin 19'u "falın gerçek olduğuna ve günlük hayatta çıktığına şahit oldum", 11'i "inanırım ancak baktırmam", 6'sı "zaman zaman

[319] Çobanoğlu, s. 88
[320] Köse, s. 61
[321] Muallim Ömer Naci, **Lügati Naci**, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987, s. 76

baktırırım", 76'sı "eğlence için baktırırım", 167'si ise, "fala inanmam" cevabını vermiştir. Görüldüğü gibi deneklerin büyük çoğunluğu yani, % 59,9'u fala inanmamaktadır. Fala baktıranların büyük çoğunluğu yani % 27,2'si ise, fala eğlence için baktırmaktadır. Bu durum gösteriyor ki gençlerin büyük çoğunluğu fala inanmıyor, baktıranlar da daha çok eğlence için baktırıyor. Bu bulgu "*fal baktırmak genelde eğlence maksatlıdır"* hipotezi doğrulanmaktadır. Benzer şekilde Selvi'nin yaptığı araştırmada deneklerin % 91,8'i fala inanmadığını belirtmiştir.[322]

5.2. Baktırılan Fal Çeşitleri

Toplumda yaygın olarak kullanılan birçok fal çeşidi mevcuttur. Kahve falı, el falı, yıldız falı, iskambil falı bunların başlıcalarıdır. Deneklerin hayatları boyunca hangi çeşit fallara baktırdıklarını gösteren tablo aşağıdadır.

Tablo-29: Baktırılan Fal Türlerine göre Dağılım

	N	**%**
Kahve falı	105	37,6
Yıldız falı	9	3,2
İskambil falı	19	6,8
Başka	13	4,7
Baktırmadım	133	47,7
Toplam	279	100,0

Tablo-29'da görüldüğü gibi deneklerin 105'i kahve falına, 9'u yıldız falına, 19'u iskambil falına baktırmıştır. Deneklerin 133'ü ise, hiçbir fala baktırmamıştır. Gençler, bunlar dışında el falı ve tarot falına baktırdıklarını belirtmiştir. Deneklerin % 47,7'sinin hiç fal baktırmaması fala inanmamalarının neticesidir. Öte yandan çeşitli şekillerde fala baktıranların toplamda, deneklerin % 52,3'ü olması fala inanmadıkları halde baktıranların çok fazla olduğunu gösterir; çünkü fala inananlar deneklerin sadece % 10,4'üdür (Tablo-28). Bu durum halk arasında yaygın bir deyim olan "fala inanma, falsız kalma" sözüyle açıklanabilir; yani tutum olumsuz olsa da bu konuda davranış

[322] Selvi, s. 73

geliştirilmiştir. En çok baktırılan fal çeşidinin kahve falı olması bu falın gençler arasında çok yaygın olduğunu gösterir. Çobanoğlu'nun araştırmasına göre, katılımcıların % 69,2'si kahve falına baktırmıştır.[323] Selvi'nin araştırmasında da bu oran % 66,7'dir. Bu araştırmalar da gösteriyor ki kahve falı en ulaşılabilir fal olması sebebiyle diğer fallara göre daha yaygındır. İnsanların bulundukları sosyal ortama uyum sağlamak, muhabbet ortamı oluşturmak veya eğlenmek için inanmasalar bile fal baktırdıkları söylenebilir. Ayrıca fal bakılmayacak olsa bile kahve içildikten sonra fincanın ters çevrilmesi adet haline gelmiştir.

5.3. Falın Gelecekle İlgili Beklentilere Cevap Verip Vermediğine Dair Görüşler

Deneklere, falın gelecekle ilgili beklentilerine cevap verip vermediği sorulmuş ve bu soruya verilen cevaplar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo-30: Deneklerin Falın Gelecekle İlgili Beklentilerine Cevap Vermesine Göre Dağılımı

	N	**%**
Hayır	219	78,5
Kararsızım	49	17,6
Evet	11	3,9
Toplam	279	100,0

Tablo-30'da görüldüğü gibi deneklerin 219'u falın gelecek beklentilerine cevap vermediğini, 11'i cevap verdiğini belirtmiş, 49'u ise, bu konuda kararsız kalmıştır. Deneklerin % 78,5'inin bu konuda olumsuz düşünmesi, fala baktırsalar bile bunu eğlence veya hobi maksatlı yaptıklarını gösterir. Köse'nin yaş sınırlaması olmaksızın yaptığı araştırmada katılımcıların % 78,8'i falın gelecekle ilgili beklentilerine cevap vermediğini belirtmiştir.[324] Yılmaz'ın yaptığı araştırmaya göre de kadınlar akraba ziyaretlerinde, komşu ve arkadaş toplantılarında eğlence olsun, vakit geçsin diye fal

[323] Çobanoğlu, s. 67
[324] Köse, s. 56

baktırmaktadır.[325] Bu durumun gençlerde de benzer şekilde olduğu anlaşılmaktadır. Görülüyor ki, yaşı kaç olursa olsun insanların geneli falın gelecekle ilgili bilgi verebileceğine inanmamaktadır ve fala gaybla ilgili bilgi edinmekten çok, merak giderme, zaman geçirme, eğlenme ve psikolojik rahatlama amacıyla baktırmaktadır.

6. CİNSİYETE GÖRE BÜYÜ, NAZAR ve FALA İLİŞKİN TUTUMLAR

Cinsiyet, tutumların farklılaşmasında önemli bir değişkendir. Yapılan pek çok araştırmada büyü, fal ve nazara karşı tutum ile davranışlar hususunda erkekler ile kadınlar arasında farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bayanların dünya genelinde mistik dini tecrübe biçimlerine ve parapsikolojik olaylara, erkeklere göre daha ilgili olmaları araştırmalardaki farklılıkların sebeplerindendir. Bu durum, din psikolojisi araştırmalarının sonuçlarından biri olan bayanların erkeklere göre daha dindar olması ile paralellik arz eder.[326] Bu başlık altında deneklerin büyü, nazar ve fal ile ilgili kanaat düzeylerinin cinsiyete göre farklı olup olmadığı incelenmiştir. Bu ilişkiyi incelemek için bağımsız grup t-testi uygulanmıştır. Böylece cinsiyet ile büyü, nazar ve fal hakkındaki tutumlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı irdelenecektir.

6.1. Büyü ile İlgili Tutumlarda Cinsiyete Bağlı Farklar

Bu başlık altında cinsiyet ile büyüye ilişkin tutumlar arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Bu çerçevede bireylerin büyü ile ilgili tutumları, "büyüye inanç, zararlı büyüyü büyü ile çözme, büyüden korunmada Kur'an ayetlerine sığınma ve büyünün dini inanca zarar verip vermediğine ilişkin kanaatler"den oluşmaktadır. Konuya ilişkin olarak "Büyüye inanç konusunda kızlar ile erkekler arasında nasıl bir farklılık vardır? Büyünün çözülmesi için büyüye başvurma konusunda kızlarla erkekler arasında fark var mıdır? Büyüden korunma amaçlı ayetlere başvurma eğilimi kızlarda mı yoksa erkekler de mi daha yüksektir? Büyünün dini inanca zarar verip vermemesi konusunda gruplar arasında nasıl bir farklılık vardır? soruları, yapılan t-test analizi çerçevesinde ele alınmakta, bulgular tablo halinde sunulmaktadır.

[325] Yılmaz, s. 25
[326] Kuşat, s. 138

Tablo-31: Deneklerin Cinsiyetlerinin Büyü ile İlgili Tutumlarına Etkisi

MADDELER	Cinsiyet	*N*	*M*	*SD*	t	P
Büyünün gerçek olduğu ve etkisi bulunduğu inancına katılıyor musunuz?	Erkek	135	1,56	,79745	-2,324	,021
	Kız	144	1,79	,84353		
"Bir insana zarar verdiğine inanılan bir büyüyü çözmek için büyü yapılması uygundur" düşüncesine katılıyor musunuz?	Erkek	135	1,51	,76164	-,715	,475
	Kız	144	1,57	,76259		
Büyüden korunmak için Kur'an ayetlerine sığınmanın etkili olduğuna inanıyor musunuz?	Erkek	135	2,68	,61876	-,684	,494
	Kız	144	2,72	,54476		
Büyü yapmanın veya yaptırmanın dini inanca zarar verip vermediği hususunda ne düşünüyorsunuz?	Erkek	135	2,65	,61473	-2,027	,044
	Kız	144	2,78	,47546		

Tablo-31'de de görüldüğü üzere, "büyünün gerçek olduğuna ve etkisi bulunduğuna inanma" hususunda erkekler (M=1,56) ile kızlar (M=1,79) arasında kızlar lehine anlamlı bir fark gözlenmiştir (p=,021< ,05). Bu bulgulara göre kızların büyünün gerçekliğine ve etki gücüne inanma eğilimleri erkeklere göre daha fazladır. Elde edilen bulgular "*cinsiyet değişkeni büyü ile ilgili tutum ve davranışları etkiler*" şeklindeki hipotezi desteklemektedir. Bu araştırma bulguları Şirin'in yaptığı araştırma bulguları ile paralellik arz etmektedir. Şirin'in araştırmasına göre bayanlar erkeklere kıyasla büyüye daha fazla itibar etmektedir. Aynı araştırmaya göre "büyüye inanıp yaptırdım" diyen 16 kişiden 15'i bayandır.[327] Arslan'ın büyü, kurşun dökme, türbe ziyareti gibi hususları popüler dindarlık çerçevesinde incelediği bir çalışmasında söz konusu unsurlara eğilimin bayanlarda erkeklere göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.[328] Anlaşılıyor ki yaş grubu ne olursa olsun bayanlar erkeklere kıyasla büyüye daha çok

[327] Şirin, s. 128
[328] Mustafa Arslan, "Anadolu'nun Bir Taşra İlçesindeki İnsanların Dindarlık Boyutları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, OMÜ SBE, 1997), s. 45

inanmaktadır. Bunun sebebi bayanlardaki merak duygusunun erkeklerden daha güçlü olması olabilir. Ayrıca, erkeklerin bayanlara göre daha rasyonel düşünmeleri sebebiyle mistik inanışlara şüpheli yaklaştıkları da söylenebilir.

Bir insana zararı olan bir büyüyü çözmek için büyü kullanmanın uygun olup olmadığına dair kanaatlerde kızların ortalamaları (*M*=1,57) erkeklere (*M*=1,51) göre daha yüksektir. Ancak kızlar ile erkekler arasındaki bu farklılık istatistiksel bakımdan anlamlı düzeye ulaşmamıştır (p=,475>,05). Bulgular ışığında, ortalamaların 2,5'in altında olması da dikkate alındığında, hem kızların hem erkeklerin büyüyü çözmek için büyü kullanmanın uygun olmadığını düşünme hususunda benzer görüşlere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum, kızların ve erkeklerin ailelerinde veya okulda büyüye başvurmanın yanlışlığı konusunda benzer eğitimi aldıkları şeklinde yorumlanabilir.

Büyüden korunmak için Kur'an ayetlerine sığınmada erkekler (*M*=2,68) ile kızlar (*M*=2,72) arasında anlamlı bir fark yoktur. (,05<p=,494) Öte yandan ortalamaların 2,5'in üstünde olması, kızların da erkeklerin de büyüden korunmak için Kur'an'a sığınmayı yüksek oranlarla uygun bulduklarını gösterir. Anlaşılıyor ki toplumun genelindeki Kur'an'a saygı ve Kur'an'dan şifa bekleme tutumu gençleri de cinsiyet farkı olmaksızın etkilemiştir.

Büyü yapma veya yaptırmanın dini inanca zarar verip vermediği hususunda erkekler (*M*=2,65) ile kızlar *(M*=2,78) arasında kızlar lehine anlamlı bir fark gözlenmiştir. (p=,044 < ,05) Bu sonuç kızların büyüye inanma oranının erkeklere göre daha fazla olması bulgusuyla beraber değerlendirildiğinde ilginç görünmektedir. Kızlar hem büyüye inanmakta hem de bunun dini inanca zarar verdiğini bilmektedir. Bu durum çelişki gibi görünse de kızların büyüye ilgisi sebebiyle büyünün dini hükmünü erkeklere göre daha fazla araştırdıkları anlamına da gelebilir.

6.2. Nazar ile İlgili Tutumlarda Cinsiyete Bağlı Farklar

Örneklem grubundaki gençlerin % 71, 3'ünün nazara inanç konusunda İslam'a uygun biçimde düşünerek "nazarın varlığına ve etki gücüne" inandıkları sonucuna

ulaşmıştık. Bu başlık altında nazar olgusuna inanç ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına dair yapılan t-testi analiz sonuçları verilecektir.

Tablo-32: Deneklerin Cinsiyetlerinin Nazar ile İlgili Tutumlarına Etkisi

SORU	Cinsiyet	*N*	*M*	*SD*	t	P
"Nazar'a (göz değmesi)" inanıyor musunuz?	Erkek	135	2,45	,73060	-3,840	,000
	Kız	144	2,75	,55780		

Nazara inanma hususunda erkekler *(M*=2,45) ile kızlar (*M*=2,75) arasında kızların lehine anlamlı bir fark saptanmıştır. (p=000) Bu durum kızların erkeklere oranla nazara daha fazla inandıklarını gösterir. Erkeklerin bilgisizlik sebebiyle nazarı hurafe olarak değerlendirmeleri böyle bir sonucu doğurabilir. Yılmaz'ın sadece bayanlar arasında yaptığı araştırmada, bayanların % 95'i nazara inandığını belirtmiştir.[329] Görülüyor ki yaş grubu ne olursa olsun bayanlar arasında nazara inanma eğilimi yüksektir. Ayrıca kadınlar kendi aralarında, hastalık, kaza, bela gibi olumsuz durumları nazara atfederler. Kadınların daha duygusal olmaları, korunmaya daha çok ihtiyaç duymaları, annelik duygusu ile hastalanan çocuklarının bir an önce iyileşmelerini istemeleri, ailelerini koruma istekleri bu tarz inanışlara daha çok ilgi duymalarına sebep olur.[330] Genç kızların bu konuda büyüklerinden etkilenmeleri kaçınılmazdır. Erkekler ise, bu durumlarda daha çok rasyonel yüklemeleri tercih eder.

6.3. Fal ile İlgili Tutumlarda Cinsiyete Bağlı Farklar

Fala ilişkin tutum, falın gelecek ile ilgili beklentilere cevap verip vermemesi ile yakından ilgilidir. "Fal ile ilgili tutumlarda kızlarla erkekler arasında belirgin bir fark var mıdır?" sorusuna cevap bulabilmek için, cinsiyet ile fala ilişkin tutum arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına dair yapılan t-testi analizi tablo-33'te verilmiştir.

[329] Yılmaz, s. 24
[330] Kuşat, s. 138

Tablo-33: Deneklerin Cinsiyetlerinin Falın Gelecekle İlgili Beklentilerine Cevabı Konusuna Etkisi

SORU	Cinsiyet	*N*	*M*	*SD*	t	P
Falın gelecek ile ilgili beklentilerinize cevap verdiğine inanıyor musunuz?	Erkek	135	1,22	,53169	-,774	,440
	Kız	144	1,27	,50790		

Deneklerin falın gelecekle ilgili beklentilerine cevap vermesine inançlarını gösteren puanlar bakımından erkeklerin (*M*=1,22) ortalamasının, kızlara (*M*=1,27) nazaran daha düşük olmasına rağmen, gruplar arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır (,05< p=,440). Bu durum kızların da erkeklerin de hemen hemen aynı oranda falın gelecekle ilgili beklentilerine cevap vermediği görüşünde birleştiğini gösterir. Çobanoğlu'nun yaptığı araştırmada bayanların erkeklere oranla fala daha çok ilgi duydukları ve daha fazla fal baktırdıkları tespit edilmiştir.[331] Aynı araştırmada deneklerin %78,8'inin falın gelecekle ilgili beklentilere cevap vermediği görüşünde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anlaşılıyor ki bayanlar erkeklere oranla daha çok fal baktırsa da hem bayanlar hem erkekler falın gelecek beklentilerine cevap vermediği görüşünde birleşir. Denebilir ki denekler, cinsiyet farkı olmaksızın fala gelecekleri hakkında bilgi sahibi olmaktan çok eğlenmek, vakit geçirmek, meraklarını gidermek ve psikolojik olarak rahatlamak gibi nedenlerle baktırmaktadır.

7. DİNDARLIK DÜZEYİNE GÖRE BÜYÜ, NAZAR ve FALA KARŞI TUTUMLAR

Araştırma modeli çerçevesinde katılımcıların büyü, nazar ve fala ilişkin tutumlarının, kendi dindarlık ve aile dindarlık düzeylerine göre farklılık gösterip

[331] Çobanoğlu, s. 66

göstermeyeceği irdelenmiştir. Bu kısımda katılımcıların aile ve kendi dindarlık düzeyleri, "büyüye inanç, zararlı büyüyü büyü ile çözme, büyüden korunmada Kur'an ayetlerine sığınma ve büyünün dini inanca zarar verip vermediğine ilişkin kanaatler" ile nasıl bir ilişki içerisindedir? Dindarlık düzeyi ile nazara karşı tutum arasında ilişki var mıdır? Fala ilişkin tutum dindarlık düzeyinden etkilenir mi? gibi soruların cevabı araştırılmıştır. Bu amaçla da değişkenler arası ilişkilerin tespiti için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Ancak yapılan analizlerde sadece "dindarlık düzeyleri ile büyüden korunmak için Kur'an ayetlerine sığınma" arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu saptanmış ve yalnızca buna ilişkin tablo aşağıda sunulmuştur.

Tablo-34: Dindarlık Düzeyleri ile Büyüden Korunmada Kur'an ayetlerine Sığınma Arasındaki İlişki

		Ailenizi dini yönden nasıl buluyorsunuz?	Kendinizi dini yönden nasıl buluyorsunuz?
Büyüden korunmak için Kur'an ayetlerine sığınmanın etkili olduğuna inanıyor musunuz?	*r*	,139*	,123*
	p	,020	,039
	N	279	279

Tablo-34' de görüleceği üzere, büyüden korunmada Kur'an ayetlerine sığınma ile aile dindarlık düzeyi arasında p=,020 <0,05; deneklerin kendi dindarlık düzeyleri ile Kur'an ayetlerine sığınmada ise, p=,039 <0,05 düzeyinde pozitif doğrusal bir ilişki saptanmıştır. (r=,139 ve r=,123) Buna göre bireylerin hem kendi hem ailelerinin dindarlık düzeyleri arttıkça büyüden korunmak için Kur'an'a sığınmanın etkili olduğuna dair inançları da artmaktadır. Bu bulguya göre, ailesini ve kendisini dindar olarak tanımlayan bireyler büyüden korunmada Kur'an ayetlerinin etkisine daha fazla inanmaktadır. Ailesi dindar bireylerin dini konularda daha bilgili olması beklenir. Kendisi ve ailesi dindar kişilerin Kur'an'a saygıları ve Kur'an'ın kötülüklerden koruyuculuğuna inançları da vardır. Bu sebeple gençlerin büyüden korunmak için de Kur'an'a sığınmayı etkili buldukları söylenebilir.

Dindarlık düzeyi ve büyü, nazar ve falın gerçekliğine inanıp bu konuda davranış geliştirme ile ilgili yapılan korelasyon analizinde istatistikî bakımdan anlamlı bir ilişki saptanmadığını belirtmiştik. Ancak Aladar'ın yaptığı araştırmada büyüye inanma ile dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki saptanmış ve dindarlık düzeyi arttıkça büyüye inancın azaldığı görülmüştür.[332] Araştırmamızda büyüye inanç ile ilgili tutumunun dindarlık düzeyi ile ilişkili olmamasına rağmen Aladar'ın yaş sınırı olmaksızın yaptığı araştırmada ilişki bulunması, denek grubumuzun yaş aralığından kaynaklanabilir. Nitekim araştırma grubumuzun yaşlarının birbirine yakın olması ve okulda aldıkları dini eğitimin ortak olması benzer görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Nazarla ilgili benzer bir araştırmada da Köse, nazara ilişkin tutum ve dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır.[333] Yani örneklem gurubu ve aileleri ister az dindar olsun ister çok dindar, bu durum nazarla ilgili kanaatleri etkilememektedir. Bu da gösteriyor ki büyüden farklı olarak hiçbir yaş grubunda, dindarlık düzeyi nazara ilişkin tutumu etkilemez. Bu durum deneklerin nazarla ilgili olarak dini bilgiden çok geleneksel bilgiden beslendiklerini gösterir; çünkü dinin nazar olgusunu kabul ettiği düşünülürse, dindarlığın artması ile nazara ilişkin inancın da artması beklenirdi.

Dindarlık düzeyi ve fal ile ilgili tutum arasında herhangi bir ilişkinin olmaması, dindar olsun veya olmasın, deneklerin genel olarak fala inanmadıkları (Tablo-28, fala inanmam= % 59,9) ve eğlence için baktırdıklarını gösterir. Ayrıca kendilerini ve ailelerini dindar olarak tanımlayan gençlerin, falın İslam dininde yasaklandığını bildikleri halde fal baktırmaları, inanç ve davranışları arasındaki tutarsızlığa işaret eder.

8. BABA ÖĞRENİM DÜZEYİNE GÖRE BÜYÜ, NAZAR ve FALA İLİŞKİN TUTUMLAR

Hiç şüphesiz ailenin öğrenim düzeyi çocuğun düşünce, inanç, davranış ve tutumlarını büyük ölçüde etkiler. Araştırmamıza katılan gençlerin babalarının öğrenim durumu; büyüye inanç, zararlı büyüyü büyü ile çözme, büyüden korunmada Kur'an ayetlerine sığınma ve büyünün dini inanca zarar verip vermediğine ilişkin kanaatlerini

[332] Aladar, s. 64
[333] Köse, s. 45

etkiler mi? Baba öğrenim durumu, nazar ve fala ilişkin inanç, tutum ve davranışlar üzerinde etkili midir? gibi sorulara araştırma modeli çerçevesinde cevap bulmak amacıyla ANOVA analizi yapılmış ve gruplar arasındaki farkı belirlemede Scheffe testinden yararlanılmıştır.

Yapılan testlerin analiz sonuçlarına göre "büyü çözmek için büyü kullanma, büyüden korunmada Kur'an ayetlerine sığınma, büyünün dini inanca zarar verip vermemesi, nazara inanç, falın gelecekle ilgili beklentileri karşılaması" ve "baba öğrenim durumu" arasında istatistiki bakımdan anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. İstatistiki bakımdan anlamlı bulunan tek bulgu, baba eğitim düzeyi ve büyünün gerçekliğine inanç arasındaki ilişkidir. Bu yüzden sadece bu konuya ilişkin tablo verilmiştir.

Tablo-35: Deneklerin Baba Eğitim Düzeyine göre Büyünün Gerçek Olduğuna ve Etkisi Bulunduğuna Dair İnançları

SORU	Baba Eğitim Düzeyi	*N*	*M*	*SD*	*F*	*P*
Büyünün gerçek olduğu ve etkisi bulunduğu inancına katılıyor musunuz?	Okur-yazar değil	9	1,44	,88192	5,616	,000
	İlkokul mezunu	114	1,69*	,83218		
	Ortaokul mezunu	60	1,41*	,69603		
	Lise mezunu	58	1,63*	,76544		
	Üniversite mezunu	38	2,18*	,89610		
	Toplam	279	1,68	,82804		

Tablo-35'te görüldüğü üzere baba eğitim düzeyi ile büyünün gerçek olduğuna ve etkisi bulunduğuna inanç arasında $p< 0,01$ düzeyinde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Büyüye inanç açısından hangi gruplar arasında anlamlı fark olduğunu anlamak için yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre babası ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite

mezunu olan gruplar arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Ortalamaları en yüksekten en düşüğe doğru sıralamanın, babası üniversite mezunları (*M*=2,18), ilkokul mezunları (*M*=1,69), lise mezunları (*M*=1,63), ortaokul mezunları (*M*=1,41) şeklinde olduğu görülür. Buna göre babası üniversite mezunu olan bireyler diğerlerine göre büyüye daha fazla inanmaktadır. Büyüye en az inananlar ise, babası ortaokul mezunu olanlardır. Bu bulgulara göre babanın eğitim düzeyinin artması veya azalması, deneklerin büyüye inanmalarını doğrusal biçimde olmasa da önemli ölçüde etkiler.

Nazar ve fala ilişkin tutumlarla baba eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmaması ise, eğitimli ailelerde yetişsin veya yetişmesin gençlerin nazar ve fal konusunda benzer tutumlarının olduğunu gösterir. Bu durum gösteriyor ki, gençlerin bu konulardaki tutumları aile eğitim düzeylerinden bağımsız oluşturmaktadır. Bu da nazar ve fal konusunun daha çok gençlerin de muhatap olduğu popüler kültürün bir ürünü olmasıyla ve gençlerin tutumlarının bu şekilde gelişmesinde televizyon ve internetin etkisi bulunmasıyla açıklanabilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Batıl inançlar çerçevesinde; büyü, nazar, fal vb. olguları konu edinen bu araştırmada, 14-18 yaş arasındaki gençlerin büyü, nazar ve fal gibi olgulara ilişkin tutumları ayrı ayrı incelenmiştir. Ayrıca cinsiyet, dindarlık düzeyi, baba eğitim durumu gibi demografik özelliklerle büyü, nazar ve fala ilişkin tutumlar arasındaki ilişkiler irdelenmiştir. Araştırmaya konu olan büyü, nazar ve fal olguları, Türkiye'de teorik ve emprik şekilde pek çok araştırmada, gerek ayrı ayrı gerekse batıl inançlar çerçevesinde ele alınmıştır. Bu araştırmada söz konusu olgulara ilişkin tutumlar, İstanbul'un Bağcılar, Başakşehir, Bahçelievler, Ataşehir, Üsküdar ve Ümraniye ilçelerinde öğrenim gören 279 lise ve dengi okul öğrencisine uygulanan anketten elde edilen bulgular ışığında incelenmiştir. Araştırmada temel olarak deneklerin; "Büyünün gerçekliğine ve insanlar üzerindeki etkilerine yönelik inançları nasıldır? Büyü ile ilgili deneyimleri var mıdır? Büyüye başvurma nedenleri nelerdir? Büyünün dini inançla ilişkisine dair görüşleri nelerdir? Büyü ve sihir içerikli dizilere bakışı ve bunlardan etkilenme durumu nasıldır? Nazar olgusuna yönelik tutumu nedir? Nazardan korunmaya yönelik tedbirleri nelerdir? Büyü, sihir ve nazardan korunmaya yönelik aldığı tedbirler nelerdir? Fal ile ilgili düşünceleri, beklentileri ve kullandığı fal çeşitleri nelerdir?" ve "Demografik özelliklerle büyü, nazar, fal ile ilgili tutumun ilişkisi var mıdır?" soruları cevaplandırılmıştır.

Araştırmada ilk olarak büyü ile ilgili tutumlar çerçevesinde, deneklerin; büyünün gerçekliğine ve etkisine inançları, büyü ile ilgili deneyimleri, büyü yapma ve yaptırma amacına ilişkin görüşleri, büyünün etki gücünün kaynağına ilişkin görüşleri, büyünün İslam'a uygun olup olmadığına dair görüşleri, büyü çözmek için büyü kullanmaya ilişkin tutumları, büyüden korunmada Kur'an ayetlerine sığınmaya ilişkin görüşleri, büyü ile uğraşmanın dinî inanca zarar verip vermediğine dair görüşleri, doktorların çaresiz kaldığı durumlarda büyüye başvurma ile ilgili tutumları tespit edilmiştir. İkinci olarak büyü ve sihir içerikli filmlere ilişkin tutumlar araştırılmıştır. Nazarla ilgili olarak deneklerin, nazarla ilgili tutumları, nazardan korunmada başvurulacak yöntemlerle ilgili ve İslam'ın nazara bakışı ile ilgili görüşleri incelenmiştir. Ayrıca büyü ve nazardan korunma çerçevesinde deneklerin muska ile ilgili görüşleri tespit edilmiştir. Fal ile ilgili olarak ise, deneklerin fal ile ilgili

düşünceleri, baktırdıkları fal çeşitleri ve falın gelecek ile ilgili beklentilerine cevap verip vermediğine dair görüşleri irdelenmiştir. Daha sonra da cinsiyet, dindarlık düzeyi ve baba öğrenim durumunun söz konusu olgularla ilişkisi ve olgulara ilişkin tutumlarda fark oluşturup oluşturmadığı ele alınmıştır.

Araştırma bulgularına göre, deneklerin % 55,2'si büyünün gerçek olduğuna ve insanlar üzerinde herhangi bir etkisi bulunduğuna inanmazken; % 23,3'ü buna inanmaktadır. Bir başka ifadeyle deneklerin yarısından fazlası büyünün varlığına ve etkisine inanmamaktadır. Bu durum, büyü ile ilgili *"deneklerin büyünün var olduğuna ve etkisi bulunduğuna dair inancı yüksektir"* hipotezini doğrulamamaktadır. Gençlerin çoğunun büyüye inanmamasının sebebi, büyü denince akıllarına filmlerde gördükleri, sihirli değnekle veya tılsımlı sözlerle yapılan olağanüstü işlerin gelmesi olabilir. Ayrıca % 89,2'lik bir oran ile deneklerin çoğunluğunun büyü ile ilgili bir deneyimi olmadığı belirlenmiştir. Gençlerin tamamının eğitime devam etmeleri sebebiyle, aldıkları bilimsel derslerin tesiri ile akıl ve mantığa aykırı görünen işlere olumsuz tutum sergilemiş oldukları düşünülebilir.

Katılımcıların % 72'si eşlerin arasını bozmayı veya düzeltmeyi, çocuk sahibi olmayı, cinlerin verdiği rahatsızlıktan korunmayı ve hastalıkları tedavi etmeyi, büyü yapma veya yaptırmada amaç olarak görmüştür. Bu gençlerin neredeyse tamamının büyü ile ilgili deneyiminin olmadığı unutulmamalıdır. Bu sebeple büyü yaptırma amaçlarına ilişkin verdikleri cevaplar, çevrelerinden edindikleri bilgilerdir.

Katılımcıların % 94,6'sına göre büyü yapmak İslam dinine uygun değildir. Böylece *"büyünün İslam'a aykırı olduğu eğilimi yüksektir"* hipotezi doğrulanmıştır. Gençlerin tamamına yakını, gerek ailede, gerekse okul veya camide aldıkları dini eğitimin etkisi ile büyünün İslamî hükmünü bilmektedir. Bu durum dini eğitimlerinin amacına ulaşmış olması bakımından önemlidir. Gençlerin % 77,1'i, benzer biçimde büyünün dini inanca zararlı olduğunu da belirtmiştir.

Katılımcıların % 62'sinin zararlı büyüden kurtulmak için büyü yapmayı uygun görmedikleri belirlenmiştir. Aslında kendisine büyü yapıldığını düşünen bir kişinin bunu düzletmek için aklına ilk gelen çözümün, büyüyü büyü ile çözme, olması beklenir.

Görüldüğü kadarıyla gençlerin büyü ile ilgili olumsuz tutumları çok keskindir ve büyü yapmanın tek çözüm olduğu durumlarda bile tepkilerini tutarlı biçimde göstermişlerdir.

Araştırmaya katılan deneklerin % 77,1'i Kur'an'ın büyüden korunmada etkili olduğuna inandığı tespit edilmiş böylece *"deneklerin büyüden korunmada Kur'an ayetlerinin etkisinin olduğuna dair inançları yüksektir"* hipotezi doğrulanmıştır. Araştırmada büyü ile ilgili tutumlarda, diğerleri ile çelişir görünen tek bulgu budur. Zira Kur'an'ın büyüden koruyucu etkisi olduğuna inanmak için, büyünün varlığını ve etkisini de kabul etmek gerekir. Bu durum gençlerin Kur'an'a duydukları yüksek saygı ve Kur'an'ın her kötülükten koruyucu özellikte olduğuna inanmaları ile açıklanabilir. Belki de gençler bu soruya olumsuz yanıt vermenin Kur'an'a saygısızlık olabileceğini düşünmüştür.

Katılımcıların % 81,4'üne göre doktorların çaresiz kaldığı durumlarda dahi büyücülere başvurmak faydalı olmaz. Bu durumda *"deneklere göre çaresizlik psikolojisi, büyücülere başvurmada önemli bir etkendir"* hipotezi doğrulanmamıştır. En çaresiz anlarda dahi gençlerin büyüye olumsuz tutum sergilemeleri tutumlarında ne kadar kararlı olduklarını bir kez daha göstermiştir.

Katılımcıların % 54,2'si büyü ve sihir içerikli filmleri pek seyretmediklerini, % 81,4'ü de bu filmlerin davranışlarını etkilemediğini, % 51,6'sı sihir yapma imkânı olmasını dahi istemediklerini belirtmiştir. Böylece *"Sihir İçerikli yayınlar gençlerin davranışlarını etkilememektedir"* hipotezi doğrulanmıştır. Önceki bulgularla çelişecek biçimde katılımcıların, % 80'ni kötülüğü yenmekte kullanmak, ölümsüz olmak, sıkıntılardan kurtulmak gibi sebeplerle sihir yapmak istediklerini belirtmiştir. Gençler her ne kadar büyü ve sihir gibi olgulara inanmasa da bunların pratikte kullanılmasına sıcak bakmaktadır. İnsanın yaratılışındaki nefsi doyumsuzluk, her istenenin gerçekleşmesi arzusu, ebedi olma istediği, ölüm korkusu, hayattaki belirsizlikler, güçsüzlük ve çaresizlik, güvenlik ihtiyacı, hâkimiyet ve güç kazanma isteği gibi sebepler çerçevesinde düşünülünce gençlerin sihir kullanmayı istemeleri olağan karşılanır. Ayrıca teknolojinin ve çağın gereği olarak insanların kendileriyle bile yarış halinde olmaları, her işi pratik biçimde halletmeye çalışmalarına sebep olmaktadır. Büyü yapabilme yeteneğinin işleri daha da kolaylaştıracağı kesindir. Budan başka,

gençlerin pragmatik bir anlayışla, kişiye büyük faydalar sağlayabilecek büyü gibi yöntemleri kullanmak istedikleri düşünülebilir.

Bulgulara göre, katılımcıların % 71,3'ü nazara inanmaktadır. Bu sonuç *"denekler arasında nazara inanç yüksektir"* hipotezini doğrulamaktadır. Ayrıca katılımcıların % 59,5'i nazardan korunmanın en etkili yolunun belirli dualar ve ayetler okumak olduğunu belirtmiştir. Diğer katılımcılar nazardan korunmak için, hocalara başvurmayı, kurşun döktürmeyi ve nazar boncuğunu uygun bulmuştur. Böylece *"nazardan korunma ile ilgili batıl inançlar mevcuttur*" hipotezi doğrulanmıştır. Bunun dışında katılımcıların % 54,1'i İslam'ın nazarı kabul ettiğini bilmektedir. Bu bulgu, katılımcıların çoğunun nazar konusunda büyü de olduğu gibi doğru İslamî bilgiye sahip olduklarını gösterir. Dinî bilgisi yetersiz olan bireylerin bile neden bulma ihtiyacı, anlamlı bir dünya oluşturma isteği, sorumluluğu başka güçlere yöneltme gibi psikolojik sebeplerle nazara inandıkları söylenebilir.

Katılımcıların % 59,9'u fala inanmadığını belirtmiştir. Diğer katılımcıların bir kısmı fala inandığını, diğer bir kısmı ise, fala eğlence için baktırdığını söylemiştir. Ayrıca katılımcıların % 52,3'ünün kahve, iskambil, tarot gibi fallara baktırdıkları tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi fal inancı gençler arasında her ne kadar yaygın olmasa da fal baktıranların sayısı hiç de az değildir. Böylece *"fal baktırmak genelde eğlence maksatlıdır"* hipotezi doğrulanmıştır. Bu durum "Fala inanma, falsız da kalma" sözünün kanıtı gibidir. İnsandaki sonsuz merak duygusu, geleceği bilme isteği, korku, kaygı ve stres gibi psikolojik sebeplerle inançlarına ters olsa da fal baktırdıkları söylenebilir.

Cinsiyet faktörünün büyü ile ilişkisi incelendiğinde, kızların büyünün gerçekliğine ve etki gücüne inanma eğilimlerinin erkeklere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular *"cinsiyet değişkeni büyü ile ilgili tutum ve davranışları etkiler"* şeklindeki hipotezi desteklemektedir. Toplumun geneli dikkate alındığında bayanların erkeklere göre, büyü, muska ve benzeri işlere daha ilgili oldukları görülür. Büyücüler her ne kadar genellikle erkek olsa da onlara başvuranlar çoğunlukla bayandır. Büyü yapma veya yaptırmanın dini inanca zarar verip vermediği hususunda erkekler ile kızlar arasında kızlar lehine anlamlı bir fark gözlenmiştir. Kızlar büyüye

olan ilgileri doğrultusunda büyünün dini hükmünü bildiklerinden inanca olan zararından da haberdardır, denebilir. Cinsiyet faktörünün büyü çerçevesindeki diğer konuları etkilemediği tespit edilmiştir.

Cinsiyetin nazarla ilişkisi ile ilgili olarak, nazara inanma hususunda erkekler ile kızlar arasında kızlar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Böylece kızlarda nazara inancın daha yüksek olduğu saptanmıştır. Zira yetişkin bayanlar, olumsuz olayları çoğunlukla nazara atfederler; ancak erkeklerde bu durum daha seyrek görülür. Görülüyor ki genç kızlar da büyükleri ile benzer tutum göstermektedir.

Büyüden korunmada Kur'an ayetlerine sığınma ile katılımcıların kendi ve aile dindarlık düzeyi arasında doğrusal bir ilişki tespit edilmiştir. Dindar ailelerde yetişen ve kendini dindar olarak nitelendiren bireyler, yaşam tarzlarını da dini doğrultuda şekillendirir. Bu durumun yansıması olarak, Kur'an'ın büyüden korumada etkili olduğunun düşünülmesi beklenen bir sonuçtur. Bu bulgu dışında, dindarlık düzeyinin diğer hususlarda etkili olmadığı saptanmıştır.

Baba eğitim düzeyi ile büyünün gerçek olduğuna ve etkisi bulunduğuna inanç arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Büyüye en çok inanan gençler, babası üniversite mezunu olanlardır. Bunun dışında baba eğitim düzeyinin diğer hususları etkilemediği görülmüştür.

Sonuç olarak, beklenenin aksine gençlerin büyük çoğunluğunun büyüye inanmadığı, büyü ile ilgili deneyimlerinin çok az olduğu, büyünün hem İslam'a aykırı olduğu hem de dini inanca zarar verdiğini bildikleri, sihir içerikli yayınları izleseler bile bunların davranışlarını etkilemedikleri, ancak bu yayınlardaki benzer sihirleri yapmak istedikleri, nazara inandıkları, nazarın dini hükmünü bildikleri, fala inanmadıkları, ancak çeşitli fallara baktırdıkları görülmüştür. Ayrıca anket çalışması uygulanırken sosyo-kültürel açıdan farklı çevrelerden katılımcılar bulunmasına rağmen, ekonomik durum, aile eğitim düzeyi, dindarlık düzeyi ve sosyal çevre gibi unsurların tutumlar üzerinde beklenen değişiklikleri doğurmadığı saptanmıştır. Özellikle ebeveyn meslekleri ve ekonomik düzeyin söz konusu olgulara ilişkin tutumlarda hiçbir etkisinin

bulunmadığı; olgularla anlamlı ilişkilerin ise, cinsiyet, dindarlık düzeyi ve baba öğrenim durumu ile olduğu belirlenmiştir.

Hiç şüphesiz, İstanbul'da yaşayan 14-18 yaş arası gençlerle sınırlı tutulan bu araştırma tek başına yeterli değildir. Her şeyden önce araştırmanın lise öğrencileri üzerinde yapılması, 14-18 yaş arasında olup eğitime devam etmeyen gençlerle ilgili tutumların ölçülememesi sonucunu doğurmuştur. Daha sağlıklı bir araştırma için eğitime devam edemeyen gençlerle benzer araştırmaların yapılması yerinde olur. Ayrıca benzer araştırmaların ülke genelinde, farklı bölgelerde gerçekleştirilmesi tutumların daha sağlıklı ölçülmesi açısından daha yerinde olabilir. Bunun dışında yapılacak araştırmalarda, kullanılan anketin tutumları daha iyi ölçmesi açısından "batıl inanç ölçeği" geliştirilmesi araştırmaların kalitesini arttıracaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akpınar, Turgut. **Türk Tarihinde İslamiyet**. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Altan, Bayram. **Falcılık ve Kehanet**. İstanbul: Çelik Yayıncılık, 1989.

---------- **Nazar ve Büyü**. İstanbul: Veli Yayınları, 1985.

Altanoğlu, Altan. **Düşüncenin Enerjiye Dönüşümü: Nazar-Göz değmesi İnancı Etkileri ve Korunma Yolları.** İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1999.

Altınköprü, Tuncel. **Genç Kız Psikolojisi ve Cinselliği**. İstanbul: Hayat Yayınları, 2000.

Aslantürk, Zeki. **Araştırma Metot ve Teknikleri**. İstanbul: MÜİFV Yayınları, 1999.

Asımgil, Sevim. **İnsanlık Tarihinin Gizemli Dünyası- Büyü-Sihir-Fal.** İstanbul: İpek Yayınları, 1999.

Anadol, Cemal. **Tarihten Günümüze Kadar Doğu ve Batı Kültürlerinde Halk İnanışları**. Ankara: Bilge Karınca Yayıncılık, 2006.

Arslan, Arif. **Büyü, Fal ve Kehanet**. İstanbul: Nesil Yayınları, 2002.

Arslan, Arif ve Hakan Yılmaz. **Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Kehanet**. İstanbul: Karizma Yayınları, 2000.

Arslan, Mustafa. **Türk Popüler Dindarlığı**. İstanbul: DEM Yayınları, 2004.

Baydar, Ahmet. **Kuran Açısından Korku ve Büyü**. İstanbul: Beyan Yayınları, 1999.

Bayram, Nureddin. **İslam'a göre Cin, Sara, Sihir ve Büyü**. Ankara: Kariyer Matbaacılık, 1997.

Bedir, Karani. **Hurafelerin Ortaya Çıkışında Etkili Olan Faktörler.** İstanbul: Ravza Yayınları, 2011.

Boyraz, Şeref. **Fal Kitabı: Melhemeler ve Türk Halk Kültürü.** İstanbul: Kitabevi, 2006.

Brotav, Pertev Naili. **100 soruda Türk folkloru.** İstanbul: Gerçek Yayınları, 1973.

Buckland, Raymond. **İşaretler Semboller ve Alametler**. Derya Engin (çev.), İstanbul: Kozmik Kitaplar, 2005.

Buluz, Necdet. **Sivas'ta Kurşun Dökme**. Sivas: Sivas Folkloru, 1977.

Burgkhardt, Tıtus. **Astroloji ve Simya**. Mehmet Temelli (çev.), İstanbul: Verka Yayınları, 1999.

Challage, Felicien. **Dinler Tarihi**. Semih Tiryakioğlu (çev.), İstanbul: Varlık Yayınevi, 1960.

Cüceloğlu, Doğan. **İnsan ve Davranışı**. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991.

Çakar, Yusuf. **Gizli İlimler**. İstanbul: Yedirenk Yayınları, 2005.

Çelik, Ali. **İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları**. İstanbul: Beyan Yayınları, 1995.

Doksat, Recep. **Tatbikatı ve Nazariyatı ile Hipnotizma**. İstanbul: Kader Basımevi, 1962.

Duvarcı, Ayşe. **Türkiye'de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser: "Risale-i Falname li Ca'fer-i Sadık" ve "Tefe'ülname".** Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993.

Ekşi, Aysel. **Çocuk, Genç, Ana Babalar**. Ankara: Bilgi Yayınları, 1990.

Eliade, Mircea. **Kutsal ve Dindışı.** Mehmet Ali Kılıçbay (çev) , Ankara: Gece Yayınları, 1991.

Elmalılı Hamdi Yazır. **Hak Dini Kur'an Dili**. İstanbul: Eser Kitabevi, 1979.

Encausse, Gerard. **İnisiyeler için Astroloji**. Ercan Arısoy (çev.), İzmir: Ege Meta Yayınları, 1999.

Ercan, Muhterem. **Hipnoz ve Hipnoterapi**. İstanbul: Seha Neşriyat, 1993.

Erdil, Kemalettin. **Yaşayan Hurafeler**. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.

Ersoylu, Halil. **Fal, Falname ve Bir Çiçek Falı (Der Aksam-ı Ezhar)**. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1997.

Ertaylan, Hikmet. **Falname**. İstanbul: Sucuoğlu Matbaası, 1951.

Frazer, James George. **Altındal: Dinin ve Folklorun Kökleri**. C.1, Mehmet Doğan (çev.), İstanbul: Payel Yayınları,1991.

Forrest, Steven. **İçinizdeki Gökyüzü**, Barış İlhan (çev.), İstanbul: İlhan Yayınevi, 1997.

Gayretullah, Hızır Beg. **Altaylar'da Kanlı Günler**. İstanbul: Türkistan Kauçuk ve Plastik Sanayi, 1977.

Gibson Walter ve Litzka R. Gibson. **Fallar**. Selman Gerçeksever ve Ayhan Tolaybenk (çev.), İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 1999.

Gündüz, Elvan. **Tarih Boyunca Gerçekleşen ve Gerçekleşmesi Beklenen Kehanetler ve Kâhinler**. İzmir: Ege Meta Yayınları, 1997.

Güneş, Hasan Cihan. **Bid'at ve Hurafeler**. İstanbul: Rehber Yayınları, 2006.

Hökelekli, Hayati. **Din Psikolojisi.** Ankara: DİBY, 1993.

İnan, Abdülkadir. **Eski Türk Dini Tarihi.** Ankara: Kültür Bakanlığı, 1976.

----------. **Hurafeler ve Menşeleri**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1962.

İnceoğlu, Metin. **Tutum Algı ve İletişim.** İstanbul: Beykenet Üniversitesi Yayınevi, 2010.

Kaşgarlı Mahmut. **Divan-ı Lügat-it- Türk.** C.1, Besim Atalay (çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

Kur, Frieder ve Annettevon Heinz. **Gizli Bilimler Ansiklopedisi.** Bülent Atatanır (çev.), İstanbul: Omega Yayınları, 2004.

Kuşat, Ali. **Nazar Olgusu ve Psikolojik Yaklaşım.** 2. Baskı, Kayseri: Laçin Yayınları, 2004.

Kur'an-ı Kerim. Bakara Suresi, 2/102.

Malinowski, Bronislaw. **Büyü, Bilim ve Din.** İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000.

Mansel, Arif Müfit. **Ege ve Yunan Tarihi**. Ankara: TTK Basımevi, 1971.

Masino, Marcia. **A'dan Z'ye Tarot Fal Kitabı**. Hülya Şahin (çev.), İstanbul: Gün Yayıncılık, 1977.

Morris, Desmond. **Koruyucu Tılsımlar.** Mehmet Harmancı (çev.), İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1999.

Müezzinoğlu, Ali Eşref. **Bilimsel Hipnoz**. İstanbul: Ağaoğlu Yayınları, 1983.

Örnek, Sedat Veyis. **100 Soruda İlkellerde Büyü, Sanat ve Efsane**. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1971.

---------- **Sivas ve Çevresindeki Batıl İnançlar ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**. Ankara: AÜDTCF Yayınları, 1966.

Özbek, Yusuf. **İslam Açısından Sihir**. İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.

Öztürk, Yaşar Nuri. **İslam Nasıl Yozlaştırıldı?.**2. Baskı, İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2000.

Pargament, Kenneth**. Tanrım Bana Yardım Et Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru**. Ahmet Albayrak (çev.), Isparta: Tabula Rosa Yayınları, 2003.

Peker, Hüseyin. **Din Psikolojisi**. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003.

Sayılı, Aydın. **Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Scognamillo, Gıovannı ve Arif Arslan. **Doğu ve Batı Kaynaklarına göre Büyü**. İstanbul: Karizma Yayınları, 1999.

Scognamillo, Gıovannı. **Geleceğinizin Anahtarları.** İstanbul: Koza Yayınları, Güncel Kitaplar Dizisi, 1975.

Sezen, Yümni. **Antropolojiden Psikanalize Kurban ve Din**. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.

Sezer, Şennur. **Osmanlı'da Fal ve Falnameler**. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1998.

Tambağ, Abidin Zeynel. **Cin- Sihir- Büyü**. İstanbul: Alioğlu Yayınları, 2004.

Tanyu, Hikmet. **Türklerde Taşla İlgili İnanışlar.** Ankara: Elips Kitap, 2007.

Tevrat. İşaya, 47- 13.

Tekin, Talat. **Irk Bitig Eski Uygurca Fal Kitabı.** Ankara. Öncü Kitap, 2004.

Tuncel, Nuran. **A'dan Z'ye Astroloji 1.** İstanbul: Başer Matbaası, 2003.

Uraz, Murat. **Türk Mitolojisi**. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları, 1994.

Uysal, Mustafa. **İslam'a Sokulan Bid'at ve Hurafeler.** Konya: Ülkü Basımevi, 1967.

Uysal, Veysel. **Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri.** İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1996.

Ünal, Ahmet. **Hitit Sarayındaki Entrikalar Hakkında Bir Fal Metni**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1983.

Wells, Calvin. **İnsan ve Dünyası**. Bozkurt Güvenç (çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.

Westermarck, Edward. **Nazar Değmesi İnancı**. Nazmi Coşkunlar (çev.), Ankara: Yeni Matbaa, 1961.

Yavuzer, Haluk. **Çocuk Psikolojisi.** 10. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.

Yurdakök, Murat. **Bilimsel Görüşle Hipnoz**. Ankara: Gaye Yayıncılık, 1977.

Yusuf Has, Hacip. **Kutadgu Bilig.** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979.

Aslantürk, Zeki. **Araştırma Metot ve Teknikleri**. İstanbul: MÜİFV Yayınları, 1999.

Zeydan, Corci. **İslam Medeniyeti Tarihi**. Zeki Meğamiz (çev.), C.3, İstanbul: Neşriyat Yayınları, 1973.

Zeyrek, İsmail Hakkı. **Fizik Ötesi ve İnsan**. İstanbul: Türdav Yayınları, 1999.

Makaleler

Acıpayamlı, Orhan. "Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar", **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi.** Cilt. 20, Sayı. 1-2,1962, ss. 1- 40.

Albayrak, Halis. "Gayba İman mı, Gaybda İman mı?", **Kur'an ve Tefsir Araştırmaları: (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-I).** Cilt. 5, Sayı. 39, 2003, ss. 61-72.

Altıntaş, Ramazan. "İslâm Anlayışında Bid'at ve Hurâfenin Çerçevesi", **"Dinî Araştırmalar Dergisi"**. Cilt. 6, Sayı. 16, 2003, ss. 111-124.

Arık, M. Selim."Hurafe ve Batıl İnançlar Üzerine Bazı Düşünceler", **Diyanet İlmi Dergi**. Cilt. 52, Sayı. 2, 2006, ss. 125-143.

Arslan, Mustafa. **"**Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", **Değerler Eğitimi Dergisi**. Cilt. 2, Sayı. 6, 2004, ss. 4- 5.

Bahadır, Abdülkerim, "Çocukluk Dönemi Din ve Değer Yapılanmasında TV Yayınlarının Olumsuz Etkileri ve Çözüm Önerileri", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı. 20, 2006, ss. 29- 64.

Bebek, Adil. "Ana Kaynaklara Göre Sihir", **Kur'an Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi**. Cilt. 1, Sayı. 9, 1998, ss. 61-65.

Gökbel, Ahmet. "Anadolu'da Yaşayan Halk İnanışlarından Çaput Bağlama ve Nazar", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı. 1, 1996, ss. 173-186.

Gündüz, Şinasi. "Eski Harran'da Sihir ve Büyü Ritüeli Olarak Kurban", **Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**. Cilt. 2, Sayı. 1, 2004, ss. 5-11**.**

Gürkan, Salime Leyla. “Yahudi Kutsal Metinlerinde Gayb İnancı”, **Kur’an ve Tefsir Araştırmaları: (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-II)**. Cilt. 6, Sayı. 2, 2004, ss. 17-49.

İnan, Abdulkadir. “Türbelere Paçavra ve Mum Yakma Hurâfelerinin Menşei”, **Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi]**. Sayı. 1, 1961, ss. 180-182.

Kara, Necati. “Kur’ân’da Gayb”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** Cilt. 1, Sayı. 1, 1994, ss. 54-90.

Karadaş, Cağfer. “Büyü ve Din- İslamî Nokta-i Nazardan Bir Değerlendirme”, **Usûl: İslâm Araştırmaları**. Cilt. 1, Sayı. 1, 2004, ss. 113-115.

Kılıç, Cevdet. “Sistematik Felsefi Düşünce Öncesi Mitoloji, Büyü ve Dinler’ de Varlık Düşüncesi”, **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** Cilt.13, Sayı. 1, 2005, ss. 37- 50.

Kılıç, Sadık. “Kur’an-ı Kerim’de Gayb Âlemi”, **Kur’an ve Tefsir Araştırmaları: (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-I)**. Cilt. 5,Sayı. 39, 2003, ss. 39- 54.

Köse, Ali, A. Ayten. “Batı İnanışlar ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyal Bir Analiz”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**. Cilt. 9, Sayı. 3, ss. 45- 70.

Kurt, İhsan. “Psikoljik Yaklaşımlarda Kültürlerin Önemi”, **Milli Kültür Dergisi**. Sayı. 37, 1990, ss. 31- 38.

Levent, Ethem. “Kur'an-ı Kerim'de Gayb Bilgisi 1”, **Diyanet İlmi Dergi (Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi).** Cilt.13, Sayı. 1, 1974, ss. 15- 17.

Levent, Ethem. “Kur'ân Kerim'de Gayb Bilgisi 3”, **Diyanet İlmi Dergi (Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi)**. Cilt. 13, Sayı. 4, 1974, ss.226-227.

Örnek, Sedat Veyis. “İlkellerde Dinsel Temel Kavramlara Genel Bir Bakış”, **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi.** Cilt. 20, Sayı. 3-4,1963, ss. 255- 261.

Sarıçam, İbrahim. “Hurafeler Karşısında Hz. Muhammed”, **Diyanet İlmi Dergi (Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı) Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV) Özel Sayısı**. 2003, ss. 191-196.

Sinanoğlu, Mustafa. “Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Gayb İnancı”, **Kur’an ve Tefsir Araştırmaları: (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-II)**. Cilt. 6, 2004, ss. 61- 84.

Sümbüllü, Yusuf Ziya. “İlm-i Tefe‘ül ve Tefe‘ül-nâme (Kur’ân Falı) Üzerine Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi= The Journal of International Social Research.** 2008, Cilt. 1, Sayı. 2, ss. 383- 391.

Turgay, Nurettin. “Kur’an Çerçevesinde Hurafeler ve Korunma Yolları”, **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt. 8, Sayı. 1, 2006, ss. 27- 28.

Yılmaz, Fatma. “Kadınlar Arasındaki Hurafeler ve İslâm'ın Hurafelere Bakışı”, **Diyanet İlmi Dergi**. Cilt. 12, Sayı. 1, ss. 21-40.

Sözlük ve Ansiklopediler

Ana Britannica. İstanbul: Ana Yayıncılık, 1990.

Beydili, Celal. **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**. Ankara: Yurt- Kitap Yayıncılık, 2005.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi. İstanbul: Gelişim Yayınları, 1986.

Devellioğlu, Ferit. **Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat**. Ankara: Aydın Kitabevi, 1999.

Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA). İstanbul: İSAM, 1988- 2012.

Doğan, Mehmet. **Temel Büyük Türkçe Sözlük.** İstanbul: Bahar Yayınları, 1994.

Erhat, Azra. **Mitoloji Sözlüğü.** İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972.

Gündüz, Şinasi. **Din ve İnanç Sözlüğü.** Konya: Vadi Yayınları, 1998.

Kaşgarlı Mahmut. **Divan-ı Lügat-it- Türk**. Besim Atalay (çev.), Ankara: TTK Basımevi, 1998.

Korkmaz, Esat. **Ansiklopedik Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü**. İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2003.

Hançerlioğlu, Orhan. **İslam İnançları Sözlüğü.** İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.

Kestelli, Raif Necdet. **Resimli Türkçe Kamus**. Ankara: TDK Yayınları, 2004.

Naci, Muallim Ömer. **Lügati Naci**, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987.

Örnek, Sedat Veyis. **Etnoloji Sözlüğü.** Ankara: A.Ü. D.T.C.F. , 1971.

Örnekleriyle Türkçe Sözlük. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995.

Öztürk, Özhan. **Folklor ve Mitoloji Sözlüğü**. Ankara: Phoenix Yayınları, 2009.

Rehber Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Gazetesi, 1993.

Şamil İslam Ansiklopedisi. İstanbul: Şamil Yayıncılık, 1990.

Tuğlacı, Pars**. Okyanus Ansiklopedik Sözlük.** Ankara: Cem Yayıncılık, 1979.

Türk Ansiklopedisi. Ankara: MEB Yayınları, 1968.

Türk Dil Kurumu. **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

Diğer Yayınlar

Aladar, Nihal. "Büyüsel İşlemler Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Fırat Üniversitesi SBE, 2009.

Altıntaş, Muhammet Esat. "Din Eğitimi Açısından Sihir ve Büyü İçerikli Filmlerin Etkilerine İlişkin Çocukların Algıları", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2008.

Arslan, Mustafa. "Anadolu'nun Bir Taşra İlçesindeki İnsanların Dindarlık Boyutları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. OMÜ SBE, 1997.

Çobanoğlu, Abdullah. "Halk Arasında Yaşayan Hurafeler Üzerine Bir Alan Araştırması", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Sakarya Üniversitesi SBE, 2006.

Doğan, Mustafa. "Halk Arasında Batıl Olarak Nitelendirilen ve Kutsal Mekânlarda Uygulanan İnanç ve Davranışların Sosyal Psikolojik Olarak İncelenmesi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2006.

Köse, Adem. "Batıl inanışların Fertler Üzerindeki Etkileri" , **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Sakarya Üniversitesi SBE, 2003.

Selvi, Salim. "Kelam İlmi Açısından Halkımızın Ökülistik İnançlarına Yaklaşımının Değerlendirilmesi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Sakarya Üniversitesi SBE, 2006.

Torun, Şeyma. "Sihir İçerikli Dizi Filmlerin Çocuklara Olan Etkisinin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi" **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi SBE, 2010.

Şirin, Turgay. "Metafizik Varlıklardan Cinlere İnancın Psiko-Sosyal Boyutları", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Marmara Üniversitesi SBE, 2006.

İnternet

"Büyünün Tarihi", 2009, www.bilinmeyenler.org, (29.11.2011)

"Medyum Nedir", www.medyumnedir.org, (06.12.11)

EKLER

Ek- 1: Anket Formu

Değerli katılımcı,

Bu anket, 14- 18 yaş arası gençlerin büyü, nazar ve fal vb. ile ilgili tutumlarını ölçmek için hazırlanmıştır. İsminizi yazmanıza gerek yoktur. Araştırmanın sağlıklı ve geçerli sonuçlara ulaşabilmesi için vereceğiniz cevapların samimi ve doğru olmasının çok büyük önemi vardır. Tamamen bilimsel amaçlarla yapılan araştırmamıza katkılarınız için teşekkür ederiz.

Ceyda Burçin Aydın

1. Cinsiyetiniz?
( ) a.Erkek ( ) b.Kız

2. Yaşınız? (Lütfen yazınız…….)

3.Annenizin öğrenim durumu nedir?
( ) a. Okuma-yazma bilmiyor
( ) b. ilkokul mezunu
( ) c. Ortaokul mezunu
( ) d. Lise mezunu
( ) e. Üniversite mezunu

4. Babanızın öğrenim durumu nedir?
( ) a. Okur- yazar değil
( ) b. İlkokul mezunu
( ) c. Ortaokul mezunu
( ) d. Lise mezunu
( ) e. Üniversite mezunu

5. Babanızın mesleği nedir?
( ) a. İşçi-çiftçi
( ) b. Memur
( ) c. Serbest meslek
( ) d. Emekli
( ) e. Diğer (Lütfen Yazınız……..……..)
( ) f. Çalışmıyor

6. Annenizin mesleği nedir?
( ) a. Ev hanımı
( ) b. İşçi

( ) c. Memur
( ) d. Serbest meslek
( ) e. Diğer (Lütfen Yazınız……...…)

7. Ailenizin ortalama aylık geliri nedir?
( ) a. 0–500 TL
( ) b. 501–1000
( ) c. 1001–1500
( ) d. 1501 ve yukarısı
( ) e. Sabit geliri yok

8. Ailenizi dini yönden nasıl buluyorsunuz?
( ) a. Çok dindar ( ) b. Dindar ( ) c. Az dindar

9. İslam dini ile ilgili bilgilerinizi nereden veya kimden öğrendiniz?
( ) a. Anne-babamdan
( ) b. Abla ve ağabeyimden
( ) c. Büyükanne veya büyükbabamdan
( ) d. Cami hocalarından
( ) e. Din kültürü öğretmenlerimden
( ) f. Televizyondan
( ) g. Hepsi
( ) h. Başka. (Lütfen yazınız…….....)

10. Kendinizi dini yönden nasıl buluyorsunuz?
( ) a. Çok dindar ( ) b. Dindar ( ) c. Az dindar

11. Büyünün gerçek olduğu ve etkisi bulunduğu inancına katılıyor musunuz?
( ) a. Katılıyorum ( ) b. Kararsızım ( ) c. Katılmıyorum

12. Büyü ile ilgili deneyiminiz var mı?
( ) a. Bana büyü yapıldı
( ) b. Ben büyü yaptırdım
( ) c. Başkalarına yapıldığına şahit oldum
( ) d. Hiç ilgilenmedim
( ) e. Başka (Lütfen yazınız……..…)

13. Sevmediğiniz birine büyü yapar veya yaptırır mısınız?
( ) a. Yaparım, yaptırırım
( ) b. Şartlara bağlı
( ) c. Yapmam, yaptırmam
( ) d. Başka (Lütfen yazınız ……..)

14. Sizce insanlar hangi amaçlar için büyü ile uğrasan kişilere başvurur?
( ) a. Eslerin Arasını Bozmak için
( ) b. Eslerin Arasını Düzeltmek için

( ) c. Çocuk Sahibi Olmak için
( ) d. Cinlerin Verdiği Rahatsızlıktan Korunmak için
( ) e. Tedavi için
( ) f. Hepsi
( ) g. Bilmiyorum
( ) h. Başka (Lütfen yazın……..……)

15. Sizce büyünün etki gücü nerden geliyor?
( ) a. Allah'tan
( ) b. Cinler veya ruhlardan
( ) c. Büyücüden
( ) d. Böyle bir şeye inanmıyorum
( ) e. Bilmiyorum
( ) f. Başka (Lütfen yazın……..……)

16. Sizce herhangi bir konuda büyü yapılması İslam dinine uygun mudur?
( ) a. Her konuda uygundur
( ) b. Sadece yaralı işler için yapılması uygundur
( ) c. Büyü yapılması uygun değildir.
( ) d. Başka (Lütfen yazınız…..……)

17."Bir insana zarar verdiğine inanılan bir büyüyü çözmek için büyü yapılması uygundur" düşüncesine katılıyor musunuz?
( ) a. Katılıyorum ( ) b. Kararsızım ( ) c. Katılmıyorum

18. Büyüden korunmak için Kur'an ayetlerine sığınmanın etkili olduğuna inanıyor musunuz?
( ) a. İnanıyorum ( ) b. Kararsızım ( ) c. İnanmıyorum

19. Büyü yapmanın veya yaptırmanın dini inanca zarar verip vermediği hususunda ne düşünüyorsunuz?
( ) a. Zararlıdır ( ) b. Kararsızım ( ) c. Zarar vermez

20. Sizce doktorların çaresiz kaldığı durumlarda büyücülere başvurmak faydalı mıdır?
( ) a. Faydalıdır ( ) b. Karasızım ( ) c. Faydalı olmaz

21. İçeriğinde sihir ve büyü olan filmleri ne sıklıkla seyrediyorsunuz?
( ) a. Hiçbir bölümünü kaçırmadan seyrederim
( ) b. Ara sıra seyrederim
( ) c. Annemin babamın haberi olmadan seyrederim
( ) d. Derslerimden zaman olursa seyrederim
( ) e. Pek seyretmem.
( ) f. Başka (Lütfen yazınız……..……)

22. İzlediğiniz filmlerde yapılan sihir veya büyü sizin davranışlarınızı etkiliyor mu?

( ) a.Evet ( ) b. Bazen ( ) b.Hayır

23. İzlediğiniz filmlerde yapılan sihir veya büyüyü imkânınız olsa; siz de günlük hayatta yapmak ister misiniz?

( ) a.Evet ( ) b.Kararsızım ( ) c. Hayır

24. Sihir veya büyü yapma imkânınız olsa; niçin sihir ve büyü yapmak istersiniz?

( ) a. Kötülüğü yenmekte önemli bir yol olduğu için
( ) b. Ölümsüz olmak için
( ) c. Sıkıntı ve hastalıklarda korunmak için
( ) d. Başka (Lütfen yazınız……..……..)
( ) e. Yapmam

25. "Nazar'a (göz değmesi)" inanıyor musunuz?

( ) a.İnanıyorum ( ) b.Kararsızım ( ) c.İnanmıyorum

26. Nazara inanıyorsanız, nazardan korunmak için neler yapılmalı?

( ) a. Nazar boncuğu takılmalı
( ) b. Kurşun dökülmeli
( ) c. Belirli ayetler veya dualar okunmalı
( ) d. Belirli hocalara başvurulmalı
( ) e. Hepsi
( ) f. Hiçbiri
( ) g. Başka (Lütfen yazınız……..)

27. İslam dini "nazar" konusunu nasıl değerlendirir?

( ) a. Nazarın varlığını kabul eder
( ) b. Nazar konusuna değinmez
( ) c. Nazarın varlığını reddeder
( ) d. Bir fikrim yok

28. Sizce büyü, sihir ve nazardan korunmak için muska kullanmak fayda verir mi?

( ) a. Evet verir
( ) b. Kısmen verir
( ) c. Hayır vermez
( ) d. Bir fikrim yok

29. Gerçekleşmesini çok istediğiniz bir dileğiniz olduğunda ne yaparsınız?

( ) a. Bir türbeye giderim.
( ) b. Dilek ağacına bez bağlarım.
( ) c. Dua ederim.
( ) d. Başka (Lütfen yazınız……)

30. Fal ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?

( ) a. Gerçek olduğuna ve günlük hayatta ortaya çıktığına şahit oldum
( ) b. İnanırım ancak baktırmam
( ) c. Zaman zaman baktırırım
( ) d. Eğlence için baktırırım
( ) e.Fala inanmam.

31. Hayatınız boyunca hangi tür fallara baktırdınız?

( ) a. Kahve falı
( ) b.Yıldız falı
( ) c. İskambil falı
( ) d. Başka (Lütfen yazınız…….……..)
( ) e. Baktırmadım

32. Falın gelecek ile ilgili beklentilerinize cevap verdiğine inanıyor musunuz?

( ) a. Evet ( ) b. Kararsızım ( ) c. Hayır

33. Medyumların gelecekle ilgili söyledikleri sizce doğru mudur?

( ) a.Evet ( ) b.Kararsızım ( ) c. Hayır